

Проект по ФНИ

на тема:

**„Дигиталната медийна грамотност в контекста на „общество на
знанието“: състояние и предизвикателства“**

Първи етап

**проф. дсн Валентина Миленкова, Югозападен университет „Неофит Рилски“ -
ръководител на проекта**

РЕЗЮМЕ на резултатите от Първи етап на проекта - Бг.....с. 2

РЕЗЮМЕ на резултатите от Първи етап на проекта – Еп.....с. 9

НАУЧЕН ОТЧЕТ.....с. 15

УЧАСТИЯ В КОНФЕРЕНЦИИ.....с. 97

ПУБЛИКАЦИИ.....с. 99

НАУЧЕН

КОЛЕКТИВ.....с. 101

РЕЗЮМЕ

на резултатите от Първи етап на проект „Дигиталната медийна грамотност в контекста на „общество на знанието“: състояние и предизвикателства“

Цели

Проектът има за цел да обоснове ново интердисциплинарно научно поле: дигитална грамотност в общество на знанието – и да разработи многомерна теоретична рамка за нейното осмисляне и прилагане. За постигането на основната цел са формулирани и няколко подцели:

- Анализ на дигиталната медийна грамотност като синтетичен израз на социалната среда в национален и европейски контекст.
- Изследване на дигиталната грамотност като основа за адекватно функциониране на съвременните общества, в условия на стъстено време и пространство, висока мобилност, взаимозаменяемост на различни инструменти и ресурси, пренаситеност на източници и възможности за влияние.
- Проучване на дигиталната грамотност в съвременното българско общество, което се сблъсква с нов тип участие на индивидите и социалните иновации, провокирани от медиализацията на тези процеси.
- Обосноваване на прехода от образование, при което новите информационни и комуникационни технологии са подкрепящи или допълващи образователното съдържание инструменти, към *образование*, в което медийните и комуникационни иновации се превръщат в основни двигатели на образователните и социокултурни процеси.

На базата на посочените цели са формулирани задачи и са планирани следните дейности през първия етап.

Планирани дейности

- **01-03 м.** Проучване на теоретични източници на съвременната европейската научна литература след 2010 г.; Проучване на съвременната българската научна литература след 2010 г.;

- **04 - 06 м.** Проучване, систематизиране на политически документи в национален и европейски контекст по темата за дигиталната грамотност.

Проучване на съществуващи реализирани проекти по темата.

- **07-09 м.** Изработване на кодова матрица за контент анализ на политически документи по темата на проекта. Провеждане на контент-анализ на политически документи по темата на проекта.

09-12 м. Изработване на въпросник за фокус групи, Провеждане на 5 фокус групи
Декодиране, обработка и анализ.

12-14 м. Изработване на въпросник за дълбочинни интервюта, Провеждане на 15
дълбочинни интервюта. Обработка и анализ.

14-16 м. Подаване на 2 статии в индексирани и реферирани списания.

17 – 18 м. Написване на междинен отчет по проекта.

Реализирани дейности

1. Теоретико- методологическо изследване за проучване и класифициране на:

1.1. Съвременната българска литература: анализирани са 270 научни публикации.

1.2. Съвременната европейска литература: анализирани са 568 научни публикации.

1.3. Съвременната извън европейска литература: анализирани са 304 научни
публикации.

1.4. Политически и нормативни документи по тематиката на проекта в ЕС:
систематизирани и описани са по-важните европейски документи по темата: 15
документа.

1.5. Политики и нормативни документи по тематиката на проекта в България:
систематизирани и описани са по-важните национални документи по темата: 15
документа.

1.6. Контент анализ на политически документи по темата на проекта: направен е
контент-анализ на 18 политически документа.

1.7. Проведени по темата изследователски проекти: систематизирани и
анализирани са 46 изследователски проекта.

1.8. Проведени по темата социологически изследвания: систематизирани и
анализирани са 17 български изследвания и 14 изследвания, проведени в чужбина.

Тази дейност е реализирана допълнително

2. Емпирична работа

2.1. Изработване на въпросник за контент анализ на политически документи.

Провеждане на контент анализ на 18 политически документа.

2.2. Изработване на инструментариум за фокус групи. Проведени са 5 фокус групи. Направена е обработка и анализ на проведените фокус групи.

2.2. Изработване на инструментариум за дълбочинни интервюта. Проведени са 30 дълбочинни интервюта, **15 интервюта в повече.** Направена е обработка и анализ на проведените дълбочинни интервюта.

2.3. Изработване на въпросник и провеждане на пробно изследване с 232 лица във възрастовата група 18-40 години. **Това е метод , който е реализиран допълнително.**

2.4. Проведено експресно онлайн изследване за дигиталната медийна грамотност във връзка с Ковид 19 за 5 дневен период 29.04- 03.05., включващо: създаване на въпросник, реализация, въвеждане на данни, обработка на данни, подготовка и трансфериране на данни в SPSS. Изследвани са 609 лица онлайн. **Това е метод , който е реализиран допълнително.**

3. Популяризиране на резултатите

3.1. Участие в научни конференции: 12 доклада с резултати от проекта, представени на 9 конференции: 8 международни и 1 национална. Проведен е панел с 4 представени доклада в международна конференция, проведена от 29 май – 1 юни 2019 в ЮЗУ Благоевград.

3.2. Написване, подаване и публикувани на 8 статии по темата на проекта. Планирани са 2. **Написани са 6 статии повече от планираното.** Написаните 8 статии се разпределят така: 1 на български ез. и 7 статии са на английски език, от тях:

- 3 статии са в издания, индексирани по Скопус
- 2 статии са в издания индексирани по Ерих и др.бази данни
- 1 статия е в Open Access (приета)
- 2 статии в сборник от конференция, на английски език.

3.3. Проведен е семинар на тема „Дигитална грамотност“ с Лабораторията по социология, катедра Социология, ЮЗУ „Н.Рилски“ на 6.12.2019 г., на който бяха представени основни резултати от проекта.

3.4. Проведена е лекция на тема „Дигитализация в съвременни условия“, 24.02 2020, ЮЗУ „Н.Рилски“, представена от проф.дсн Валентина Миленкова.

3.5. Участие в Уебинар " *Youth, Information and COVID-19*" и се осъществи на страницата на Facebook @MILCLICKS . (Media and Information Literacy: Critical-

thinking, Creativity, Literacy, Intercultural, Citizenship, Knowledge and Sustainability (MIL CLICKS), <https://en.unesco.org/MILCLICKS>. Сесията, проведена на живо от Париж на 23-ти април, България бе представена от професорите - Д.Пейчева и В.Миленкова, в рамките на настоящия проект.

Реализирани са следните научни продукти

1. Проучване на литературата и обновяване на понятията
2. Организиране и провеждане на контент-аналитично изследване върху единици от политически документи за дигиталната грамотност.
4. Написване на въпросник за фокус групи
5. Провеждане на 5 фокус групи с представители на различни целеви групи.
6. Написване на въпросник за дълбочинни интервюта.
7. Провеждане на 30 дълбочинни интервюта с представители на научни организации и изследователи, НПО, политически дейци.
8. Провеждане на пробно изследване с 232 лица
9. Написване и представяне на научни доклади на членове от колектива
10. Проведен е семинар по темата на проекта
11. Участие в 9 конференции с 12 доклада и написване на 8 статии на членове на колектива, в това число в 3 статии в Скопус
12. Проведена е лекция на тема „Дигитализация в съвременни условия“, 24.2 2020
13. Участие в Уебинар " *Youth, Information and COVID-19*" и се осъществи на страницата на Facebook @MILCLICKS . (Media and Information Literacy: Critical-thinking, Creativity, Literacy, Intercultural, Citizenship, Knowledge and Sustainability (MIL CLICKS), <https://en.unesco.org/MILCLICKS>. Сесията, проведена на живо от Париж на 23 април, България бе представена от професорите - Д.Пейчева и В.Миленкова, в рамките на настоящия проект
14. Проведено е онлайн проучване на тема: „Дигитална грамотност и КОВИД-19“, с извадка от 609 лица.

В повече:

1. Проучване на съвременната не-европейската научна литература след 2000г.
2. Проведени са 30 дълбочинни интервюта, вместо предвидените 15

3. Изработване на въпросник и провеждане на пробно изследване с 232 лица във възрастовата група 18-40 години – нов допълнителен метод.
4. Изработване на въпросник и провеждане на онлайн проучване на тема: „Дигитална грамотност и КОВИД-19“, с извадка от 609 лица.
5. Проведена лекция по темата на проекта
6. Участие в 9 конференции и 1 уебинар с представяне на 12 доклада с резултати от проекта
7. Публикувани са 8 статии: 3 в издания индексирани в СКОПУС, 3 в списания, индексирани други бази данни, 2 статии са в сборник на английски език.

Изпълнението на целите и задачите/дейности/ на първия етап, бяха предвидени да се основат на 4 социологически метода: *Анализ на документи, Контент анализ; Фокус групи, Дълбочинни интервюта.*

Всички предвидени през първия етап дейности са изпълнени, като са добавени два нови метода:

- пробно изследване за апробиране на въпросник за количествено изследване през втория етап.

- онлайн изследване на тема: *Дигитална грамотност и КОВИД 19.*

При някои от предвидените методи са преизпълнени като са направени при по-голям брой изследвани лица:

- предвидени бяха 15 дълбочинни интервюта, а са реализирани 30

Реализирани са повече участия в конференции и са подадени повече статии като краен резултат от работата по първия етап.

ОБООБЩЕНА ТАБЛИЦА ЗА ПРИЛОЖЕНИ МЕТОДИ И РЕАЛИЗИРАНИ НАУЧНИ ПРОДУКТИ ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПЪРВИ ЕТАП ОТ НАУЧНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОЕКТ КЪМ ФНИ № Н 25_4

(включва всички изпълнени и допълнително включени дейности реализирани през Първи етап)

Проведени изследвания и първични анализи за:	Изследвани единици
1. Съвременната българска литература	270
2. Съвременната европейска литература	568
3. Съвременната не европейска литература	304
4. Нормативни документи и политики по темата	30
5. Контент анализ на политически документи	18
6. Проекти по темата за дигиталната грамотност и дигитализацията	46
7. Социологически изследвания по темата на проекта	31
8. Проведени фокус групи	5
9. Проведени дълбочинни интервюта	30
10. Проведено пробно изследване за апробиране на инструментариума	232
11. Проведено онлайн изследване Ковид 19 и дигиталната грамотност	609

Научни продукти

1. Направен анализ на литературата по темата	1
2. Проведен контент-анализ на политически документи /Приложение 5/.	1
3. Систематизирани проекти по темата /Приложение 6/	46
4. Систематизирани социологически изследвания по темата /Приложение 7/	31
5. Изработен въпросник за фокус групи /Приложение 8/	1
6. Проведени фокус групи /Приложение 8/	5
7. Изработен въпросник за дълбочинни интервюта /Приложение 9/	1
8. Проведени дълбочинни интервюта /Приложение 9/	30
9. Изработен въпросник за пробно изследване /Приложение 10/	1
10. Проведено пробно изследване /Приложение 10/	232 лица
11. Написани, приети и представени Научни доклади на членове от колектива /Приложение 11/	12 доклада представени на 9 конференции: 8 международни и 1 национална. Представен панел с 4 доклада
12. Написани, приети за публикуване и публикувани научни статии на членове на колектива, в това число в Скопус /Приложение 12/	8 статии: 3 индексирани по Скопус, 3 индексирани в други бази данни; 2 на английски, публикувани сборник от конференция
12. Проведен семинар по темата на проекта – 6.12.2019	1
13. Представена лекция по темата на проекта – 24.2.2020	1
14. Участие в уебинар по темата на проекта – 23.4.2020	1
15. Проведено онлайн проучване на тема: дигитална грамотност и КОВИД-19	609 лица

SUMMARY

of the results of the first stage of a project ФНН № Н 25_4

on the topic:

"Digital Media Literacy in the Context of the Knowledge Society: state and Challenges"
Funded by National Science Fund - Bulgaria

by Prof. Valentina Milenkova, South-West University "Neofit Rilski" – team leader

Aims:

The project aims to justify a new interdisciplinary scientific field: digital literacy in a knowledge society - and to develop a multidimensional theoretical framework for its understanding and application. To achieve the main aim, several sub-aims are formulated:

- Analysis of digital media literacy as a synthetic expression of the social environment in national and European contexts.
- Research of digital literacy as a basis for adequate functioning of modern societies, in conditions of condensed time and space, high mobility, interchangeability of different tools and resources, oversaturation of sources and opportunities for influence.
- Study of digital literacy in contemporary Bulgarian society, which faces a new type of participation of individuals and social innovations provoked by the medialization of these processes.
- Justification of the transition from education, where new information and communication technologies are supporting or complementing educational content tools, to education, in which media and communication innovations become the main drivers of educational and socio-cultural processes.

Based on the stated goals, tasks have been formulated and the following activities are planned during the first stage.

Planned activities:

- 01-03 m. Study of theoretical sources of contemporary European scientific literature after 2010; Research of the contemporary Bulgarian scientific literature after 2010;
-04 - 06 m. Research, systematization of political documents in national and European context on the topic of digital literacy.

Research of existing projects on the topic.

- 07-09 m. Development of a code matrix for content analysis of political documents on the topic of the project. Conducting content analysis of political documents on the topic of the project.

09-12 m. Development of a questionnaire for focus groups, Conducting 5 focus groups
Decoding, processing and analysis.

12-14 m. Development of a questionnaire for in-depth interviews, Conducting 15 in-depth interviews. Processing and analysis.

14-16 m. Submission of 2 articles in indexed and refereed journals.

17 - 18 m. Writing an interim report on the project.

Implemented activities

1. Theoretical and methodological research for research and classification of:

1.1. Contemporary Bulgarian Literature: 270 scientific publications were analyzed.

1.2. Contemporary European literature: 568 scientific publications were analyzed.

1.3. Contemporary non-European literature: 304 scientific publications were analyzed.

1.4. Political and normative documents on the topic of the project in the EU: the most important European documents on the topic are systematized and described: 15 documents.

1.5. Policies and normative documents on the topic of the project in Bulgaria: the most important national documents on the topic are systematized and described: 15 documents.

1.6. Content analysis of political documents on the topic of the project: content analysis of 18 political documents was made.

1.7. Research projects conducted on the topic: 46 research projects were systematized and analyzed.

1.8. Sociological researches conducted on the topic: 17 Bulgarian surveys and 14 surveys conducted abroad were systematized and analyzed. **This activity has been implemented additionally.**

2. Empirical work

2.1. Development of a questionnaire for content analysis of policy documents.

Conducting a content analysis of 18 policy documents.

2.2. Development of tools for focus groups. 5 focus groups were conducted. Processing and analysis of the conducted focus groups was made.

2.2. Development of tools for in-depth interviews. 30 in-depth interviews were conducted, 15 more interviews. Processing and analysis of the conducted in-depth interviews was made.

2.3. Development of a questionnaire and conducting a pilot study with 232 people in the age group 18-40 years. This is a method that is further implemented.

2.4. Conducted an express online survey on digital media literacy in connection with Covid -19 for a 5-day period 29.04-03.05., Including: creation of a questionnaire, implementation, data entry, data processing, preparation and data transfer in SPSS. 609 people were surveyed online. This is a method that is further implemented.

3. Dissemination of results

3.1. Participation in scientific conferences: 12 papers with project results presented at 9 conferences: 8 international and 1 national. A panel was held with 4 reports presented at an international conference held from May 29 to June 1, 2019 at SWU Blagoevgrad.

3.2. Writing, submitting and publishing 8 articles on the topic of the project. 2 articles were planned. 6 more articles were written than planned. The 8 written articles are distributed as follows: 1 in Bulgarian. and 7 articles are in English, of which:

- 3 articles are in editions indexed by Scopus
- 2 articles are in editions indexed by Erich+ and other databases
- 1 article is in Open Access
- 2 articles in conference proceedings, in English.

3.3. A seminar on "Digital Literacy" was held with the Laboratory of Sociology, Department of Sociology, SWU "N. Rilski" on December 6, 2019, where the main results of the project were presented.

3.4. A lecture was held on "Digitization in modern conditions", 24.02 2020, SWU "N. Rilski", presented by Prof. Valentina Milenkova.

3.5. Participation in the Webinar "Youth, Information and COVID-19" and took place on the Facebook page @MILCLICKS. Media and Information Literacy: Critical-thinking, Creativity, Literacy, Intercultural, Citizenship, Knowledge and Sustainability (MIL CLICKS), <https://en.unesco.org/MILCLICKS>, a session held live from Paris on April 23, Bulgaria was represented by professors - D. Peycheva and V. Milenkova, within the current project.

The following scientific products have been realized

1. Research of the literature and updating of the concepts.
2. Organizing and conducting content-analytical research of policy documents on digital literacy.
4. Writing a focus group questionnaire.
5. Conducting 5 focus groups with representatives of different target groups.
6. Writing a questionnaire for in-depth interviews.
7. Conducting 30 in-depth interviews with representatives of scientific organizations and researchers, NGOs, politicians.
8. Conducting a pilot study with 232 people.
9. Writing and presenting research papers on conferences by team members.
10. A seminar was held on the topic of the project.

11. Participation in 9 conferences with 12 reports and writing 8 articles by team members, including 3 articles in Scopus
12. A lecture was held on "Digitalization in modern conditions", 24.2 2020
13. Participation in the Webinar "Youth, Information and COVID-19" and took place on the Facebook page @MILCLICKS. Media and Information Literacy: Critical-thinking, Creativity, Literacy, Intercultural, Citizenship, Knowledge and Sustainability (MIL CLICKS), <https://en.unesco.org/MILCLICKS>. was presented by professors - D. Peycheva and V. Milenkona, within the current project
14. An online survey was conducted on the topic: "Digital Literacy and COVID-19", with a sample of 609 people.

In more activities and obtained results:

- 1. Study of contemporary non-European scientific literature after 2000.**
- 2. 30 in-depth interviews were conducted instead of the scheduled 15**
- 3. Development of a questionnaire and conducting a pilot study with 232 people in the age group 18-40 years - a new additional method.**
- 4. Development of a questionnaire and conducting an online survey on the topic: "Digital Literacy and COVID-19", with a sample of 609 people.**
- 5. Conducted lecture on the topic of the project**
- 6. Participation in 9 conferences and 1 webinar with presentation of 12 papers with project results**
- 7. 8 articles have been published: 3 in editions indexed in SCOPUS, 3 in journals, indexed other databases, 2 articles are in a collection in English. 6 more articles were written than planned 2.**

The implementation of the aims and tasks / activities / at the first stage were planned to be based on 4 sociological methods: Document analysis, Content analysis; Focus groups, In-depth interviews.

All activities envisaged during the first stage have been implemented by adding two new methods:

- a pilot survey to test a quantitative survey questionnaire in the second stage.
- online research on the topic: Digital Literacy and COVID 19.

In some of the envisaged methods they are overfulfilled and have been performed in a larger number of subjects:

- 15 in-depth interviews were planned and 30 were conducted.
- More participations in conferences were realized and more articles were submitted as a final result of the work on the first stage

SUMMARY TABLE FOR APPLIED METHODS AND OBTAINED RESEARCH PRODUCTS IN THE IMPLEMENTATION OF THE FIRST STAGE OF A RESEARCH PROJECT H 25_4

(includes all completed and additionally included activities implemented during the First Stage)

Conducted research and primary analyzes for:	Researched units
1. Contemporary Bulgarian literature	270
2. Contemporary European literature	568
3. Contemporary non-European literature	304
4. Normative documents and policies on the topic	30
5. Content analysis of political documents	18
6. Projects on the topic of digital literacy and digitization	46
7. Sociological researches on the topic of the project	31
8. Conducted focus groups	5
9. Conducted in-depth interviews	30
10. Conducted a pilot survey to test a quantitative survey questionnaire in the second stage	232
11. Conducted online study Covid 19 and digital literacy	609 respondents
 Scientific products	
1. Made analysis of the literature on the topic	1
2. Conducted content analysis of political documents / Appendix 5 /	1
3. Systematized projects on the topic / Appendix 6 /	46
4. Systematized sociological research on the topic / Appendix 7 /	31
5. Developed questionnaire for focus groups / Appendix 8 /	1
6. Conducted focus groups / Appendix 8 /	5
7. Developed questionnaire for in-depth interviews / Appendix 9 /	1
8. Conducted in-depth interviews / Appendix 9 /	30
9. Sample questionnaire developed / Appendix 10 /	1
10. Conducted pilot study / Appendix 10 /	232 respondents
11. Written, accepted and presented research papers by team members / Appendix 11 /	12 papers presented at 9 conferences: 8 international and 1 national. Presented panel with 4 reports
12. Written, accepted for publication and published articles of team members, including in Scopus / Appendix 12 /	8 articles: 3 indexed in Scopus, 3 indexed in other

	databases; 2 articles are published in conference proceedings
12. Conducted a seminar on the topic of the project - 6.12.2019	1
13. Presented lecture on the topic of the project - 24.2.2020	1
14. Participation in a webinar on the topic of the project - 23.4.2020	1
15. Conducted online survey on the topic: digital literacy and COVID-19	609 respondents

НАУЧЕН ОТЧЕТ

на Първи етап от проект по ФНИ № Н 25_4

на тема:

**„Дигиталната медийна грамотност в контекста на „общество на знанието“:
състояние и предизвикателства“**

**от проф. дсн Валентина Миленкова, Югозападен университет „Неофит
Рилски“- ръководител на проекта**

I. Въведение. Предпоставки за изследване на състоянието на изследванията по проблема.

Темата за дигиталната грамотност в общество на знанието, нейното развитие и фундаменталните последици, които предизвиква дигитализацията във всички области на социалния живот, е изключително значим научен проблем с интердисциплинарен характер и с парадигмални измерения.

Съвременната дигитална грамотност, която е обект на настоящия проект, се характеризира с почти постоянни промени, обусловени от бързото развитие на информационните и комуникационни технологии. Няколко са основни тенденции в развитието на съвременните дигитални процеси, които се имат предвид:

- перманентна поява на нови медии и социални мрежи в траекторията на интернет;
- медийна конвергенция;
- пространствена и времева сгъстеност;
- взаимозаменяемост между отделните средства за комуникация;
- двубитийност на медиите – много от тях съществуват онлайн и офлайн;
- функционално оприличаване;
- мултимедийност – съчетаване в една медия възможностите на други медии /метамедийност/;
- фрагментация на аудиторията;
- активизиране на аудиторията и трансформирането ѝ в комуникатор;
- спад на доверието към медиите и пр.

Всички тези нови измерения са доказателство, че в дигиталното общество, което включва траекторията на дигитални и нови средства на информационна и комуникационна наситеност, протича постоянна динамика и непрекъснато взаимодействие.

Съвременните нови дигитални средства, битувачи преобладаващо в интернет, са позиционирани на принципно нов тип времеви и пространствени иманентности – мигновеност, мобилност, интерактивност и многомедийна съсредоточеност. Те допълват картината на многомерност и изискват нов тип грамотност. Налице е едно почти тотално посредничество и зависимост на много социални процеси и на обществото като цяло от новите дигитални средства. Това посредничество важи с особена сила за днешното общество на знанието, в което появата на нови масови средства за комуникация е обичайно явление с усложняващи и едновременно с това – улесняващи ефекти.

Процесите на формиране на нови социални общности и образувания с виртуален и изключително мобилен характер, паралелизирането на виртуалната и физическата среда и обединяването им в една обща реалност, разкриват един различен тип усложняване на обществото и неговото функциониране. Този нов тип усложняване се съпътства с дигитализиране на много от тези процеси и едновременно с това с улесняване, свързано с компресиране на времето и пространството, с достъпи от различен характер, нови форми на групова и общностна солидарност.

Дигиталната система като съвкупност от старите и новите онлайн медии включва цялото разнообразие от медийни разновидности – блогове, сайтове и т.н. социални медии, в това число, платформи, социалните мрежи, чатове, форуми.

В съвременната дигитална система е налице взаимно преливане на информация между различните медии. От една страна, се постига захранване с информация от блоговете и мрежите, от друга страна, блоговете също се базират на предавания или публикации от традиционните средства за масова комуникация. Преливането между различните медии е още по-голямо, като се има предвид, че мнозинството от традиционните медии имат свои аналози чрез своите интернет сайтове, функционират подобно на онлайн медиите, имат свои страници във Фейсбук. В резултат от взаимното влияние между различните видове медии, границите им все повече се размиват и избледняват в дигиталната медийна система.

Няколко са обстоятелствата, които откритоха *значимостта* на проблематиката на проекта:

Първо, с развитието на комуникационните дигитални технологии от началото на 21 век и на последиците им за социално участие, се появи необходимостта от нов тип грамотност, която трансформира получаването на знанията от относително пасивен в активен и интерактивен процес, съответстващ на непрекъснато иновирещите дигитални комуникационни продукти във всички сфери на обществото.

Второ, преходът от образование 2.0 към образование 3.0 (Frau-Meigs, 2016), в което медийните и комуникационни иновации се превръщат все повече в основни инструменти на образователните и социокултурни процеси, е предизвикателство с фундаментално значение за просперитета на обществата.

Трето, дигиталната грамотност все повече се оказва значим фундамент и изискване за съвременното общество на знанието, в което дигиталната грамотност става условие за справяне и просперитет в новите реалности на знанието. Параметрите на трансформациите се менят темпорално и пространствено, а последиците им за отделните социални области засягат всички възрастови групи - от най-малките e-kids до най-възрастното поколение, комуникиращо с близките си по целия свят както чрез мобилната, така и посредством Интернет телефонията (DialPad, PC-Telephone, Skype, Viber, ICQ, etc.).

II. Дейности

Целите и задачите - обект на изпълнение в първия етап от проекта, както и реализирането на поредица от социологически методи, са в *пълно съзвучие с Националната стратегия за научни изследвания*. В изпълнението на проекта се вземат предвид насоките за проучване на фундаменталните промени и последици от действието на технологиите и иновациите, доколкото от тези промени зависи развитието и просперитета на обществата и на отделните индивиди, както и „формулирането на национална научна политика в контекста на *Европейската стратегия 2020*“

Работата по проекта е съзвучна е „с европейското развитие на България“, доколкото отговаря на *програмите и стратегиите в ЕС за дигиталното бъдеще на Европа*. В съзвучие е и с „тематичните приоритети на европейските научни програми и инициативи, в които България има ефективно участие и сътрудничество“ и по *конкретно с Програмата COST за сътрудничество в областта на науката и*

технологиите, тъй като включва сродна проблематика и намерения в разкриването на последиците от използването на комуникационните технологии за хората.

Изпълнението на проекта допринася и за осветляване на тревогите от съвременната *глобална политика, които бяха в основата на световен икономически форум в Давос* през месец януари 2018 г., в рамките на който бе изразена нова загриженост, аналогична на нашата академична загриженост, споделяна в този проект, а именно „за разбиране не само за това как технологиите променят живота ни чрез навлизането си в икономиката, социалния живот, екологията и културата, но и за света на данните.

Изпълнявайки работната програма, включваща проучване на състоянието на изследванията по проблема констатирахме, че в България изследването на състоянието на дигиталната грамотност е факт. Има реализирани поредица от проекти с практическа насоченост за развитие на дигиталната грамотност, които са ангажирали различни политически структури и неправителствения сектор. Проведени са социологически изследвания, отразяващи дигитализацията и нейното влияние върху живота на групи от различни възрасти. С настоящия проект си поставихме за цел, базирайки се на реализираните до този момент активности, да изведем анализа на дигиталната грамотност на ново ниво, отчитайки многообразието от методи и подходи, допитвайки се до различни групи от хора и показвайки състоянието на дигиталната грамотност на съвременното общество на знанието.

Теоретико-методологичното изследване на научната литература, приложните изследвания и нормативни документи потвърди, че **проектът е изцяло с иновативен характер. Освен на собствена научно-изследователска база, проектът се основава на теоретико-методологическо проучване на самите фундаменти и обяснителни механизми за промените в дигитализацията и нейните проекции върху уменията и компетентностите на индивидите.**

Опитът за концептуализиране на проблематиката се поставя на стабилна теоретико-методологична и конкретна изследователска основа. Значението му се подсилва и от промените от ценностно културно естество, които са промени от фундаментален характер. Още повече, че от състоянието на ценностите и нормите се определя всяка една културна идеология, в състава на която влизат континуитетно исторически утвърждаващите се културни ингредиенти, като: образованост, подготвеност, свобода на словото, плурализъм, култура на възприемане и участие, креативност, език на разбирателство и толерантност, доверие към институциите и към информацията и пр.

Научният колектив осъществи дейностите през първия етап съобразно предвидените за етапа дейности във времето в работната програма и с финансовата обосновка:

Планирани дейности

01-03 м. Проучване на съвременната европейската научна литература след 2000 г.;
Проучване на съвременната българска научна литература след 2000 г.;

04 - 06 м. Проучване и систематизиране на политически документи в национален и европейски контекст по темата за дигиталната грамотност.

Проучване на съществуващи реализирани проекти по темата.

07-09 м. Провеждане на контент-анализ на политически документи по темата на проекта

09-12 м. Изработване на въпросник за фокус групи, Провеждане на 5 фокус групи
Декодиране, обработка и анализ.

12-14 м. Изработване на въпросник за дълбочинни интервюта, Провеждане на 15 дълбочинни интервюта. Декодиране, обработка и анализ.

14-16 м. Подаване на 2 статии в индексирани и реферирани списания. Провеждане на семинар по темата на проекта.

17 – 18 м. Написване на междинен отчет по проекта.

Изхождайки от работната програма наша основна цел през първия етап на научно-изследователския ни проект бе да се положат теоретико-методологичните основи за изпълнение на поставените цели в цялостния проект, а именно:

Първата и основна научна цел на проекта е свързана с разработването на ново научно знание за дигиталната грамотност в съвременното общество на знанието. Предвижда се да се очертаят не само параметрите на дигиталната грамотност, но и на разностранните социокултурни, политически и икономически въздействия и условия, както и тяхната динамика и все по-засилваща се роля върху социалните трансформации.

Втората цел на проекта е свързана с формулиране на изследователска концепция, която е основа за измерване и съпоставяне на променящите се състояния на

дигиталната грамотност в условията на общество на знанието. На базата на проучената специализирана научна литература, академични изследвания, политики и проекти бе създадена матрица на състоянието на дигиталната грамотност, чрез която да се конкретизира в темпорален и пространствен разрез проблематика и на свързаните с нея механизми, инструменти, категории и параметри. Резултатите от анализа спомагат за измерване и разбиране на тези процеси в национален и европейски контекст.

Третата научна цел е свързана с формирането на знание за фундаменталните рефлексии на съвременната дигитална грамотност върху разностранните социокултурни, политически, икономически и пр. процеси, на базата на конкретен доказателствен материал от емпиричната действителност. Научно-изследователските търсения са насочени към проучвания на състоянието и ефектите от функционирането на съвременната дигитална грамотност на различни таргет групи и обекти, чрез проведените фокус групи, дълбочинни интервюта и пробно изследване.

Четвъртата научна цел на Проекта е насочена към открояване на определящата роля на дигиталната медийна грамотност върху фундаменталните устои на обществото, най-вече – за неговата иновативна и ценностна база. В този смисъл резултатите от проекта биха допринесли за положителното развитие на иновативните процеси, доколкото всички елементи са свързани с развитието на обществото на знанието.

Петата научна цел на настоящия проект е с научно-интегративна насоченост за коопериране на учени и практики от страната и от Европа в разработването на тази фундаментална научна проблематика. Предвижда се, разкривайки промените вътре в дигиталната грамотност и нейните измерения, както и жалоните на съвременното засилено взаимовлияние с образованието и медиите, да се допринесе за бъдеща по-ефективна интеграция между учени от различни университетски и научни организации в национален мащаб и в рамките на европейските структури.

Освен полагане на теоретико-методологичните и емпирични основи за изпълнение на цялостния проект, целта на етапа постига и конкретна резултатност в две от основните цели, а именно с очертаване на *„параметрите и измеренията на дигиталната медийна грамотност“* на *„разностранните социокултурни, политически и икономически и пр. въздействия и последици в общество на знанието, на тяхната динамика и все по-засилваща се роля върху социалните трансформации.“*

Реализирани дейности

През първия етап от проекта бяха реализирани следните дейности.

1. Теоретико- методологическо изследване за проучване и класифициране на:
 - 1.1. Съвременната българска литература: анализирани са 270 научни публикации.
 - 1.2. Съвременната европейска литература: анализирани са 568 научни публикации.
 - 1.3. Съвременната извън европейска литература: анализирани са 304 научни публикации.
 - 1.4. Политически и нормативни документи по тематиката на проекта в ЕС: систематизирани и описани са по-важните европейски документи по темата: 15 документа.
 - 1.5. Политики и нормативни документи по тематиката на проекта в България: систематизирани и описани са по-важните национални документи по темата: 15 документа.
 - 1.6. Контент анализ на политически документи по темата на проекта: направен е контент-анализ на 18 политически документа.
 - 1.7. Проведени по темата изследователски проекти: систематизирани и анализирани са 46 изследователски проекта.
 - 1.8. Проведени по темата социологически изследвания: систематизирани и анализирани са 17 български изследвания и 14 изследвания, проведени в чужбина.

Тази дейност е реализирана допълнително

2. Емпирична работа

- 2.1. Изработване на въпросник за контент анализ на политически документи. Провеждане на контент анализ на 18 политически документа
- 2.2. Изработване на инструментариум за фокус групи. Проведени са 5 фокус групи. Направена е обработка и анализ на проведените фокус групи.
- 2.2. Изработване на инструментариум за дълбочинни интервюта. Проведени са 30 дълбочинни интервюта, **15 интервюта в повече**. Направена е обработка и анализ на проведените дълбочинни интервюта.
- 2.3. Изработване на въпросник и провеждане на пробно изследване с 232 лица във възрастовата група 18-40 години. **Това е метод , който е реализиран допълнително.**

2.4. Проведено експресно онлайн изследване за дигиталната медийна грамотност във връзка с Ковид 19 за 5 дневен период 29.04- 03.05., включващо: създаване на въпросник, реализация, въвеждане на данни, обработка на данни, подготовка и трансфериране на данни в SPSS. Изследвани са 609 лица онлайн. **Това е метод, който е реализиран допълнително.**

3. Популяризиране на резултатите

3.1. Участие в научни конференции: 12 доклада с резултати от проекта, представени на 9 конференции: 8 международни и 1 национална. Проведен е панел с 4 представени доклада в международна конференция, проведена от 29 май – 1 юни 2019 в ЮЗУ Благоевград

3.2. Написване, подаване и публикуване на 8 статии по темата на проекта. Планирани са 2. **Написани са 6 статии повече от планираното.** Написаните 8 статии се разпределят така: 1 на български ез. и 7 статии са на английски език, от тях:

- 3 статии са в издания, индексирани по Скопус
- 2 статии са в списания, индексирани по Ерих и други бази данни
- 1 статия е в Open Access (приета)
- 2 статии, в сборник от конференция, на английски език.

3.3. Провеждане на семинар с представяне на резултатите по темата на проекта.

3.4. Изнасяне на лекция по темата на проекта

Реализирани са следните научни продукти

1. Проучване на литературата и обновяване на понятията
2. Организиране и провеждане на контент-аналитично изследване върху единици от политически документи за дигиталната грамотност.
4. Написване на въпросник за фокус групи
5. Провеждане на 5 фокус групи с представители на различни целеви групи.
6. Написване на въпросник за дълбочинни интервюта.
7. Провеждане на 30 дълбочинни интервюта с представители на научни организации и изследователи, НПО, политически дейци.
8. Провеждане на пробно изследване с 232 лица

9. Написване и представяне на научни доклади на членове от колектива
10. Проведен е семинар по темата на проекта
11. Участие в 9 конференции с 12 доклада и написване на 8 статии на членове на колектива, в това число 3 статии са в Скопус
12. Изнасяне на лекция по темата на проекта
13. Участие в Уебинар по темата на проекта.
14. Проведено експресно онлайн изследване за дигиталната медийна грамотност във връзка с Ковид 19.

Изпълнението на целите и задачите/дейности/ на първия етап, бяха предвидени да се основат на 4 социологически метода: *Анализ на документи, Контент анализ; Фокус групи, Дълбочинни интервюта.*

Всички предвидени през първия етап дейности са изпълнени, като са добавени два нови метода:

- пробно изследване за апробиране на въпросник за количествено изследване, което ще се проведе през втория етап.

- онлайн изследване за дигиталната медийна грамотност във връзка с Ковид 19

При някои от предвидените методи са преизпълнени като са направени при по-голям брой изследвани лица:

- предвидени бяха 15 дълбочинни интервюта, а са реализирани 30

Реализирани са повече участия в конференции и са подадени повече статии като краен резултат от работата по първия етап.

Няколко са предпоставките, които предопределят значимостта на избраните качествени методи:

Първо, чрез анализа на литературата, реализираните проекти и изследвания, както и контент анализа на политическите документи се проследява пресичането на няколко гледни точки и подходи: политически, управленски, академичен, които се развиват по

отношение на дигитализацията, дигиталната грамотност, нови медии, общество на знанието.

Второ, чрез теренните качествени методи – фокус групи, дълбочинни интервюта и пробното количествено изследване се представят мненията на социални общности и групи по различни признаци: възраст, професия, образование, статус, организационна принадлежност и др.

Трето, тъй като всички социални мрежи, общности и много конкретни индивиди добавят към физическото си битие още едно – дигитално, резултиращо в увеличаване броя на новите медийни единици, се проследява активността на индивидите и общностите в тези параметри.

Промените в посочените измерения на обществото разкриват фундаменталния си характер, тъй като рефлектират в смяна на концепции, понятия, ценностни модели, „значими други“, в ревизиране на другостта и пр. в това число и в социални практики и политики. Тези предизвикателства се оказват значим фактор за развитието на обществото. Промените в дигиталната среда, в която навлязоха и продължават да навлизат все по-ускорено новите интернет позиционирани медии и е-комуникативни форми и в която се установяват устойчиво процеси на нов тип взаимовлияние и професионална ангажираност, се оказват устойчиви явления. Параметрите на промените имат темпорални и пространствени измерения; чрез тях се актуализират традиционни социални форми и ценностни практики и техните последици в институционален и общностен план засягат всички социални групи.

Чрез избраните и реализирани в хода на първия етап методи се представя публичността, която новите средства и дигитални платформи осигуряват в съвременната информационна система и във влиянието им върху обществото, като се актуализира състоянието на националните културни норми и правила, модели, социалния и културен континуитет, културно-историческата памет, културното многообразие и пр., както и цивилизационните модели и практики.

III. Изследователски методи

1. Анализ на документи

Методът Анализ на документи бе предвиден и приложен с цел да се разкрие състоянието на изследвания проблем и да се подпомогнат бъдещите изследователски търсения.

Анализ на документи – осъществи се на базата на предварително избрани критерии и подготвени съответни показатели, свързани с изведените в проекта изследователски цели. На базата на предварителни проучвания бяха избрани конкретни бази данни, които да бъдат обект на проучването:

- Политически документи достъпни в интернет, проучвани посредством метатърсачката Google; GOOGLE SCOLAR; GOOGLE BOOKS;
- Проекти и изследвания, които са реализирани в съвременни условия;
- Проучване в електронните бази на университетска библиотека на СУ „Климент Охридски“, ЮЗУ „Неофит Рилски“ и Читалищна Библиотека при НЧ "Никола Вапцаров" - гр. Благоевград;
- Проучване в електронните информационни библиотечни ресурси по ключови думи в база данни EbscoHost Academic Search;

Изследването на моделите и начините за класифициране на източници се планира и осъществи по следния начин: **спрямо носителите:** печатни и електронни; **спрямо авторите/източниците:** българска, европейска, извън европейска; **спрямо вида:** статии, книги, документи, политики.

Чрез метода „Анализ на документи“ бяха проучени, класифицирани и направени първични анализи върху няколко теоретико-методологични и приложни аспекта, свързани с дигиталната медийна грамотност и дигитализацията в общество на знанието:

1. *Научни публикации след 2000 – в българската, европейската и не-европейската литература*
2. *Политически документи в ЕС и в България*
3. *Изследователски проекти в чужбина и в България*
4. *Социологически изследвания в ЕС и в България*

1.1. Анализ на литературни източници

По първия аспект - теоретичните разработки - бяха поставени акценти върху:

- съвременна българска научна литература – проучени 270 заглавия

- съвременната европейска научна литература – проучени 568 заглавия:
Селекцията включва автори от: Германия, Испания, Португалия, Швеция, Белгия, Великобритания, Норвегия, Латвия, Словения, Унгария, Полша, Румъния, Хърватска, Сърбия и др.
- съвременната извъневропейска научна литература: проучени 304 заглавия.
Селекцията включи автори от: САЩ, Мексико, Чили, Аржентина, Турция, Русия, Йордания, Китай, Корея, Индия, Южна Африка, Еквадор, Малайзия, Япония и др.

Анализът на научната литература по проблема от 2000 до 2019 г., е разгърнат като преглед на статии в научни списания, доклади и монографии. Въз основа на извършения литературен обзор се правят изводи за интензивността и ангажираността на изследователската нагласа и среда, която адаптира съществуващите теоретични концепти и ги обвързва, разкрити са изследователските пространства и методология.

Може да се каже, че проектната проблематика присъства много интензивно, като са застъпени почти всички разглеждани аспекти. Проучената литература е категоризирана в следните типологии: „Дигитална медийна грамотност“, „Комуникационни модели“, „Общество на знанието“, „Дигитализация“, „Е-четене“, „Медийно образование“, „Медийна конвергентност“, „Медиализация“, „Медии и ИКТ“, „Нови медии“, „Онлайн медии“, „Социални медии“, „Социални мрежи“ и др. Към всяка едно от посочените категории се отнасят различните проучени публикации: статии и книги. По този начин се извършва систематизиране на литературата по съответните теми. Категориалният анализ показва позоваване на различни форми на изразяване на идеята за дигиталната грамотност, като свързана с различни медийни контексти. На тази основа могат да се направят следните изводи:

- Има голям интерес към проблематиката за дигиталната медийна грамотност и образование, като потенциален механизъм за формиране на умения в дигиталната ера.
- Специален акцент се поставя върху различните социални групи и особено срещата на децата с дигиталната среда, въздействията на дигитализацията върху детската психика, начините на формиране на дигитални умения при ученици и студенти.
- Преосмисля се обучението в дигитална среда като необходимост на развитието.
- Поставят се нови изследователски аспекти, свързани с медийно-дигиталния пейзаж, очертаващи значимата проблематиката.

- Новите медии се очертават като относително самостоятелни системи и свързани с дигитализацията компоненти.
- Дигитализацията и мобилните ИКТ имат потенциал да променят взаимоотношенията.
- Модерирането на дигиталната грамотност и дигиталните умения се пречупва през образователните подходи.
- Информационните технологии стават важна част от дизайна на учебните модели в образованието.
- Хибридният мултимедиен свят става обект на социална загриженост.
- Медийно-информационната сигурност означава: онлайн сигурност и комуникационни права, киберсигурност, защита и сигурност на данните, интернет и поверителност.
- Дигитализирането на политиката представлява (влиянието на дигитализацията върху политическата комуникация) друг специален акцент.

Сред авторите на тематичния акцент медийна грамотност, които най-често се споменават, са: Seth Ashley, Дивина Фрай-Мейгс, Alexander Fedorov, Anastasia Levitskaya, Emma Camarero, Renee Hobbs, S. Livingstone.

С най-чести изяви на изучаваната научна проблематика са следните списания: *Comunicar, European Journal of Communication, El Profesional de la Información, Palabra Clave, Communication & Society, Austrian Journal of South-East Asian Studies/ Österreichische Zeitschrift für Südostasienwissenschaften, Information Society, Information, Communication & Society, International Journal of Media & Cultural Politics, Observatorio (OBS*), Revista de Comunicación, Journal of Broadcasting & Electronic Media, Journal of Media Law, Comunicación y Sociedad, Media, Culture & Society, Media Psychology, Computers in Human Behavior, PLoS ONE.*

В резултат на анализа на различни литературни източници бе изградена концепция за дигиталната грамотност и съпътстващите я понятия.

Дигиталната медийна грамотност: аналитични дименсии

Основното понятие, което стои във фокуса на настоящия проект е «дигиталната грамотност». През последните години дигиталната грамотност, умения и компетентност са обект на голям интерес при обсъждане на това какви умения трябва да имат хората в обществото на знанието (Sefton-Green, Nixon & Erstad, 2009).

Дискусията за дигиталните умения е в по-малка или по-голяма степен свързана с политиките на европейско и национално ниво, както и с очакванията към квалификацията на кадрите на пазара на труда и има своите корени в икономическата конкуренция, в която новите технологии се разглеждат като възможност и подходи за решение (Punie, 2007; ОИСР, 2010 г.).

Концепцията за „дигиталната грамотност“ има устойчива и дълга традиция на развитие и обосноваване, свързана с медийната грамотност (Erstad, 2010); известни са различни публикации за дигиталната грамотност, отнасящи се до образованието (Sefton-Green, Nixon and Erstad, 2009). Разработването на тази концепция има отношение както към традиционната грамотност, така и към медийните изследвания и анализи. Пример за такава дефиниция е разбирането, което Jones-Kavalier и Flannigan (2008) предлагат: дигиталната грамотност представлява способността на човек да изпълнява ефективно задачи в дигитална среда; „дигитална“ означава информация, представена в дигитална форма и използвана предимно от компютър, а грамотността включва способността да се четат и интерпретират медийни съдържания, да се възпроизвеждат данни и изображения по дигитален път и да се оценяват и прилагат нови знания, придобити в дигитална среда.

Aviram and Eshet-Alkalai (2006) описват дигиталната грамотност като комбинация от технико-процедурни, когнитивни и емоционално-социални умения. Sefton-Green, Nixon and Erstad (2009 г.) смятат, че концепцията се използва, за да опише нашата ангажираност с дигиталните технологии, тъй като те посредничат в много от нашите социални взаимодействия; според тях, публикациите, свързани с участието в дигиталните практики и култури, са сложни. Авторите оценяват концепцията „дигитална грамотност“ за фундаментално полезна, която има пресечни точки с реалностите на формалното и неформалното обучение.

Има няколко подхода към дигиталната грамотност и няколко начина за нейното осмисляне (Carrington, 2005). Според Карингтън, промяната от печатания текст към "текстове" на дигитални устройства, е много фундаментална промяна и по отношение на участието в отворената и интерактивна култура на грамотност. Дигиталната грамотност се определя (Erstad, 2006) като "умения, знания и нагласи в използването на дигиталните медии“, необходими, за да могат да се овладеят предизвикателствата на медийното съдържание. Авторите - Eshet-Alkali и Amichai-Hamburger (2004) смятат, че дигиталната грамотност се състои от пет основни умения: четене (дигитално разбиране и възпроизвеждане на съществуващите съдържания), умения за разклоняване

(изграждане на съдържания от нелинейна, хипертекстуална навигация), информационни умения (оценка на качеството и валидността на информацията) и социално-емоционални умения (разбиране на "правилата", които преобладават в киберпространството и прилагане на това разбиране в онлайн комуникацията в киберпространството. В последствие, авторите добавят и „умение за мислене в реално време“ (способността да се обработва и оценява голям обем информация в реално време (Aviram & Eshet-Alkalai, 2006). Специално внимание в дигиталната грамотност има писменото (символичното) представяне, което след това се медиира от новите технологии (Merchant, 2007: 121). Според Мърчант новите технологии, макар и силно визуални, включват и ясно изразен елемент на писане. Мултимодалността е съществена характеристика на дигиталната грамотност, както и контекстът, в който тя е създадена и в която тя трябва да се използва. Важна особеност на дигиталната грамотност представлява *критичността*, свързана с критично разбиране и тълкуване на конструираната природа на популярната култура (Merchant, 2007; Hague & Williamson, 2009). По този начин, се използва Интернет и други ИКТ, за да се идентифицират важни въпроси, да се търси и намира информация, да се прави критична оценка на полезността на тази информация, с чието синтезиране, да се отговори на въпросите, които са подтикнали търсенето на информация.

Друг подход към концепцията за дигиталната грамотност представлява разширяването на традиционната концепция за грамотността с новите функции на дигитализацията и как те променят идеята за грамотност. „Отношението между грамотност и технология е трансдействено (transactional) (Leu, Kinzer, Coiro и Sammons, 2004). По друг начин казано, добрите дигитални умения се основават на академични умения като четене и писане и представляват функционални умения необходими за работа и комуникация с технологиите и медиите (Hague & Williamson, 2009: 5; Twist и Withers, 2007). В този контекст образоването придобива решаваща роля и особено важна е ролята на преподавателя в постоянно усложняващата се ситуация. Като допълнение, Erstad (2010) поставя знак за *равенство* между *дигиталната и медийната грамотност* и предлага следните аспекти на медийната грамотност като част от обучението в образователната система: 1) Основни умения 2) Медиите като обект на анализ 3) Изграждане на знания в тематични области 4) Стратегии за учене и 5) Дигитална библиография / Културна компетентност.

Дигиталната компетентност (е най-близка в съдържателен план до дигиталната грамотност) е концепция, описваща уменията, свързани с познаването и владенето на технологиите и прилагането на тези умения в професионалния и социалния живот. През последните години се използват и други термини, които имат близко значение, като: компютърни умения, информационни и технологични умения, медийна и информационна компетентност (Adeyemon, 2009, Krumsvik, 2008) . В някои от случаите, термините са по-тесни, напр. „интернет умения“ или „компютърни умения“ (Arnone & Reynolds, 2009; Jones-Kavalier & Flannigan, 2008); в други случаи, термините са по-общи, например „грамотност на 21-ви век“, където акцентът се поставя на социалните умения, които се развиват благодарение познаването на дигиталните технологии. (Jenkins et al., 2006).

Широкото разнообразие от концепти отразява бързото развитие на технологиите, както и различните области на интерес, свързани с тяхното внедряване във всички области на професионалния, икономически и културен живот (Aviram & Eshet-Alkalai, 2006). Дигиталните технологии дават тласък и в развитието на преподаването и библиотечните изследвания (Alamutka, Punie и Redecker, 2008). Подходите към дигиталните умения и компетентности са динамични вследствие на развиващите се нови технологии и тяхното използване в обществото (Aviram & Eshet-Alkalai, 2006; Jones-Kavalier & Flannigan, 2008).

Връзката между компетентност и умения се определя в публикацията на ОИСР: "Компетентността е нещо повече от знания и умения. Тя включва способността да се отговаря на комплексните изисквания, като се мобилизират психосоциални ресурси (включително умения и нагласи) в конкретен контекст. "(OECD,2005: 4). Освен това, дигиталната компетентност включва не само дигитални умения, но и социални и емоционални умения, свързани с използване и разбиране на дигиталните устройства. В този контекст Европейската комисия (Punie & Cabrera, 2006) определя дигиталната компетентност като включваща увереното и критично използване на технологиите на информационното общество за работа, отдих и комуникация. Тя е базирана на основните умения в областта на ИКТ, т.е. използването на компютри за извличане, оценяване, съхраняване, производство, представяне и обмен на информация, както и комуникация и участие в мрежи за сътрудничество чрез Интернет.

„Уменията на 21 век“ е друг термин - синоним, с който се обозначава дигиталната грамотност и умения (Jenkins et al.,2006), явяващи се предпоставка за участие в новите общности, възникващи в рамките на едно мрежово общество. Тези умения се състоят

от:

- игра (способност да се експериментира със заобикалящата среда като форма за решаване на проблеми);
- представяне (способност да се приемат алтернативни идентичности с цел импровизация и откриване);
- симулация (способност да се интерпретират и конструират динамични модели на процеси в реалния свят);
- упълномощаване (способност за извличане на медийно съдържание);
- мултитаскинг (способност да се сменя фокусът при решаване на различни проблеми);
- разпределено познание (способност да се взаимодейства с инструменти, които разширяват умствения капацитет);
- колективно разузнаване (способност да се обединяват знанията и да се сравняват бележки с другите към обща цел);
- преценка (способност да се оценява надеждността на различни източници на информация);
- трансмедийна навигация (способност да се следва потока от информация в различни модалности);
- работа в мрежа (способност да се търси, синтезира и разпространява информация);
- преговори (способност за комуникация с различни общности и следване на алтернативни норми).

Може да се каже, че в литературата има не малко изследвания на дигиталната грамотност и умения на хората от различни възрасти, професии и класи. Проучванията, често са ограничени в техните подходи, групи, попаднали в извадките и методи за събиране на данни (Deursen и van Dijk, 2009). Deursen и van Dijk (2009) представят няколко насоки по отношение на изследванията в тази област:

1. Първото направление е свързано с познаване на изходни условия на боравене в мрежата;
2. Друго направление се отнася до специфичната среда и структури, хипервръзки, от които е изградена тази среда;
3. Друго направление на проучванията се отнася до съдържанието, предоставено от дигиталните медии и търсене на информация в мрежата.
4. Важен акцент в изследванията са личните цели и ползи от използването на дигиталните медии.

Дигиталната грамотност е свързана със способността за разпознаване на необходимата информация и включва уменията, тази информация да се намира, оценява и използва ефективно (Correia и Teixeira, 2003).

В обобщение, концепцията за дигиталната медийна грамотност е развиваща и утвърждаваща се концепция, свързана с усъвършенстване на технологиите, както и с политическите цели и очаквания за гражданство в обществото на знанието. Тя включва разнообразни умения и компетенции в няколко области: медии и комуникации, технологии и изчисления, грамотност и информационна наука. Дигиталната грамотност се състои от: 1) технически умения за използване на цифрови технологии; 2) способност за използване на новите технологии по целенасочен начин за работа, обучение и изучаване, и за ежедневието като цяло в различни насоки; 3) способности за критична оценка на дигиталните технологии; 4) мотивация за участие в дигиталната култура.

Дигиталната грамотност се разглежда като основна компетентност в политическите документи и в различните приложни проекти и изследвания.

Другото ключово понятие – обект на осмисляне и анализ в настоящия проект е **«общество на знанието»**.

В световната литература понятието „Общество на знанието” се въвежда от Даниел Бел, който го определя като специфичен стадий на модерното общество (Bell, 1973). Преди него Робърт Лейн използва подобно понятие *knowledgeable society* (Lane, 1966), но повечето автори цитират Бел като първоизточник. Годин и Кенуей, Булен, Фахи и Роб твърдят, че макар понятието да се заражда през 60-те години, то става популярно и се налага в края на 90-те години на 20 век (Godin, 2006; Kenway & al., 2006). Питър Дракър е друга ключова фигура, с голям принос в теоретизирането на „общество на знанието”. В своите книги и статии той изследва как хората са организирани в бизнес, правителствени и граждански организации. Авторът обосновава, че работата базирана на знание има все по-голямо значение в света на бизнеса; от своя страна, общество на знанието има една важна особеност, свързана с използването на специализирано знание, което трябва да бъде продуктивно, а не самоцелно знание (Дракър, 2000).

Голяма популярност понятието „общество на знанието“ придобива в политическия дискурс, представен от институциите на Европейския съюз (ЕС) и влиятелните международни институции, като Организацията за икономическо сътрудничество и

развитие (ОИСР) и Световната банка (СБ). Знанието се поставя в центъра на политиките за икономическо развитие и социален растеж. Това налага и необходимостта от интервенции на политиките в създаващите знание сектори като образованието и изследователската дейност (Kenway & al., 2006: 21). Най-новите политически документи на ЕК, в които понятието „общество на знанието“ заема централно място са стратегиите за развитието на ЕС:

- Лисабонската стратегия (2000) поставя амбициозната цел ЕС да се превърне в „най-конкурентната и динамична, основана на знание, икономика в света, която е способна да поддържа устойчив икономически растеж и да осигурява повече и по-добри работни места и социална кохезия“ (European Council, 2000).

- „Европа 2020“, където - един от трите основни приоритета е „интелигентният растеж или изграждане на икономика, основаваща се на знания и иновации“ (European Council, 2000).

В световната литература (Godin, 2006; Kenway & al., 2006) и българската научно-изследователска траектория има поредица от публикации за “общество на знанието” (Танкова, 2012; Вълчев, 2014, Павлова)

На базата на проучената литература, може да се каже, че за развитието на дигиталната медийна грамотност днес най-голяма е ролята на интернет. Масовото разпространение на скоростен и широкоформатен интернет открива допълнителни възможности, които интегрират съвременната масова комуникация с междуличностната и ги позиционират на онези комуникационни плоскости, в които се разгръщат различни процеси на свързаност, действия и активности. В колективната монография „Екология на виртуалните реалности“ българската изследователка Силвия Минева описва дори конкретно как новите функционални възможности за достъп и ползване на информацията влияят върху възприемането на реалностите.

В трансформациите на медиите са заложили основните принципи: на оцеляване, на отложено възприемане, на възможност и необходимост. Във всеки от тях присъства конвергенцията между технологичните платформи и следващото поколение, което се създава от едновременното възникване и наслагване на нови аспекти на функционалност. Това пише Кристина Върбанова-Денчева в труда си „Дигитална конвергенция“. Според нея в зависимост от степента на възприемане на новите комуникационни платформи в обществото са възможни два сценария за съдбата на

старите технологии – отмиране и оцеляване. Оцеляването зависи от адаптацията и степента на взаимно проникване и създаване на хибридни модели, от съвместното еволюиране, при което се получава нов модел или от съвместното съществуване, което е с различна продължителност според предимствата на старата технология в новите условия или нейното отмиране, поради превъзходството на новата технология., твърди тя. Според нея отложеното възприемане се свързва както с ускорението на нововъзникващите средства за комуникация и информационни носители, едновременното им появяване, така и при преминаването от хаос към подредено множество на установени фактори на въздействие за утвърждаване на дадената медия. Съвременните нови медии, битуващи преобладаващо в интернет, са позиционирани на принципно нов тип времеви и пространствени иманентности – мигновеност, мобилност, интерактивност и многомедийни съсредоточености. Те „преобръщат основите на масмедийната теория и на теорията на междуличностната комуникация”. Новите медии допълват картината на медийното посредничество. Днес е налице едно почти тотално посредничество и зависимост на много социални процеси и на обществото като цяло от традиционните и нови средства за комуникация. Това посредничество важи с особена сила за днешното общество – обществото на 21 век, в което появата на нови масови средства за комуникация и медийно детерминирани образувания е обичайно явление с усложняващи и едновременно с това - улесняващи ефекти.

Процесите на формиране на нови социални общности и образувания с виртуален и изключително мобилен характер, уплътняването и едновременното съществуване на виртуалната и физическата среда е обединяване в една обща медиализирана реалност, разкриваща един различен тип усложняване на обществото и неговото функциониране. Този нов тип усложняване се съпътства с медиализиране на много от тези процеси и едновременно с това с улесняване, свързано с компресиране на времето и пространството, с достъпи от различен характер, нови форми на солидарност.

Промените в глобалната икономика, които много често намират израз в използване на медиите като механизми на нейното функциониране, рефлексират обратно в глобалната циркулация на обществото на знанието. Именно гравитациите около и самите нови медии са фокусите, чрез които глобализационните процеси формират до голяма степен разнообразието от вариации и разкриват последиците от дигитализацията на обществото.

Социалните мрежи се превръщат в основен проводник на информация от различни източници - както на публикации от традиционните медии, така и на материали от блогове, форуми, видеоматериали от различно естество и качени на различни платформи. Освен това, социалните мрежи служат и за обмен на информация. Получава се многостранен обмен на съдържания, който циркулира от социалните мрежи, традиционните медии и блоговете и обратно. Това взаимодействие между различните информационни средства е показателно за разпространение на съдържания в съвременния свят и представя един от модерните начини на функциониране на дигиталната система.

Позовавания

- Adeyemon, E. (2009). Integrating digital literacies into outreach services for underserved youth populations. *Reference Librarian*, 50(1), 85-98.
- Ala-Mutka, K., Punie, Y., & Redecker, C. (2008). *Digital competence for Lifelong Learning. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities.* <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC48708.TN.pdf>
- Aviram, R. & Eshet-Alkalai, Y. (2006). Towards a theory of digital literacy: three scenarios for the next steps. *European Journal of Open Distance E-Learning.* http://www.eurodl.org/materials/contrib/2006/Aharon_Aviram.htm
- Carrington, V. (2005). The Uncanny, Digital Texts and Literacy. *Language and Education*, 19, 467–482.
- Correia, A. M.R. and Teixeira, J.C. 2003 Information literacy: an integrated concept for a safer internet, *Online Information Review*, 27 (5), 311-20
- van Deursen, A. J. A. M., & van Dijk, J. A. G. M. (2009). Using the internet: Skill related problems in users' online behavior. *Interacting with Computers*, 21(5), 393–402.
- van Dijk, J. & Hacker, K. (2003). The Digital Divide as a Complex and Dynamic Phenomenon. *The Information Society*, 19, 315–326.
- Erstad, O. (2005). *Digital kompetanse i skolen* (Digital literacy in the school). Oslo: University Press.
- Erstad, O. (2006). A new direction? Digital literacy, student participation and curriculum reform in Norway. *Education & Information Technologies*, 11, 415–429.
- Erstad, O. (2010). Educating the Digital Generation. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 1, 56–70.
- Eshet-Alkalai, Y., & Chajut, E. (2009). Changes over time in digital literacy. *CyberPsychology & Behavior*, 12(6), 713-715.
- Eshet-Alkali, Y., & Amichai-Hamburger, Y. (2004). Experiments in digital literacy. *CyberPsychology & Behavior*, 7(4), 421–429.
- European Union (2010). 2010 joint progress report of the Council and the Commission on the implementation of the 'Education and Training 2010 work programme'. *Official Journal of the European Union*, (2010/C 117/01) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:117:0001:0007:EN:PDF>
- Hague, C. & Williamson, B. (2009). *Digital participation, digital literacy and school subjects. A review of the policies, literature and evidence.* http://www.futurelab.org.uk/resources/documents/lit_reviews/DigitalParticipation.pdf

ISTE (= International Society for Technology in Education) (2007). *Profines for Technology (ICT) Literate Students.*

http://www.iste.org/Content/NavigationMenu/NETS/ForStudents/2007Standards/NETS-S_2007_Student_Profiles.pdf

Jenkins, H., Clinton, K., Purushotma, P., Robinson, A.J., & Weigel, M. (2006).

Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century, the John D and Catherine T MacArthur Foundation. http://www.digitalllearning.macfound.org/atf/cf/%7B7E45C7E0-A3E0-4B89-AC9C-E807E1B0AE4E%7D/JENKINS_WHITE_PAPER.PDF

Jones-Kavalier, B., & Flannigan, S. L. (2008). Connecting the digital dots: Literacy of the 21st century. *Teacher Librarian*, 35(3), 13-16.

Krumsvik, R. (2008). Situated learning and teachers' digital competence. *Education & Information Technologies*, 13(4), 279-290.

Leu, D., Kinzer, C., Coiro, J., and Cammack, D. (2004). Toward a Theory of New Literacies Emerging From the Internet and Other Information and Communication Technologies. In R. Ruddell and N. Unrau (Eds), *Theoretical Models and Processes of Reading. Fifth Edition* (pp. 1570-1613). Newark, USA: International Reading Association.

Merchant, G. (2007). Writing the future in the digital age. *Literacy*, 41, 118–128.

Norris, P. (2001). Digital Divide? Civic Engagement, *Information Poverty & the Internet in Democratic Societies*. New York: Cambridge Press.

Punie, Y. (2007). Learning Spaces: an ICT-enabled model of future learning in the Knowledge-based Society. *European Journal of Education*, 42, 185–199.

Punie, Y. & Cabrera, M. (Eds.) (2006). *The Future of ICT and Learning in the Knowledge Society*. Luxembourg: European Commission.

Sefton-Green, J., Nixon, H., & Erstad, O. (2009). Reviewing approaches and perspectives on “Digital literacy”. *Pedagogies*, 4(2), 107-125.

OECD (2005). *The OECD Program Definition and Selection of Competencies (2005).*

The definition and selection of key competencies. Executive summary. 30. June, 2005. <http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf>

OECD (2010). Are the New Millenium Learners Making the Grade? Technology use and educational performance in PISA. Centre for Educational Research and Innovation.

Twist, J. & Withers, K. (2007). The challenge of new digital literacies and the ‘hidden curriculum’. *Emerging Technologies for Learning*. Vol 2, 27–39.

UNESCO (2008) *Competency Standards Modules. ICT Competency Standards for Teachers*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation. <http://cst.unesco-ci.org/sites/projects/cst/The%20Standards/ICT-CST-Competency%20Standards%20Modules.pdf>

1.2. Проекти по темата за дигиталната грамотност

Следващият етап от реализиране на метода „Анализ на документи“ включваше систематизиране на проекти, свързани с темата. Бе осъществено проучване и класифициране на различни проекти по проблематиката с общо 46 списъчни заглавия.

Проекти:

-„Медиите и политическият популизъм“, 2017, финансиран от ФНИ, Пейчева, Д. (ръководител на проект)

-„E-Reading“, финансиран от ФНИ –ДКОСТ 01/13 от 04.08.2017, Пейчева, Д. (ръководител на проект)

-„Ролята на информационно-комуникационните технологии за иновации в управление, базирано на знания“, 2017, Наредба МОН, Пейчева, (ръководител на проект)

-,Езикът на омраза в България: рискови зони, уязвими обекти“, изследване на разпространението на езика на омразата в българските медии. Изследването и публикацията са осъществени по проект „От предразсъдъци към нетърпимост: обхват и превенция на езика на омразата в България” - финансиран по Програмата за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014 г.

http://antihate.europe.bg/sites/antihate.europe.bg/files/uploads/antihate_index.pdf

- Проект MANDOLA Мониторинг на езика на омразата онлайн <http://mandola-project.eu/>
Двугодишният проект се ръководи от Фондацията за изследване и технологии и се съфинансира по програмата „Права, равенство и гражданство” на Европейската комисия. Целта е да се повиши информираността на обществото относно разпространението на езика на омразата онлайн и да се стимулират крайните потребители да сигнализират, ако станат свидетели или жертви на такъв език.

-“DigiNET: Digitalization and social media for adult employment“ Project N° 2017-1-MT01-KA204-026965 : Проектът е насочен към използването на ИКТ и създаване на дигитална образованост на обучаващите се възрастни хора и създаване на собствено електронно предприятие чрез насърчаване на предприемаческата култура и социалното предприемачество. Проектът стимулира ефективността на обучението, включвайки възрастни учители, обучители и техните обучаеми и компании; <http://dignet-project.eu/>
-,Фундаментални промени в съвременната медийна и комуникационна екосистема и проекциите им в обществото“, 2016 финансиран от ФНИ, Пейчева, Д. (ръководител на проект).

-,Предизвикателствата пред комуникационните, политически, образователни и духовни процеси и промени в съвременната дигитална среда“ 2016 Наредба №3- МОН, Пейчева, Д. (ръководител на проект)

-,Трансформации на четенето в медиализираното общество“ 2015 Наредба №9 МОН, Пейчева, Д. (ръководител на проект)

-,Европейски подход за публични компетенции и участие в дигитална среда“, 2014 Наредба №9 на МОН, Пейчева, Д. (ръководител на проект)

-,Постмодерни форми на управление и публичност“, 2011, Наредба №9 на МОН, Пейчева, Д. (ръководител на проект).

-“COST IS 1404 Action: Evolution of Reading in the Age Of Digitisation (E-Read)”. Проект на СУ „Св. Климент Охридски”, национално съфинансиран от Фонд „Научни изследвания”. 2017 г., Райчева, Л. (Ръководител на проект) ДКОСТ 01/10 - 04. 08. 2017, Райчева, Л. (Ръководител на проект)

-,Мета-медийни тенденции в аудиовизуалната комуникация” 2017, Проект, финансиран от СУ „Св. Климент Охридски”. Райчева, Л. (Ръководител на проект).

-,COST IS 1308 Action: Populist Political Communication in Europe: Comprehending the Challenges of Mediated Political Populism” 2017 Проект на СУ „Св. Климент Охридски”, национално съфинансиран от Фонд „Научни изследвания”. Райчева, Л. (Ръководител на проект).

-,Комуникационни предизвикателства в съвременната цифрова информационна среда” 2016: Проект, финансиран от СУ „Св. Климент Охридски”. Райчева, Л. (Ръководител на проект).

-,Иновационни уеб-базирани и базирани на знания системи и приложения“ 2017 Каращранова, Е. (Ръководител на проект).

-,Информационното общество и национална сигурност: проблеми и решения“ 2017 Стойков, Ст. (Ръководител на проект).

-,IPHRAS AS AN E-LEARNING PLATFORM FOR IDIOMATIC COMPETENCE“ 2017 Кирякова-Динева, Т. (Ръководител на проект).

-„Медията като пространство на носталгията“ 2016 Панайотова, М. (Ръководител на проект).

-„Традиции и иновации в съвременния телевизионен политически маркетинг”2015 Проект, финансиран от СУ „Св. Климент Охридски”. Райчева, Л. (Ръководител на проект)

-„Културни универсалии в академична среда“, 2015 Наредба 9 МОН, Валентина Миленкова (Ръководител на проекта)

-„Политическият плурализъм в съвременната медийна екосистема” 2014: Проект, финансиран от СУ „Св. Климент Охридски”. Райчева, Л. (Ръководител на проект).

-TEMPUS - PICTET 2014-2017 EQF-based professional ICT training for Russia and Казахстан Официален сайт на проекта: <http://www.pictet-tempus.sstu.ru/> Дейности на УниБИТ - <http://tempus-pictet.unibit.bg>

-„Глобализирания свят – социално-психологически дименсии“ 2013 Наредба 9 МОН, Валентина Миленкова (Ръководител на проекта)

-School on the Cloud: connecting education to the Cloud for digital citizenship (SoC) по програма Lifelong Learning, Action Erasmus Networks. Координатор на проекта: Doukas School, Атина, Гърция. Официален сайт на проекта: <http://www.schoolonthecloud.net/>

-„MAPPING”: Период: Март 2014 - Февруари 2018 Управление на алтернативни решения за защита на личната информация, интелектуалната собственост и управлението на Интернет (MAPPING). Проектът се подкрепя от Европейската комисия в направление “Науката в обществото”, под-направление “Мобилизация и обмяна на опит”, чрез финансиране от Седма рамкова програма (FP7); и е създаден в рамките на изследователската мрежа LexConverge. Проф. Джоузеф Канатачи е координатор на проекта като част от екипа на Университета в Грьонинген, Холандия. България си партнира с още 12 партньора от 10 различни държави. Фондация "Право и Интернет" отговаря за организирането на обучения и публични обсъждания по трите ключови направления по проекта - защита на личните данни, интелектуалната собственост онлайн и управлението на Интернет в контекста на нови бизнес модели и отворен достъп до иновации.

-Проектът „CONSENT”: Период: Май 2010 - Април 2013 Отношението на потребителите към личната неприкосновеност относно услугите, свързани с потребителското съдържание в дигиталната икономика (CONSENT). CONSENT се реализира с финансовата подкрепа на Европейската комисия чрез Седма рамкова програма. Фондация "Право и Интернет".

-„Проучване на онлайн начините на живот сред студентите на ЮЗУ“ 2011 Еленков, Л. (Ръководител на проект).

-„Е-обучение във висшето образование - европейски измерения“ 2011 Шопова, Т. (Ръководител на проект).

-„Създаване на център за нови медии и културно творчество в цифровата среда“ 2010 Шопова, Т. (Ръководител на проект).

-„Език и образ на медиите в Югозападна България“, 2010 Хаджикосев, Р. (Ръководител на проект).

-„Иновативни изследвания в областта на информационните технологии и комуникациите“ Христов, В. (Ръководител на проект).

-, „От дигитална компетентност към дигитално гражданство“. Фондация „Приложни изследвания и комуникации“ и Факултетът по предучилищна и начална педагогика на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ разработиха съдържание за ранно развитие на ДМГ за курс за следдипломна квалификация „Монтесори философия в епохата на дигиталните технологии“. Под ръководството на лекторите на курса и експерти на Фондация „Приложни изследвания и комуникации“ курсистите разработиха методика, която използва елементи от Монтесори педагогиката за развиване на пет основни компетентности у ученици от начален курс, базирани на Европейската рамка за дигитална компетентност на ЕС (DigiComp) и модела за медийна грамотност на Европейската асоциация на зрителите (EAVI). Това са 1) Информационна грамотност; 2) Комуникация и сътрудничество; 3) Създаване на дигитално съдържание; 4) Безопасност и 5) Разрешаване на проблеми. Методиката съдържа 7 модулни занятия и две допълнителни учебни дейности, които могат да се интегрират в учебните програми по Български език и литература, Английски език, Околен свят, Човекът и обществото, Човекът и природата, Технологии и предприемачество, Домашен бит и техника и Час на класа за 2, 3 и 4 клас. Занятията са апробирани от учители в 7 училища в Долни Пасарел, Горна Малина, Кубрат, Стара Загора и София. Паралелно с подкрепата на Фондация Оук се подготвя формирането на експертен съвет, който да усъвършенства методиката и да разработи нов наръчник за ДМГ в начален курс за развитие на ключовите дигитално-медийни умения още по-задълбочено и структурирано.

-, „Икономически и професионални трансформации в конвергентната медийна среда“ 2015, УНСС: Цанкова, Св. (Ръководител на проект).

-, „Сравнителен анализ на ролята на конвенционалните и новите медии и оценка на трансформацията на информационната среда в съвременното общество“ 2013 Хаджиев, Б. (Ръководител на проект).

-, „Media Ownership Project – Bulgaria“. (2014). Retrieved from Media Ownership Project: <https://www.reportingproject.net/media/author/Bulgaria/>

-Проектът „Деца на ЕС онлайн“ (EU Kids Online) има за цел да повиши познанията на децата в Европа и родителите им, техният опит и практики по отношение на рисковото и по-безопасно ползване на интернет и новите онлайн технологии и по този начин да информира за насърчаването към по-безопасна интернет среда за децата. Проектът е финансиран от програмата на Европейската Комисия Safer Internet (SI-2010-TN-4201001). В проекта участват следните държави: Австрия, Белгия, България, Хърватия, Кипър, Чехия, Дания, Естония, Финландия, Франция, Германия, Гърция, Унгария, Исландия, Ирландия, Италия, Латвия, Литва, Люксембург, Малта, Холандия, Норвегия, Полша, Португалия, Румъния, Русия, Словакия, Словения, Испания, Швеция, Швейцария, Турция и Великобритания. Освен това проектът си сътрудничи с изследователи от Австралия, Бразилия и САЩ.

- Антилиберални дискурси и пропагандни съобщения в българските медии: разпространение и социално възприятие научно-изследователски проект
Продължителност: две години: 22 април 2016 – 21 април 2018
<http://hssfoundation.org/%d0%b0%d0%bd%d1%82%d0%b8-%d0%bb%d0%b8%d0%b1%d0%b5%d1%80%d0%bb%d0%b0%d0%bd%d0%b8-%d0%b4%d0%b8%d1%81%d0%ba%d1%83%d1%80%d1%81%d0%b8-%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%bf%d0%b0%d0%b3%d0%b0%d0%bd%d0%b4%d0%bd/>

- Фондация ПИК „Деца, родители и учители срещу езика на омразата и дискриминацията” се финансира в рамките на Програмата за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014 г.

- E-STEP | Supporting teachers' and parents' partnerships www.estep-project.eu/?lang=BG
Целта на проекта „E-STEP“ е да се създадат условия за поддръжка и подобряване на сътрудничеството между училището и родителите, повишаване на културата на училищата в Европа за значението на родителската ангажираност и предоставяне на лесен за използване уеб инструмент за по-добро партньорство между учители и родители.

- Проект, насочен към създаване на каталог за информация за безплатни и платени ИТ обучения и курсове. -skills.tto-bait.bg/tag/дигитална-грамотност <http://skills.tto-bait.bg/tag/%D0%B4%D0%B8%D0%B3%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82/>

- Проект „Развитие на компетенции за демократична култура“. Програма за дигитално гражданство – Център „Отворено образование“, Плевен, 16.09.2017г
<http://www.openedubg.com/images/sampledatabg/project/docs/STRATEGICHESKI-DOKLAD-PROEKT-DEMOKRATICHNA-KULTURA-V-DEISTVIE.pdf> ;

Проектът е финансиран от Съвета на Европа и Европейската комисия и осъществен от неправителствени организации от Армения, Беларус, България, Харватска, Чехия, Румъния и Сърбия.

Проектът показва как демократичните компетенции и ИКТ са залегнали в образователните системи и практики и как дигиталният свят и неговата специфика се възприемат от учителите и от младите хора в участващите страни.

- Дигитални инструменти и платформи за българското училище, Khan академия, представляваща най-популярната безплатна платформа за училищно образование с видео уроци, общообразователни модули, 2016
<https://teacher.bg/%d0%b4%d0%b8%d0%b3%d0%b8%d1%82%d0%b0%d0%bb%d0%bd%d0%b8-%d0%b8%d0%bd%d1%81%d1%82%d1%80%d1%83%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b8-%d0%b8-%d0%bf%d0%bb%d0%b0%d1%82%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b8-%d0%b7%d0%b0/>

-Министерство на транспорта, информационните технологии и <https://www.mtitc.government.bg/>

- Коалицията за развитие на медийната грамотност на българските деца <http://gramoten.li/%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%81/> Насочена е към:

- Развиване на базисна дигитално-медийна грамотност от начална образователна степен до завършване на средното образование.

- Изграждане на партньорства и сътрудничество с всички организации и институции, които имат отношение към образованието и медийната грамотност в България (министерства, неправителствени организации, медии и др.).

- Популяризиране на значението на дигитално-медийната грамотност сред различни целеви групи (родители, учители, медии и по-широката общественост

- Развиване на медийно-дигитална грамотност в начален курс. Центърът за безопасен интернет разработи методика за ранно обучение на дигитално-медийни умения на децата от 1 до 4 клас и стана съосновател на Коалиция за дигитално-медийна грамотност от началното училище.

<https://www.safenet.bg/bg/iniciativi/303-mediina-informacionna-gramotnost-evropa>

- Красимир Вълчев, министър на образованието и науката: Правим дигитален облак с образователно съдържание. МОН въвежда предмета компютърно програмиране от 3 клас. Според Кр.Вълчев „когато говорим за дигитализация, обикновено говорим за обучение чрез информационни технологии. Много по-важно е обучение за придобиване на дигитални умения“.

<http://nmd.bg/%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80-%D0%B2%D1%8A%D0%BB%D1%87%D0%B5%D0%B2-%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%8A%D1%80-%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0/>

В обобщение може да се каже, че различни измерения на предизвикателствата на дигиталната грамотност и умения в дигиталната ера, намират израз в реализиране на научно-приложни проекти в българския изследователски контекст. По този начин, повечето от представените в теоретичната част аспекти на дигитализацията и дигиталната грамотност получават своите проектни изражения; колективи от различни институции – от публичния и неправителствения сектор се ангажират с реализирането на самите проекти, което е индикатор за значимостта на дигитализацията като тема на съвременното общество.

Следващият етап от реализиране на метода „Анализ на документи“ включваше проучване и систематизиране на изследвания, свързани с темата.

1.3. Социологически изследвания за дигитализацията и дигиталната грамотност в България

Представените социологически изследвания включват 17 изследвания, проведени в български условия и 14 проучвания извън България. (Приложение 7). Това са:

- „Дигитално грамотни ли са родените в дигиталната епоха деца?“ Маркет Линкс и Фондация „Приложни изследвания и комуникации“ (2016). Национално представително изследване по поръчка на Фондация ПИК сред български деца на възраст от 9 до 17 години и техните родители. Един от главните фокуси на изследването е да се установи нивото на дигитално-медийна грамотност сред децата и как техните родители и образователната система помагат за развиване на техните умения в тази област. <http://www.arcfund.net/arcartShowbg.php?id=17974>

- "Онлайн поведение на децата в България" МаркетЛинкс по поръчка на Националния център за безопасен интернет, координиран от Фондация ПИК. (2016). Национално

представително изследване. Резултатите се издават в 3 поредни тематични доклада със сравнителен анализ за тенденциите през изминалите 6 години.

<http://www.arcfund.net/arcartShowbg.php?id=17910>

- „Проникването на мобилни устройства“, Market links (2015).

- Европейската изследователска мрежа “Децата на ЕС онлайн” се координира от Лондонския икономически институт и се представлява в България от Фондация „Приложни изследвания и комуникации“ и Фондация „Джендър образование, изследвания и технологии“.

- „ДЕЦАТА ДО 8 ГОДИНИ И ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ“ Качествено изследване

- Шахбазян, Луиза, Марко Хайдиняк, Антоанета Куманова (2016). България, Фондация „Приложни изследвания и комуникации“, Асоциация Родители, Национален център за безопасен инт ернет, София, България,

- „Проучване на дигиталните медии“, ФОНДАЦИЯ „ОТВОРЕНО ОБЩЕСТВО“, (2013 г.)

<https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/mapping-digital-media-bulgaria-bg-20130805.pdf>

- „Медийното поведение в условията на интернет и новите медии” (2012). Национално представително изследване на агенция „Медиана”. Изследването е част от научния проект „Пресата в условията на интернет и новите медии”, финансиран от фонд „Научни изследвания” към МОМН.

- „МЕДИИ И ВЪНШНА ПОЛИТИКА - МНЕНИЯ НА БЪЛГАРИТЕ“, ИЗСЛЕДВАНЕ НА ФОНДАЦИЯ „КОНРАД АДЕНАУЕР” & „АЛФА РИСЪРЧ“ (2017)

- „От дигитална компетентност към дигитално гражданство“. Фондация „Приложни изследвания и комуникации“ и Факултетът по предучилищна и начална педагогика на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ разработиха съдържание за ранно развитие на ДМГ за курс за следдипломна квалификация „Монтесори философия в епохата на дигиталните технологии“. Под ръководството на лекторите на курса и експерти на Фондация „Приложни изследвания и комуникации“ курсистите разработиха методика, която използва елементи от Монтесори педагогиката за развиване на пет основни компетентности у ученици от начален курс, базирани на Европейската рамка за дигитална компетентност на ЕС (DigiComp) и модела за медийна грамотност на Европейската асоциация на зрителите (EAVI). Това са 1) Информационна грамотност; 2) Комуникация и сътрудничество; 3) Създаване на дигитално съдържание; 4) Безопасност и 5) Разрешаване на проблеми. Методиката съдържа 7 модулни занятия и две допълнителни учебни дейности, които могат да се интегрират в учебните програми по Български език и литература, Английски език, Околен свят, Човекът и обществото, Човекът и природата, Технологии и предприемачество, Домашен бит и техника и Час на класа за 2, 3 и 4 клас. Занятията са апробирани от учители в 7 училища в Долни Пасарел, Горна Малина, Кубрат, Стара Загора и София.

- „От дигитално детство към дигитално гражданство“. Паралелно с подкрепата на Фондация Оук се подготвя формирането на експертен съвет, който да усъвършенства методиката и да разработи нов наръчник за ДМГ в начален курс за развитие на ключовите дигитално-медийни умения още по-задълбочено и структурирано. Методиката ще бъде финализирана и представена към края на учебната 2017/2018 г.

- УНИЦЕФ: Направете дигиталния свят по-безопасен за децата, като същевременно увеличите онлайн достъпа, за да се възползват и най-необлагодетелстваните

<https://www.ngobg.info/bg/news/111817-%D1%83%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B5%D1%84->

<https://www.ngobg.info/bg/position/114699%0%BC%0%B5%0%B4%0%B8%0%B9%0%BD%0%B0%D1%82%0%B0%0%B3%D1%80%0%B0%0%BC%0%BE%D1%82%0%BD%0%BE%D1%81%D1%82%D1%82%D1%80%D1%8F%0%B1%0%B2%0%B0%0%B4%0%B0%0%B1%D1%8A%0%B4%0%B5%0%B8%0%BD%D1%82%0%B5%0%B3%D1%80%0%B8%D1%80%0%B0%0%BD%0%B0%0%B2%D1%86%D1%8F%0%BB%0%BE%D1%81%D1%82%0%BD%0%B8%D1%8F%D1%83%D1%87%0%B5%0%B1%0%B5%0%BD.html>

- Медийната грамотност трябва да бъде интегрирана в цялостния учебен процес
<https://www.ngobg.info/bg/position/114699%0%BC%0%B5%0%B4%0%B8%0%B9%0%BD%0%B0%D1%82%0%B0%0%B3%D1%80%0%B0%0%BC%0%BE%D1%82%0%BD%0%BE%D1%81%D1%82%D1%82%D1%80%D1%8F%0%B1%0%B2%0%B0%0%B4%0%B0%0%B1%D1%8A%0%B4%0%B5%0%B8%0%BD%D1%82%0%B5%0%B3%D1%80%0%B8%D1%80%0%B0%0%BD%0%B0%0%B2%D1%86%D1%8F%0%BB%0%BE%D1%81%D1%82%0%BD%0%B8%D1%8F%D1%83%D1%87%0%B5%0%B1%0%B5%0%BD.html>

-Insight <https://insight2act.net/> Insight - experts working together to educate & empower children online, promote & protect their rights... What. Who. Resources

- Изследване по проблематиката на свободата на словото, поставя се акцент и върху език на омразата, на Института за политика и Института за изследване на населението и човека при БАН, ръководено от проф. Антоанета Христова.

- *Антидемократичната пропаганда в България* Първа част. Информационни сайтове и печатни медии: 2013 – 2016 г. Количествени изследвания Фондация за хуманитарни и социални изследвания – София, 2017 г.

- "Новини... отблизо", 2017 Асоциацията на европейските журналисти (АЕЖ-България). 3556 журналистически публикации през тримесечен период (февруари-април 2017 г.), Нейкова, М., Жана Попова, Вяра Ангелова. Изследвани са новини, репортажи и информационни съобщения в трите най-рейтингови национални телевизии – BTV, БНТ и NOVA, и петте най-посещавани новинарски сайта според световния брояч Alexa към 15 януари 2017 г. – Блиц, Брэдва, Вести, Днес и Пловдив24. Достъпно на <http://www.aej-bulgaria.org/wpcontent/uploads/2017/07/%0%9D%0%BE%0%B2%0%BD%0%B8-%0%BE%D1%82%0%B1%0%BB%0%B8%0%B7%0%BE%0%BF%D1%80%0%BE%D1%83%D1%87%0%B2%0%B0%0%BD%0%B5.pdf>

-, „Журналистика без натиск 4.0“ 2017 Асоциацията на европейските журналисти-България (АЕЖ-България)

1.4.Социологически Изследвания в чужбина:

- Reporters Without Borders, 2015

- Евробарометър

- School on the Cloud: connecting education to the Cloud for digital citizenship (SoC) по програма Lifelong Learning, Action Erasmus Networks. Координатор на проекта: Doukas School, Атина, Гърция. Официален сайт на проекта: <http://www.schoolonthecloud.net/>

- 2017 Attitudes towards the impact of digitisation and automation on daily life

- 2016 Media pluralism and democracy

- 2016 E-Communications and the Digital Single Market

- 2016 Internet users' preferences for accessing content online

- 2014 European citizens' digital health literacy
- 2013 Cyber security
- 2012 Qualitative survey about Journalists and Social Media
- 2012 Cyber security
- 2011 Attitudes on Data Protection and Electronic Identity in the European Union
- 2011 User language preferences online
- Titley, Gavan (2015). Questions and Lessons from the 2015 Online Survey. No Hate Speech Movement. <http://www.nohatespeechmovement.org/survey-result>

В обобщение може да се каже, че проектите и реализираните изследвания най-често са насочени към изучаване на дигиталната медийна грамотност особено с акцент деца, медийно поведение и безопасен интернет. Проучвания, които имат за предмет на изследване различни измерения на заплахи в съвременния медиен и кибер свят. Сред тематичните акценти можем да открием: *Дигитално грамотни ли са родените в дигиталната епоха деца? Онлайн поведение на децата в България, Децата до 8 години и дигиталните технологии, Проучване на дигиталните медии, Медийното поведение в условията на интернет и новите медии, Новини... отблизо, No Hate Speech Movement, Media pluralism and democracy, European citizens' digital health literacy, Cyber security и др.*

Проблематиката, която се проучва е свързана с различните измерения на дигиталната грамотност и електронното четене, формиране на компетенции за живот в дигитално общество. Особен акцент се поставя върху децата и развитието на безопасна интернет среда чрез повишаване на медийната грамотност.

Сред проектите може да се споменат следните: „EU Kids Online“, „Ownership Project – Bulgaria“, „Деца, родители и учители срещу езика на омразата и дискриминацията“, „Предизвикателствата пред комуникационните, политически, образователни и духовни процеси и промени в съвременната дигитална среда“, „Трансформации на четенето в медиализираното общество“, „Ролята на информационно-комуникационните технологии за иновации в управление, базирано на знания“, „Комуникационни предизвикателства в съвременната цифрова информационна среда“, „Evolution of Reading in the Age Of Digitization (E-Read)“, „CONSENT“, „MAPPING“, „От дигитална компетентност към дигитално гражданство“ и др.

Утвърждава се идеята за дигиталния гражданин, който освен потребител, е и активен участник в процеса на създаване на медийни съдържания. Дигиталният гражданин е изправен пред редица предизвикателства, свързани именно с потребителското съдържание и достъпа до информация. Всичко това дава основание да се заговори за

поколението на „родените дигитални“ (“digital natives”) и като цяло за дигиталните генерации.

По този начин проблематиката за дигиталната медийна грамотност се представя като една комплексна и систематична мета-област. Тя се обвързва с тематични акценти като дигитални медии, дигитализация, дигитални умения, медийно поведение, интернет, социални медии, глобализация, дигитално гражданство, дигитални поколения и т.н.

2. Контент – анализ на политически документи

Важна дейност в проекта бе: проучването и контент-анализа на различни политически документи по тематиката на проекта в ЕС и в България.

Контент анализът бе реализиран по следния модел:

- **изработване на основен изследователски инструмент: Кодбук** с принадлежащи към него регистрационни карти, които се попълват за всеки политически документ.
- **запознаване на изследователския кодировъчен екип** с Кодбука и попълването му.
- **мониторинг на цялостния процес на кодиране** и получаване на данните.

За всеки от подбраните политически документи (18) се попълва Регистрационна карта и се проследяват посочените категории в Кодовите ядра като теми и като повторемост – дали и в каква степен са представени в съответния политически документ. На базата на попълнените регистрационни карти се правят обобщения за интензивността на разглеждане на съответните кодови категории в посочените документи; на тази основа се правят изводи за степента на обсъждане на съответната тема (представена чрез кодовите ядра) в анализирани политически документи.

Общият брой на включените в списъчния каталог нормативни единици са 18, в това число 5 от България. Сред класифицираните има конвенции, закони, кодекси, директиви, протоколи, съобщения на Комисии, препоръки и регламенти.

Някои от значимите разгледани документи са:

- *Програма за Развиване на медийна грамотност и критично мислене чрез образование и обучение* - Съвета на Европейския съюз (30 май 2016 г.)
<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9641-2016-INIT/bg/pdf>
<https://ec.europa.eu/epale/bg/resource-centre/content/razvivane-na-mediyna-gramotnost-i-kritichno-mislene-chrez-obrazovanie-i>
- *Европейска Стратегия за по-добър интернет за децата*, Съвет на Европа 2012

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0196&from=EN>
Стратегията се основава на четири основни „стълба“, които взаимно се подсилват : 1) стимулиране качеството на онлайн съдържанието за младежите; 2) повече осведоменост и развитие на уменията за безопасна работа с интернет; 3) създаване на безопасна онлайн среда за децата; и 4) борба срещу сексуалното малтретиране и сексуалната експлоатация на деца.

- *Развиване на медийната грамотност и критично мислене чрез образование и обучение*, 30 май 2016, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9641-2016-INIT/bg/pdf>

Медийната грамотност придобива все по-голямо значение и ни позволява да имаме достъп и критично разбиране както за традиционните, така и за новите видове медии и да взаимодействаме с тях. Това е тясно свързано с демократичния живот, с гражданското участие и способността за критична и самостоятелна преценка, както и за рефлексия над собствените действия, което дава тласък върху повишаване устойчивостта на младите хора и минимизиране на някои екстремистки послания и дезинформация.

- *Европейска аудиовизуална политика в цифровата епоха*, 2014 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52014XG1203\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52014XG1203(01))

- *Парижка Декларация за медийната и информационната грамотност в дигиталната ера*. Приета на първия европейски форум за медийна и информационна грамотност, 2014, организиран от Global Alliance for Partnerships on Media and Information Literacy (GAPMIL), https://www.lib.bg/publish/IFLA/Paris_declaration.pdf

- *Доклад относно медийната грамотност в дигиталния свят*, 2008, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2008-0461+0+DOC+XML+V0//BG>

В доклада, освен че се определя рамката на медийната грамотност се акцентира и върху нейното влияние за разбирането на света и участието в демократичните процеси, за доверието на потребителите към цифровите технологии, за постигане на целите, поставени пред Европейския съюз за изграждане на конкурентоспособна и включваща широки слоеве от населението икономика на знанието, за поощряване на участието в обществения живот, за по-качествени обществени услуги и по-високо качество на живот.

- *Дигиталният свят в 2030* „Дигиталният свят в 2030. What place for Europe?“, където преминаването към „знаещо общество“ е изведена като централна парадигма:
: [from “Mass Collaboration” to “Knowing Society”;](https://www.eifonline.org/DigitalWorld2030#)
[https://www.eifonline.org/DigitalWorld2030#](https://www.eifonline.org/DigitalWorld2030) <https://www.eifonline.org/DigitalWorld2030>

- *Ключови компетенции за УЦЖ*: информационни технологии. Европейският съюз (2010 г.) създаде рамка за ключови умения за учене през целия живот в общество на знанието, в което осем ключови компетенции са идентифицирани и дефинирани. Това са

1. комуникация на майчиния език;
2. комуникация на чужди езици;

3. математическа компетентност и основни компетенции в областта на науката и технологиите;
4. цифрова компетентност;
5. да се научиш да учиш;
6. социални и граждански компетенции;
7. чувство за инициативност и предприемачество;
8. културно съзнание и изразяване.

Освен основните умения в областта на ИКТ, трябва да се развиват уменията: критично мислене при използването на нови технологии и медии, осведоменост за риска и етичните и правни съображения и на това да се обърне специално място в обучението и ученето; както и да се използва потенциалът на новите технологии за стимулиране на иновациите и творчеството, новите партньорства и персонализирането на обучението. *Ключовите компетенции* за успешен живот и добре функциониращо общество се класифицират в три основни категории:

- 1) Интерактивно използване на различни инструменти (език, символи и текстове) в ежедневието за комуникация, работа, игра и т.н.
- 2) взаимодействие в хетерогенни групи;
- 3) автономно действие

Всяка от посочените ключови компетенции предполага мобилизиране на знания, познавателни и практически умения, както и социални и поведенчески компоненти, включително нагласи, емоции, ценности и мотивации.

- *Дигитални компетенции, Матрица за самооценка,*
https://europass.cedefop.europa.eu/sites/default/files/dc_-_bg.pdf

- *Конвенцията за престъпления в кибернетичното пространство* (известна също като Конвенция от Будапеща, 2001 г. (международното право на Съвета на Европа). Ето няколко акцента от тази конвенция, които подчертават нейната необходимост, респективно връзка с проблематиката на проекта, т.е. моменти, които ни разкриват съвременната дигитална грамотност и дигитализация, и предизвикателствата, пред които сме изправени: "...дълбоките изменения, предизвикани от въвеждането на цифровите технологии, от конвергенцията и от постоянната глобализация на компютърните мрежи; Загрижени от опасността от използване на компютърните мрежи и на електронната информация и за извършването на престъпления, както и от съхраняване и предаване на доказателствата за такива правонарушения чрез тези мрежи."¹ Конвенцията за престъпления в кибернетичното пространство е в сила за България от 01.08.2005 г. (ДВ, бр. 76 от 2006 г.; Закон за ратифициране на Конвенцията за престъпления в кибернетичното пространство (ДВ, бр. 29 от 2005 г.).

¹ КОНВЕНЦИЯ за престъпления в кибернетичното пространство Приета на 109 заседание на Комитета на министрите на Съвета на Европа и открита за подписване в Будапеща на 23 ноември 2001 г.; достъпна на <http://www.law.uni-sofia.bg/Kat/T/IP/T/KP/DocLib/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%8A%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf>

- *Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Европа 2020*, ЕК 2010, политика, свързана с обществото на знанието и неговото развитие.

- *Програмата от 2010 г. в областта на цифровите технологии за Европа* известна като *Дигитална Европа („Digital Agenda for Europe“)*, която представлява една от седемте водещи инициативи на Европейската Стратегия „Европа 2020“. *Digital Agenda for Europe (n.d.)*. ICT & Education, Retrieved from <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/ict-education>

Подчертани са новите възможности и приноса на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) за успешно осъществяване на стратегията. Цели да определи ключовата роля, която има използването на ИКТ с оглед осигуряване на справедлива, отворена и сигурна дигитална среда. Това е стратегия за цифров единен пазар върху три стълба: 1) предоставяне на по-добър достъп на потребителите и предприятията до цифрови стоки и услуги в Европа; 2) създаване на подходящи условия за успешно развитие на цифровите мрежи и услуги 3) максимално увеличаване на потенциала за растеж на цифровата икономика. Комисията поставя началото на цифровия единен пазар, като представя основните приоритетни законодателни предложения в области като стимулиране на електронната търговия, авторското право, аудио-визуалните медии, хармонизиране на цифровите права и др. Изведени са дигиталните компетенции, които хората трябва да притежават; в матрицата за самооценка фигурират група индикатори като: възможности за обработка на информация; познаване на формите на комуникация; създаване на съдържание; гражданско участие; сигурност; решаване на проблеми и пр.

http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/bg/FTU_2.4.3.pdf.

- *Програма „Цифрова Европа“*, има за цел да подкрепи цифровата трансформация на европейските общества и икономики. Насочена е към предоставяне на финансиране на проекти в пет области: суперкомпютри, изкуствен интелект, киберсигурност, авангардни умения в областта на цифровите технологии, широко използване на цифрови технологии в икономиката и обществото. Подпомага обучението на съвременни цифрови умения на хората от различни възрасти, професии и организации.

Стартира през 2021. <https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2018/12/04/digital-europe-programme-council-agrees-its-position/>

Българското законодателство:

- ЗАКОН за предучилищното и училищното образование, https://www.mon.bg/upload/12190/zkn_PUObr_180717.pdf

- *Национална Програма за Информационни и комуникационни технологии (ИКТ) в училище*, 2012, https://www.mon.bg/upload/8183/2012_3_IKT.pdf

Програмата е насочена към осигуряване на технологична обезпеченост и компютри във всички български училища. Целта на програмата е продължаващо въвеждане и обновяване на ИКТ чрез предоставяне на финансова възможност за допълнителни технологични дейности на училищата; както и осигуряване на високоскоростна информационна свързаност на всяко училище до национални и международни образователни ресурси.

- *Стратегия за ефективно прилагане на информационни и комуникационни технологии в образованието и науката на РБ (2014-2020)* МОН, <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=904>

Основната цел на Стратегията е насочена към осигуряване на равен достъп до образование и научна информация по всяко време и от всяко място - от стационарен компютър, лаптоп, таблет, мобилен телефон. Създава се единна информационна среда, обслужваща училищното образование, висшето образование и науката. Идеята е новите технологии в преподаването да направят уроците по-интересни и мобилни и да мотивират ученици и учители, като се постигнат по-високи резултати и се придобият нови полезни умения – презентационни умения, работа в екип и др.

- *Национална програма „Информационни и комуникационни технологии (ИКТ) в системата на предучилищното и училищното образование“* 2018 – МОН, https://www.mon.bg/upload/14521/pr_NacProg-7-IKT-070318.pdf

Целта на Програмата е подобряване на качеството и възможностите за електронно обучение в системата на предучилищното и училищното образование, достъп до съвременни информационни и комуникационни технологии, внедряване на иновативни съвременни обучителни методи и създаване на условия за обучение на педагогически специалисти. Заложени са дейности по осигуряване на модерни средства за достъп до образователни ресурси, връзки с иновативни центрове за данни, облачни услуги, устойчиво развитие на опорната образователна мрежова инфраструктура с бъдещото ѝ разширение.

- *Цифрова Стратегия за жените в технологиите*, 2018, разработена и представена от Мария Габриел – българският еврокомисар по цифровата икономика. Стратегията е насочена към действия, които да улеснят увеличаването на участието на жените в цифровия сектор. Действията са в три области: борба със стереотипите, насърчаване на цифровите умения и образование, застъпничество за повече жени предприемачи. https://ec.europa.eu/bulgaria/news/commissioner-mariya-gabriel-presented-today-strategy-women-in-digital-sector_bg

След изследване на посочените документи и попълване на Регистрационна карта за всеки документ се получиха следните честоти на споменаване на категориите в кодовите ядра. Дефинираните категории са изведени на базата на проучената предварително литература и на основата на разработена методология.

Обобщение на честотите

Кодови ядра	Честота на споменаване
Дигитални умения/ цифрови умения/компютърни умения/ ИТ умения/иновативен капацитет	73
Дигитална медийна грамотност/ цифрова грамотност/ дигитална компетентност/ цифрова компетентност	81
Дигитални технологии/ цифрови	212

технологии/ информационни технологии/ ИКТ/ електронизация/технологична база	
Интернет/ мрежа/ мрежова свързаност	306
Социални медии/социални мрежи/ комуникационна среда	55
Дигитално разделение/ цифрово разделение	23
Компютърна грамотност/ информационна грамотност	66
Медийно съдържание/ медиен продукт/ медийни аудитории	68
Общество на знанието/ икономика на знанието/ цифрова икономика	28
Сигурност в мрежата/ защита от компютърни престъпления/ киберсигурност	57
Он-лайн/ безжична мрежа/ он-лайн достъп/ безжичен достъп/ електронно съдържание/ он-лайн продукт/ он-лайн услуга	279

Може да се обобщи, че категориите в кодовите ядра, които бяха конструирани се оказаха релевантни на изследователските намерения. Прави впечатление големият брой на количествените характеристики при споменаване в съответните документи на кодовите ядра и категориите, от които те се състоят. Това е доказателство за актуалността на проблема за дигиталната грамотност и дигитализацията и различни свързани с тях последиствия в социален план. Налице е стремеж към онлайн споделяне на информация, но същевременно с това възникват предизвикателства като авторско право, интелектуална собственост, потребност от насърчаване на медийна грамотност с цел защита от киберпрестъпления например като „phishing” и други, намаляване на изяви, описвани като език на омраза, фалшиви новини и др.

Налично е и разбирането от актуална законово-нормативно правна регулация, която да осигури гаранции за свободата на информацията и защита на потребителите на медийно - комуникационни средства.

Обобщение на приложените методи относно анализа на документи: политики, проекти, изследвания

- Общият брой на изследваните политически документи с контент анализ е 18, в това число 5 от България.
- Общият брой на систематизираните и проучени политически документи е 30: 15 в ЕС и 15 в България.
- Общият брой на систематизираните и описани емпирични изследвания по темата за дигиталната грамотност, дигитализация, дигитално образование, реализирани в България и чужбина са 31 (в това число 17 за България, за чужбина 14)
- Общият брой на класифицираните проекти по проблематиката са включват 46 списъчни заглавия.

3. Фокус-групови дискусии

Целта на проведените групови дискусии бе обсъждане на някои теми свързани с дигиталната грамотност, дигитализацията и дигиталните умения в съвременното „общество на знанието“, както и начините за тяхното формиране; политиките и практиките, които влияят върху тях.

В периода м.септември – м.декември 2019г. бяха проведени 5 фокус групи с представители на социални групи, които имат различна степен на използване на дигитални средства и притежават нееднакво ниво на дигитални умения и дигитална грамотност. Целевите групи (участвали в груповите дискусии) бяха представители на различен тип мислене, нагласи и подход към дигитализацията и дигиталната грамотност – по отношение на етноса, възрастта и статуса. В този смисъл всяка една от фокус групите става носител на някакво общностно отношение и демонстрира конкретен социален профил.

Въпроси и теми, поставени за обсъждане във фокус групите:

- Дигиталните умения и влиянието им при промяната на съвременното общество.
- Дигитална грамотност и нейната същност.
- Разликата между поколенията по отношение формирането на дигитални умения.
- Участието на държавата в развитието на дигиталните умения.
- Участието на гражданските организации в развитието на дигиталните умения.
- Дигиталните умения и мобилността.
- Заплахите от дигитализацията на обществото.

3.1. Фокус група в град Белица с българи мюсюлмани, 21 септември, 2019г.

Българите мюсюлмани представляват една специфична етнокултурна и религиозна група, които могат да се разглеждат като носители на характерни нагласи и социални диспозиции; в същото време, те се отличават с младо население и това е една от причините да попаднат като целева група в изследването. Самата фокус група е проведена със съдействието на г-жа Мая Падарева секретар-оперативен, мениджър в [Народно читалище "Георги Тодоров 1885" гр. Белица](#), където протича и самата дискусия. Всички участници във фокус групата приемат да участват без да бъдат уговаряни. Необходимо е предварително разяснение по темата за дигиталната грамотност, а самата фокус група протича добре, без сблъсъци на мнения по време на дискусията. Всеки един от участниците има възможност да се изкаже, без да бъде прекъсван или репликиран. Продължителността на дискусията е 1 час и 20 минути от 10.30 до 11.50 часа.

Споделени мнения в хода на груповата дискусия

Общосподелено е мнението, че в съвременното общество дигиталните технологии се променят много динамично; те са необходими за развитие на професиите, на икономиката и на всички сфери на живота.

„Много динамично се променя съвременния свят. Дигиталните технологии се развиват много бързо и всички ние които ги използваме трябва много бързо да се обучаваме да свикваме да ги използваме, но също така трябва и много ода се внимава с тяхното използване.“(жена, 35 г.).

„С развитието на дигиталните технологии всичко, става много по-бързо и много по-лесно за хората. Дигиталните технологии навлизат почти във всички сфери

на живота, което не мога да кажа дали е добре или не. Хубавото е, че имаме свободна комуникация с нашите близки, които не живеят тук, това за мен е най-ползното“ (мъж, 25 г.).

Затова хората трябва да ги усвояват, най-вече посредством участие в организирани курсове, които да бъдат специализирано насочени към различни възрасти и общности.

“Да се организират безплатни курсове на местно ниво, може би и в училищата да се въведат повече предмети, които да ограмотяват учениците“ (мъж, 26 г.).

„Според мен курсовете по дигитална грамотност трябва да са специализирани за съответните групи. Така както езиковите курсове са специализирани“. (жена, 35 г.)

Освен това дигиталните умения допринасят за намиране на работа и по-лесното навлизане в професията.

„Хората, които имат дигитални умения, са по-успешни. Особено тези, които искат да се развиват със сигурност трябва да имат добри умения за работа с дигитални технологии“ (мъж, 26 г.).

„Дигиталните умения са необходими за всяка една работа, защото светът е такъв. Така, че колкото повече дигитални умения има един човек, толкова са по-големи шансовете му за работа“ (жена, 27 г.)

Като цяло дигиталните умения са важни и отговорност за тях имам както самите индивиди, така и различните институции и организации.

„Според мен, на първо място е отговорността на самия човек, защото ако той няма желание никой не може да му помогне или да го накара да придобие някакви умения насила. След това зависи, ако става въпрос за възрастен човек, то отговорността за развитие на дигиталната грамотност е на фирмата, в която работи чрез даването на възможност за развитие на дигитални умения. Ако човекът е безработен, тогава отговорността е на бюрата по труда, те трябва да организират съответните курсове или програми, които да дават възможност за придобиване или развитие на дигиталните умения. Ако говорим за млад човек, ученик или студент тогава отговорността е на университетите и училищата, съответно с организирането на курсове и часове по дигитална грамотност. Според мен НПО-тата могат да бъдат полезни единствено, ако работят по някои проекти, целящи повишаване на дигиталната грамотност“ (жена, 32 г.).

Дигитализацията има както положителни, така и негативни ефекти, особено по отношение на децата, които могат да развият зависимост към компютрите и дигиталните средства, но също и защото продължителното им използване пречи на самостоятелното мислене и социалните контакти на младите хора.

„Според мен съществува такава заплаха, защото вече повечето услуги са станали дигитални, а когато са дигитални по-лесно се фалшифицират. И това, което се каза вече, хората спират да контактуват физически, губи се връзката между цели поколения. Старите не могат да разберат младите, които вече са зависими от новите, дигитални технологии, и обратното младите не могат да оценят ценността и опита на миналите поколения. Това е опасното според мен“ (жена, 27г.).

3.2. Фокус група в град Благоевград с млади майки, 16 септември, 2019г.

Младите майки са целева група по няколко причини: първо, те са част от поколението на „родените дигитални“ (digital natives) и са в активна професионална възраст, а освен това те са основен фактор за дигитално образование на своите деца и с това се явяват активно въввлечени в дигитализацията. Фокус групата е проведена в тиха и спокойна обстановка, в офис, в който работи една от респондентките и е осигурен от нея като място за провеждане на дискусиата. Всички участници във фокус групата приемат да участват с желание. Направено е предварително въвеждане към темата за дигиталната грамотност и някои от въпросите. Фокус групата протича добре, няма сблъсъци на мнения по време на дискусиата. Всеки един от участниците свободно споделя мнение без да бъде прекъсван. Общото времетраене на дискусиата е 1 час и 20 минути от 17.30 до 18.50 часа.

Споделени мнения в хода на груповата дискусия

Младите майки споделят виждането, че дигитализацията е всеобхватен и глобален процес.

„Все повече процеси и аспекти на ежедневиия живот, от работата до развлеченията и свободното време стават дигитални“ (жена, 26г.).

„Развитието на дигиталните средства се изразява чрез навлизане на технологиите в различни сфери на живот. Факт е, че почти във всички области са навлезли новости от компютърните технологии. Тези промени имат много широк обхват и се налагат и възприемат като част от всекидневния живот... дори постиженията в науката вече са до известна степен зависими от дигитализацията“ (жена, 39г.).

Определено има разлика между поколенията по отношение формирането на дигитални умения и дигитална грамотност и възрастта е фактор за развитието на тези умения.

„Колкото е по-млад човек толкова по лесно придобива тези умения. Все пак съвременните деца много по-лесно усвояват тези умения. Те си лягат и стават с интернет“ (жена, 26г.)

„Разликата се изразява в честотата на използване на дигиталните технологии. При младите поколения това е рутина. Те не се затрудняват с използването на смартфони, прекарват цялото си време в интернет“ (жена, 35г.).

Според респондентите във фокус групата, за да се развие дигиталната грамотност на хората от различни възрасти трябва да се полагат целенасочени усилия.

„Според мен ако искаме децата да са дигитално грамотни трябва да се започне от най-ранна възраст, веднага след като децата се научат да четат или това е периодът, когато детето е в първи клас, но не по-рано. За да може детето да пресява информацията и да знае кое ще му върши работа, и кое не“ (жена, 31г.).

„Трябва да има различни специализирани курсове за хората в различните възрасти“ (жена, 44г.).

Дигиталните умения са важни в различни аспекти. Те допринасят за:

- **по-голямата информираност на хората**, „защото стопяват пространствата. Вече може да се разбере какво е станало в другия край на света с помощта на дигиталните устройства. Има и всякакъв вид информация в интернет на всяка една тема. Затова наистина хората са по-информирани“ (жена, 39г.).

- **по-лесното намиране на работа**, „С развитието на информационните технологии се създават условия те да навлязат във всеки един сектор и те почти са навлезли, точно това определя и необходимостта търсещите работа да са дигитално грамотни“ (жена, 31г.).

- **развиване на гражданското съзнание** „едни от успешните протести се организираха във facebook и бяха доста мащабни и успешни“ (жена, 39г.).

Освен това държавата и различните публични организации трябва да подпомагат развитието на дигиталната грамотност: а) училище и университет б) Бюро по труда в) НПО г) фирми.

„Всички тези организации носят отговорност и трябва да предлагат обучения по дигитална грамотност в бюрата по труда, в училищата да има отделни предмети, които да учат учениците как да използват дигиталните технологии“ (жена, 36г.).

„Хубаво би било да има специализирани курсове за майки, за безработни, за пенсионери. Това би подобрило дигиталната грамотност“ (жена, 26г.).

Заплахата от дигитализацията може да се разглежда в няколко посоки; по отношение:

- „загубата на работни места поради автоматизацията на работните процеси“ (жена, 26г.).

- „С навлизането на компютри и нови технологии се намалява нуждата от човешка намеса в някои сфери и съответно се увеличава безработицата“ (жена, 31г.).

- „хората, които са обсебени от дигиталните технологии, спират да общуват по между си, че понякога губят представа за реалността и за същността на човешките взаимоотношения“ (жена, 44г.).

3.3. Фокус група в град Костенец с пенсионери, 7 октомври, 2019г

Пенсионерите бяха целева група при прилагане на метода „фокус група“, защото бе важно да се проследи мнението на хората, които вече са излезли от активния

професионален живот, но съставляват солидна в процентно отношение общност в български условия; с което се превръщат в решаващ социален фактор за развитието в регионален и национален контекст. Важен момент от провеждането на фокус групата бе въвеждането в темата, тъй като повечето участници нямаха достатъчно информация за въпросите, които бяха зададени. Поради тази причина се наложи и необходимостта от предварителен неформален разговор. Въпреки направеното разяснение участниците във фокус групата се затрудниха при даването на отговор на някои от поставените въпроси. Фокус групата се проведе в спокойна обстановка, мястото бе едно кафе, което се намира в центъра на Костенец. Беше избран следобеден час, поради по-слабото посещение по това време. Общото времетраене на фокус групата е 1 час и 30 минути от 14.30 до 16.00 часа.

Споделени мнения в хода на груповата дискусия

Общосподелено бе мнението, че съвременният свят се променя бързо с развитието на различните дигитални средства: компютър, интернет, онлайн комуникация, мобилни телефони, смартфони.

„Обществото се променя много бързо с развиването на дигиталните технологии, те са вече необходимост и който не се е научил да работи с тях изостава в развитието си.“ (жена, 66 г.).

„технологиите се развиват бързо и вече ги има почти във всяка къща и семейство“ (жена, 63 г.).

„Аз например никога не съм вярвала, че ще се науча и ще използвам интернет и компютри, но последните години в работата се научих да работя на компютър, а после и мобилните телефони. Сега, ако няма телефони как ще си общувам с децата и внуците ми. Затова е много важно да се развиват тези технологии.“ (жена, 75 г.).

Дигиталните умения, това са *„уменията да се борави с компютър, телефон, селфон, с различните програми скайп, facebook* (жена, 69 г.), а Дигиталната грамотност е *„набор от знания, необходими за ефективното използване на цифровите технологии.“* (жена, 75 г.),

както и *„умението да се работи на различните програми в Windows“* (жена, 66 г.).

Трябва да се подчертае, че дигиталната грамотност *„се променя с развитието на технологиите“* (жена, 61 г.).

„Това е процес на учене и запознаване с основните дигитални технологии и как да се борави с тях“ (жена, 66 г.).

Определено участниците във фокус групата споделят мнението, че има разлика между поколенията при формиране на дигиталните умения.

„младите хора естествено са по-добри от нас. Те сега се раждат с телефоните и компютрите. Почти във всяка къща има интернет, компютър“ (жена, 61 г.),

НО

„не трябва да се пренебрегва факта, че голяма част от по-старото поколение беше принудена да се учи как да използва новите дигитални технологии и това се

наложни, за да запазим работите си, или за да можем да общуваме с нашите деца, които учат в чужбина. Също така има много полезна информация и е много по-лесно човек да направи проверка в интернет вместо да търси по книги.“(жена, 66 г.).

За това според респондентите „трябва да се организират повече обучения, за хората които не използват дигитални технологии. Да се информират хората и да се запознаят с дигиталните технологии. Особено в селата или по-малките населени места, като нашето“ (жена, 63 г.).

„Да се започне с обучение на най-малките, защото всички те много рано започват да използват смартфони например, след това в училище да се разширяват постепенно знанията им, в университетите. Да има специални курсове и за възрастните, защото все има още хора от поколенията, които не сме използвали дигитални технологии“ (жена, 65 г.).

„Трябва да се обучават хората от всички възрастови групи“. (жена, 75 г.).

И в този смисъл

„Всички носят отговорност за повишаването на дигиталната грамотност на хората“ (жена, 65 г.).

като

„Най-голяма отговорност носят родителите, защото те са първите които дават въобще някаква грамотност и възпитание на децата си. След това в училище или университет се развиват знанията..., а за дигиталната грамотност на хората може да са отговорни и бюрата по труда и работодателите и собствениците на различните фирми“ (жена, 75 г.).

Според участниците във фокус групата

„ако не се контролира, може би и да е заплаха прекаленото използване на дигитални технологии. Особено да се внимава с използването им от децата, но не само. Например моите внуци само на телефоните и компютрите висят, те вече са забравили за света около тях. Ето това е опасността по мое мнение“ (жена, 65 г.).

3.4. Фокус групи с дигитално активните поколения

3.4.1. Фокус група със задочни студенти, специалност Социология, 3 курс, 1 октомври 2019

Задочните студенти са целева група, защото от една страна те са представители на индивидите, следващи принципа за „учене през целия живот“ в обществото на знанието, т.е. те имат силна мотивация за учене и образование, включително по дигитален път. От друга страна, те са работещи хора и чрез този им статус можем да установим тяхната дигитална грамотност и степента, в която дигитализацията е навлязла в професията им. От трета страна, повечето от задочните студенти имат деца и се явяват и в ролята на родители, които формират дигитални умения у своите деца. Бяха споделени мнения, свързани с характера на дигитализацията, с начина, по който се

използват дигиталните устройства, както и качествата и подготовката на ползвателя. Децата и рисковете, киберпрестъпност, фалшиви профили и новини, гражданска активност представляваха основният фокус на проведената груповая дискуссия.

В хода на груповата дискуссия участниците задочни студенти бяха активни, изразяваха своите мнения свободно. Фокус групата се проведе в една от аудиториите на ЮЗУ „Н.Рилски“. Общото времетраене на фокус групата е 1 час и 20 минути от 10.30 до 11.50 часа.

Споделени мнения в хода на груповата дискуссия

Темата за дигитализацията бе дискутирана активно, като се представиха различни нейни гледни точки и страни: позитивни и отрицателни. Според респондентите основният фокус представлява *„индивидуалният избор, който е основополагащ“* (жена, 35 г.).

Основният въпрос, който се поставя е знакът на промяната, която дигитализацията налага в обществото и начина на живот на хората.

На преден план се извежда обстоятелството, че като всеки друг социален феномен дигитализацията *„има плюсове и минуси“* (мъж, 26 г.). Положителните аспекти се отнасят до нивото на информираност и достъпност до голям масив от информация.

„Положително е, че можеш да си свалиш всякакъв вид информация“ (мъж, 26 г.).

„Най-голямото предимство е информираността на дадения индивид. В корпоративен финансов или в какъвто и да е смисъл най-ценно е придобиването на информация. Със съвременните технологии, информираността на населението се повишава, което, от една страна, е добре“ (мъж, 32 г.).

Други положителни страни на дигитализацията се изразяват в улеснения контакт с близките, от гледна точка на преодоляване на разстоянията, улеснена комуникация; мобилни работни места; като цяло дигитализирането премахва граници.

Респондентите посочиха и *„отрицателните черти“*, които не са никак малко.

„Съвременната цифровизация, дигитализация на първо място според мен отчуждава хората. Предполага едно отчуждаване на човешкия индивид от контакта му и то вербалния му контакт“ (мъж, 32 г.); променя се *„вида на междуличностна комуникация“* (жена, 33 г.).

„Минус е това, че сме супер зависими“ (мъж, 26 г.).

Друг сериозен проблем, който бе посочен е свързан:

- със създаване на потенциал *„за фалшива самоличност“* (мъж, 34 г.);

- „Тези съвременни средства зомбират хората и в огромна степен ограничават възможността човек да си ползва мозъка и да мисли“ (мъж, 32 г.).

Респондентите развиха тезата за поколенческото различие в нивото на дигиталните умения, но и на комуникацията: „чатът се превръща в съвсем достатъчна форма на общуване“ (мъж, 26г.), а от друга страна излизат и рисковете на Интернет пространството.

Сериозен проблем на дигитализацията е:

- „неграмотността на подрастващите“ (мъж, 32 г.).
- киберпрестъпността изразяваща се в: „детската порнография“, „тероризъм“, „кибертероризъм“ (мъж, 32 г.), които са поле на заплахи за личността.
- „влиянieto върху здравословното състояние на индивида: очи, психика - изнервеност, телефоните са буквално до главите ни постоянно, не можеш да си почиваш активно-ставаме по-изнервени“ (жена, 37 г.).

Същността на дигиталните умения е важна тема, която също бе дискутирана. Дигиталните умения-главно се възприемат като технологични, свързани с опериране с определени програми, приложения, устройства. В този контекст безспорно излизат на преден план различията в поколенията и нагласите за формиране на дигитални компетентности, което издига на преден план и проблема за социалното включване и изключване.

Дигиталните умения са важни, защото помагат за намирането на работа и за изграждането на гражданско самосъзнание

„Да, няма сфера, в която да няма влияние. Важно е за професионалното развитие на човека. Ние сме свидетели на протести, които се организират в социалните мрежи. Обхваща се огромна маса от обществото така...включително формиране на обществено мнение, изразяване на такова“ (мъж, 32 г.).

В този контекст дигитализирането на образованието според респондентите е неизбежно, но и необходимо.

„Ще повлияе положително, защото по-младото поколение това ще е начинът да им се привлече вниманието. За моето дете е по-удобно да си отвори таблета или телефона, отколкото да чете в учебника на хартия. Това е важно и за самото преподаване“ (жена, 37г.)

Формирането на дигитална грамотност и умения е отговорност, колкото на отделните лица, толкова и на държавата и държавните организации. Според респондентите е

необходимо да има курсове, както за основна дигитална грамотност, така и за по-високите нива на дигитални умения.

3.4.2. Фокус група с редовни студенти, специалност Икономика и инфраструктура, 1 курс, УНСС, 17 декември 2019

Фокус групата с редовни студенти от УНСС включи респонденти в младежката възраст 19-21 години; това са току-що завършили своето средно образование млади хора, които са представители на дигиталното поколение и са носители на нагласите и отношението към дигитализацията на тази възрастова група. Всички участници във фокус групата приеха да участват с желание. Не беше необходимо предварително разяснение по темата за дигиталната грамотност, но предварително бяха направени няколко методологически разяснения относно проекта, неговите идеи, както и целта за провеждане на самата фокус група. Обсъжданите теми и въпросите бяха познати и не се налагаха допълнителни уточнения. Основната тема, около която дигитализацията, дигиталната грамотност и умения бяха разисквани бе промяната на комуникацията и нейният характер, както и трансформирането на социалното взаимодействие. Общото времетраене на фокус групата е 1 час и 20 минути от 10.30 до 12.50 часа.

Споделени мнения в хода на груповата дискусия

Респондентите споделиха, че дигитализацията качествено е променила съвременния свят и живота на хората, като знакът на тази промяна е положителен, към по-добро. Основен приоритет е достъпността и улесненията, които комуникационните устройства ни предоставят. Достъпът до информация и знание е положителен аспект на трансформацията.

„Полезно е всичко това, нямаме ограничение до достъпа за информацията, дигитализацията е свързана с човека, с работата му“ (жена, 19г.).

„Улесняват живота на човека“ (мъж, 19г.).

„Имаш постоянна връзка с хора, които са далеч, на големи разстояния, а можеш да се свържеш с тях бързо и евтино, по вайбър, по скайп, лесно е“ (мъж, 20г.)

Както при останалите фокус групи, така и при тази дигиталните умения се описват главно като технологичните умения по следния инструментален начин:

„Мога да се ровичкам из Интернет-мога да сърфирам, мога да си настроя сателитна чиния“ (мъж, 20г.).

„Правилното употребяване на програми и за какво служат те, да знаем как да работим с дадена услуга“ (жена, 19г.).

„Да оперираш с технологиите и да можеш да съществуваш в онлайн пространството“ (жена, 20г.).

Дигиталната грамотност се определя от същия ъгъл:

„Дигиталната грамотност включва различни умения, благодарение на които можем да намираме информация, която ни е нужна, да работим ефективно с компютър или други устройства в дигитална среда“(жена, 19г.).

„Това е да се използва интернет и всичко, което се отнася до дигиталните технологии – лап топ, смартфон, вайбър, таблет; и да познаваш различни програми и продукти, които са онлайн“(мъж, 19г.).

Различията между поколенията се проявяват ясно и респондентите ги осъзнават:

„Категорично има разлика. По-възрастните хора по-трудно придобиват компютърни и интернет умения. Децата още от най-ранна възраст с такава лекота влизат в интернет, намират приложения, програми, без никой да им е показвал нещо. Колкото е по-млад човек толкова по-лесно придобива тези умения“(жена, 19г.).

„Смятам, че има разлика. Новите поколения са дигитални поколения. Те сякаш естествено притежават такива умения, никой не ги е обучавал, но бързо сами се ориентират във всичко“(мъж, 19г.).

Споделят се трудностите, които срещат по-възрастните поколения:

„Аз имам наблюдения над възрастни хора – моите родители, баби и дядовци и знам какъв проблем е за тях да се обаждат по смартфон, да намерят нещо в интернет – изобщо много е трудно. Колко време ми трябваше да обучавам майка ми да отваря и изпраща имейли, да работи с електронна поща. Виждам и знам, че на по-възрастните поколения им е трудно, защото са израснали и са се развили и работили в друга обстановка, в тяхното детство и юношество е нямало такава техника, затова срещат и такива затруднения“(мъж, 19г.)

Друг респондент сподели, че за формирането на дигиталната грамотност е важно *„какво работят хората, професията и образованието са важни“*(мъж, 19г.), затова нараства значението на различните организации, които могат да имат отношение към изграждане на дигитални умения.

„Основната задача е на училищата и университетите, те трябва да развиват дигитални умения и грамотност, защото са образователни институции. Всъщност в свободното си време човек може да придобива такива умения, но те са доста разнопосочни; също в училищата и университетите се прилагат различни подходи за обучение и преподаване и така нещата са по-организирани и целенасочени“(жена, 20г.).

„...има програми и курсове по компютърни умения, преподавани от различни организации, включително частни курсове. Тези курсове са с различна насоченост и се предпочитат и избират от различни хора“(мъж, 19г.).

Бяха изтъкнати редица предимства, които дигитализацията и дигиталните умения и грамотност осигуряват на хората.

Дигиталните умения помагат за **информираността**:

„Определено помагат, защото дават достъп до много голяма база информация, която може да се използва за различни неща“(жена, 21г.)

Те допринасят за **професионалната реализация**:

„Определено да, дори това се поставя като изискване за почти всички по-добри позиции“(жена, 21г.).

Подпомагат развиването на **гражданско съзнание**:

„Да, например снимат се нередности, постват се, например в социалните мрежи или в блогове...и това по някакъв начин регулира социалното поведение на хората. Чувстваш се отговорен, да се снимат неща, които не са наред и да бъдат споделяни с другите, за да има реакция по тях“ (мъж, 20г.).

„Аз самата се интересувам от екологичната тема, получавам информация в социалните мрежи за различни събития, имаме група в която се споделя такава информация.“ (жена, 19г.).

„когато срещаш подобни постове, нормално е и ти самият да развиеш такова поведение, така че дигитализацията и дигиталните умения спомагат човек да стане по-активен към обществените събития“ (мъж, 19г.).

Така дигиталните умения и достъпа до информация се превръща в социален регулатор, което извежда отговорността на различни организации – училища, университети, неправителствен сектор да развиват дигитални умения. В тази връзка е необходимо:

„да има курсове за различните групи хора и за различните възрасти, особено за по-възрастните, на тях им е доста по-трудно да се справят с компютри, планшети. Това би подобрило дигиталната грамотност“ (мъж, 19г.)

„трябва различните организации да предлагат безплатни курсове на своите членове и служители, а освен това да има и платени, частни курсове, които се предлагат от фирми и организации. Така, че всеки да може да се запише и да се научи на различни неща, взаимност от исканията си“ (жена, 21г.).

В рамките на проведената фокус групи се споделя за различни негативни ефекти от дигитализацията. Притеснителна е промяната в междуличностната комуникация, както и взаимодействието между технологиите и децата - за фалшивите профили и кибертормоз. Сериозно предизвикателство е и трансформацията на индустрията и работната ръка.

„Ежедневно се сблъскваме с вирус атаки, изтегляне и злоупотреба на лични данни, това са все опасности свързани с влизане в нета, писане в социалните мрежи, постване на лична информация или сваляне на файлове, на програми.“ (мъж, 21г.).

„има много примери за източване на карти“ (мъж, 19г.).

„хората, които постоянно са в нета не общуват по между си, не си говорят и забравят да общуват, защото компютрите стават начин на живот“ (жена, 19г.).

„С навлизането на компютрите в икономиката, човекът се измества от машини и роботи, а това увеличава безработицата“ (мъж, 20г.).

Дигитализацията е безспорен факт, формирането умения за достъп и използване на дигиталните устройства подпомага модерната комуникация и работа на индивидите. Наличието на предизвикателства и заплахи, които дигитализацията създава подчертава нееднаквото действие на дигитализацията.

3.5. Изводи от проведените фокус групи:

- Същественото при участниците от фокус групата проведена с пенсионери е, че те не отричат способностите при младото поколение бързо да възприема новостите свързани с дигиталните технологии, но също така подчертават и факта, че на голяма част от по-старото поколение също се налага да усвои умения за работа с дигитални технологии поради различни причини, сред които запазване на работата, или комуникация с роднини в чужбина.
- Като „дигитални поколения“ определят участниците във фокус групата на майки от Благоевград младите поколения. Разлика те отчитат в полза на младите хора, които според тях по-бързо усвояват информация и умения да работят с дигитални технологии. Като една от основните разлики между поколенията се посочва честотата на използване на дигитални технологии, като сред младото поколение тя се определя „като рутина“ или част от живота им.
- Респондентите от фокус групата с българи мюсюлмани също се обединяват около твърдението, че основната разлика между поколенията е свързана с по-бързото и лесно усвояване на уменията да се работи с дигитални технологии. С ирония те обобщиха, че *„светът на младия човек би бил немислим без интернет или смартфон“*.
- Респондентите от фокус групите със студенти са единни в мнението си, че дигитализацията е необходим процес, който е навлязъл във всички области на обществото и на живота и се превръща във водеща характеристика в ежедневието на съвременните хора.
- Почти всички участници в проведените фокус групи се обединяват около мнението, че **дигиталните умения допринасят за по-добрата информираност на хората**. Като безспорен източник на информация е посочен интернет и google, където *„човек може да намери отговор на всеки свой въпрос“*.
- Като основно изискване за **намирането на по-добра работа** респондентите посочват **дигиталните умения**. Според тях започването на работа е немислимо без човек да притежава дори минимални умения за работа с компютър. За участниците в груповите дискусии почти всяка една работа в съвременния свят изисква някакви умения за работа с дигитални технологии.
- Според българите мюсюлмани светът се е дигитализирал прекалено много и това *„налага изчезването или претрансформирането на част от професиите в*

нови“. За някои от респондентите, обаче все още има сектори, в които не са необходими дигитални умения: *„не е нужно да притежаваш дигитални умения, за да работиш на полето.“*

- Респондентите пенсионери се обединиха около мнението, че *„времето, в което живеем е различно от времето, в което ние работихме и е много трудно да си намери човек работа, ако не знае как да работи с компютри“*.
- Респондентите студенти подчертаха, че дигиталните умения са необходима предпоставка не само за намиране на работа, но дигитализацията допринася за социалното и гражданско съзнание на хората; все по-често различни социални събития минават през интернет и чатовете, които се използват като пространство за споделяне на мнения, но също и за активизиране на поведенческата съпричастност на хората.

Ролята на държавата за развитие на дигиталните умения

По отношение на участието на държавата за развитието на дигиталните умения, сред участниците в проведените фокус групи преобладаващ бе отговорът, че не познават конкретни политики и практики за развитие на дигиталните умения на хората. Някои от респондентите дадоха пример с *„политики за преминаване към електронно гласуване“* и *„програма, чрез която за отдалечени населени места, се закупуват компютри за учениците, или стари компютри се подменят с нови“*. Като пример бе даден и един международен проект на тема: *„Развиваме се дигитално“* в IV -то Основно училище в Благоевград.

Устойчивост на дигиталните умения

На въпроса: *„Какво според Вас трябва да се направи, за да се подобри или развие дигиталната грамотност сред различните социални групи? Трябва ли да има специализирани курсове за майки, за безработни, за пенсионери, за учители, за юристи и т.н.“* Респондентите се обединиха около мнението за *необходимостта от различни курсове и обучения, които ще подобрят дигиталната грамотност на различните социални групи*.

Участниците са на мнение, че това трябва стане *след проучване и установяване на нуждите на различните социални групи, защото те не са еднакви*. Идеята за такъв тип

обучения бе одобрена от всички респонденти, участвали в проведените пет фокус групи, нещо повече тези курсове и обучения бяха посочени като “необходимост” от тях.

Дигитализацията и заплахите от нея

- Голям интерес от страна на респондентите и различни мнения в петте проведени фокус групи предизвика въпроса за предизвикателствата на дигитализацията. Всички участници споделиха мнението, че с навлизането на компютри и нови технологии се променя трудовият пазар, защото *„се намалява нуждата от човешка намеса в някои сфери и съответно се увеличава безработицата“*. Като друг проблем бе посочена трансформацията на *общуването между хората и чисто физическото общуване. Интернет пространството измества реалността, губи се връзката в семейството и отношенията между родители и деца се нарушава.*
- Сериозно предизвикателство е и самото неразбиране и липсата на информация за дигиталните технологии. *И в дигиталното общество са възможни умислени злоупотреби, които представляват следствия от дигитализацията.*
- Мненията споделени във фокус групите със *студенти* гравитираха основно около заплахите, които крие интернет, свързани с фалшива самоличност, постване на информация, която може да бъде злепоставяща, създаване на несигурност, но също и дългите часове в интернет, които пречат на нормалното социално общуване на индивидите.
- И в петте фокус групи имаше респонденти според, които заплахи от дигитализацията на обществото не съществуват, *„напротив това е естествен процес от развитието на човечеството и трябва да се търсят ползите, а не заплахите от него“*.

3.6. Обобщение

В обобщение могат да се изведат следните неща:

- Изследваните лица като цяло имат нееднакви познания по темата за дигиталната грамотност. Някои от респондентите имат най-общи познания и проблематиката по темата остава пречупена през възрастовата и професионалната специфика на участниците.
- При задаването на въпроси за дигиталната грамотност, респондентите се опират на техния опит – както в работата, така и в семейството, а също и личните впечатления и нагласи. При някои от фокус групите се наблюдава осмисляне на темата за дигитализацията и през мненията, които се споделят в хода на самите групови дискусии.
- В по-малките населени места като Белица и Костенец, респондентите са по-активни и дават различни мнения по изследваната проблематика. При някои от фокус групите в по-голямо населено място (Благоевград) превес взима колективното мнение или обединяването около дадена позиция.
- Липсва яснота по отношение същността на дигиталната грамотност - най-често тя се обвързва с технологичната страна на уменията; но те не се свеждат само до сърфиране в мрежата, а включват и изграждане на отговорност, формиране на критично мислене, показване на индивидуален подход, с което се поставя акцент върху ролята на потребителя и създателя на информация.
- Дигиталният свят се променя бързо и непрекъснато изисква да учим нови неща, поради това трябва да се оценяват не само уменията на представителите на различните социални групи, но и качеството на образованието, което трябва да им предостави дигитални знания (включително обученията и курсовете по дигитална грамотност); както и предизвикателството на ограничените ресурси за достъп до интернет и технологиите в някои от случаите.
- Необходимо е да бъдат достъпни услугите и да има обезпеченост от ресурсна гледна точка, за да може да се говори за реален процес на дигитално ограмотяване.
- При всички проведени фокус групи се наложи общият извод, че дигиталната грамотност и умения трябва да се развиват, те се формират паралелно с навлизането на дигиталните иновации и подобряване на техническите характеристики на различните дигитални устройства, именно затова е необходимо провеждане на курсове, които да запълват празнини в подготовката и уменията на индивидите. Това означава, че различните

държавни и неправителствени организации трябва да имат активно участие в процеса на дигитално развитие.

- Дигитализацията помага за технологичния ни прогрес, но за да не води до регрес е важно хората да притежават добра дигитална култура - умения и грамотност, едно критично виждане към всичко онова, което ни се поднася, за да може да се сведат до минимум минусите от дигитализацията.

4. Дълбочинни интервюта

Дълбочинните интервюта са следващият метод в настоящия проект.

1.1. Дигитализацията и дигиталната грамотност в социален аспект

Обобщение на дълбочинни интервюта

Настоящият параграф представлява обобщение на отговорите на респондентите на поставените в интервюто въпроси. Бяха проведени общо 30 дълбочинни интервюта, като при по-голямата част от случаите (20), въпросникът беше изпратен по имейла и интервюто беше направено дистанционно, предвид голямата заетост на изследваните лица. При останалите респонденти интервюто беше направено „лице в лице“.

Подборът на респондентите бе направен с оглед включването на представители от университети, научни организации, бизнеса, неправителствения сектор, политиката, следвайки заложените в проекта методически изисквания. Идеята бе да се допитаме до лица от различни социални сфери, за да споделят своите разбирания за дигитализацията и дигиталната грамотност.

Описание на респондентите:

- Пол: жени – 17; мъже - 9
- Възраст: до 35 – 4; 36 – 45: 8; 46-55: 6 ; 56-65: 8 ; над 65: 1
- Образование: ОНС доктор: 13 ; висше образование магистър: 13
- Професионална област: социални, хуманитарни науки, компютри, право

По всеки от въпросите е направено обобщение на дадените отговори, като са представени и най-интересните и забележими отговори. Привеждането на мненията на респондентите е съпроводено с инициали на изследваните лица, за да се гарантира анонимността на информацията.

Според нашите респонденти в проведените дълбочинни интервюта, дигитализацията е навлязла активно в живота на хората – както частния, така и обществен. Тя се е превърнала в много важна част от протичането на дейността на институциите на

различни нива и в различни области. Данните сочат, че бизнеса, публичният и неправителственият сектор използват системно в своята дейност различни дигитални средства и услуги. Това означава, че дигитализацията е повсеместна и глобална, тя променя поколенията и тяхното мислене, нагласи и качества; тя засяга и преформатира социалните структури и отношения, налагайки им изискванията на дигиталните технологии.

Привеждаме няколко мнения:

Дигитализацията на обществото се изразява в:

„цифровизирането и използването на новите технологии във всички сфери на личния, обществен, политически, културен, научен и пр. живот. Дигитализацията на обществото, обаче е нещо повече- всъщност тя изразява степента на зрялост, напредничавост и предприемчивост на неговите отделни членове. Приемането или отхвърлянето, степента на навлизането и времето за адаптиране към навлизането на дигитализацията е атестат за това дали дадена система е консервативна или е адаптивна и отворена към новостите“ – В.Н.

„тя не представлява единствено персонален достъп до дигитални устройства, но и широко и обществено-достъпно приложение“ – С.Х.

„Изразява се в масовото използване на цифрови (дигитални) технологии от страна на потребители, организации и индустрия, което от своя страна води до различни социо-културни последици - ново отношение към интелектуалната собственост (ABMU, Article 13), до личната свобода (метаданни, нуждаещи се от нов вид защита), ерозия на традиционни представи за идентичност и общност (дигитално-родени и дигитално-привнесени)“ – Д.Д.

„Новите високи технологии, базирани на дигитализацията, кардинално преобразуват много дейности, професии или области на човешкото проявление. Представите и реалностите от навлизането на изкуствения интелект неизбежно предизвикват амбивалентни оценки и реакции. Визиите за, а и процеси-те на създаване и развитие на електронно правителство, или на е-държавата вече имат реални практически измерения в някои части на света. Концепциите и теориите за т.нар. дигитална или модулна личност също са част от арсенала както на фаворизацията, така и на критичните атаки към някои сфери на цифровизацията. А всички тези процеси вече очертават и ред нови разделителни линии между предишните общества и жизнените светове на хората в тях, коренно различни, или съвсем нови културни, а и социални маркери на формирането, форматирането и проявлението на различни социални типажии в много сфюй ери на живота на държавата и обществото. Дигитализацията неудържимо прокарва и специфични гранични линии и дори Китайски стени между представителите на предишната – Модерната, и тези на постмодерната епоха. Това обуславя да се говори и пише не само за аналогова епоха и аналогови генерации, които са доста по-различни по манталитета, а и по жизнените си маниери, по мащабите и особеностите на социалните си възприятия, контакти и проявления в своя, или в непозната среда.

Дигитализацията предпоставя и стимулира както свободния достъп до разнородни типове информация, така и свободното движение на последната в света“. – М.М.

„Дигитализацията на обществото, според мен, се изразява в това, че всяко нещо вече в живота на човек се осъществява директно или индиректно чрез използване на технологии и техника. Човекът е станал субект на цифрови данни, защото същите тези цифрови технологии са станали важна и донякъде неотменна част от живота му. Всеки един бизнес процес по някакъв начин е свързан с „новите“ технологии – необходим е интернет и устройство за достъп до интернет. Според НСИ 84% от предприятията в България имат достъп до интернет през 2018 г. и тази тенденция нараства през годините.

Държавните структури и институции също се дигитализират под натиска на обществените трансформации – „отварят“ се към хората и бизнеса по линия на предоставяне на информация и осъществяване на комуникация с тях. Тук обаче дигитализацията се осъществява с по-бавни темпове“ – М.Х.

Дигитализирането на обществото е безспорен факт и това категорично е предпоставка за социално развитие, защото означава предоставяне на нови възможности за развитие на институциите, както и за формиране на нови умения и качества. В същото време има общности, които трудно се дигитализират, а това създава сериозни разделения във възрастов, етнически, образователен аспект. Често пъти също, наличието на дигитална грамотност и умения може да бъде в комбинация с ниска обща култура, недостатъчни социални умения, което означава че трябва внимателно да се осмислят тези състояния и да се търсят начини за справянето с тези разделения.

Ето няколко отговора на въпроса: Дигитализацията и дигиталната грамотност допринасят ли за развитието на обществото?

„Със сигурност, защото изискват формиране на нов тип способности- умения за работа с информационни и комуникационни технологии, умения за използване на дигиталните платформи и медии за най-различни цели и в най-разнообразни контексти, умения за търсене, верифициране и разпространение на информация, умения за критична оценка на медийното съдържание. развитието на тези способности водят до преосмисляне на образование и гражданство - говорим за дигитално образование и дигитално гражданство“ – Д.Д.

„Самият процес не бива да ни превръща в роби на технологията, а би трябвало да е предназначен да ни помага и улеснява във всекидневните ни дейности- лични и професионални, както и във взаимодействието ни с институциите и публичните услуги.

Необходимо е да се обърне внимание, че съществуват групи от хора, които нямат същото ниво на достъп до дигиталните технологии (това са възрастни хора и хора с нисък икономически статус, представители на маргинализирани групи от населението, в т.ч. и етнически малцинства, хора, обитаващи отдалечени и труднодостъпни региони на страната). Това води до т. нар. digital gap (технологична пропаст, разминаване, разделение), което- както споменах, е

неизбежен социален феномен. Обществото има нужда от национални програми, които да подпомагат технологичното развитие на гореспоменатите групи. Важно е да се цифровизират обществено значими документи, достъпни по Закона за достъп до публична информация, напр. исторически, фотоархиви и др., за да станат достъпни до неограничен брой потребители.“ – С.Х.

„Технологиите предоставят от една страна алтернатива, а от друга модификация, промяна и подмяна на традиционните (без този техногенен фактор) човешки дейности, възприятия и възможности. При това, тезата за усъвършенстване, прогрес и еволюционен скок, по мое мнение е спорна, преди всичко поради предизвикателствата, с които човечеството неминуемо се сблъсква. Реализираните блага под формата на технологично усъвършенствани продукти крият и опасности за човека, особено в случаите, когато биват използвани по неосъзнат, невеж, консуматорски начин.“ – А.С.

„Тези феномени оказват амбивалентни влияния върху светогледа, емоционално-психическия статус и тонус, стратегията и тактиката на човека, на поведенческите вкусове, ориентации, на формите, динамиката и мащабите на разнородните социални изяви на съвременния човек. А когато той е недостатъчно формирана и зряла личност, подобни влияния могат да се окажат не само позитивни, а и негативни, опасни и вредни за психиката и здравето на хората, да не говорим за тревожните промени и опасните въздействия върху мнемониката и фантазните способности на субекта. Публична тайна е, че дигиталната грамотност и дигитализацията на все повече сфери на жизнения свят на съвременните хора не предотвратяват, елиминират априорно, пък и невъзвратно опасни отражения и рискови въздействия на цифровите технологии, в т.ч. върху интелекта. Вече са проведени и оповестени немалко солидни научни изследвания, безспорно доказващи редица опасни влияния на дигиталните джаджи върху социалния статус и тонус особено на децата, подрастващите, юношите и младежите. Възрастните хора също не са пощадени или ваксинирани срещу подобни заплахи или рискове. Освен това е доказано, че дигиталната грамотност не винаги е символ и въплъщение и на културна или социална грамотност, на достатъчна завършеност на човешката индивидуалност и личност, тъй че тази цифровата грамотност може понякога доста уютно да съжителства с културна неграмотност, с цивилизационна примитивност, с ценностно-нормативни вкусове и привички, нямащи нищо общо с нравствеността. Не е тайна, че варваризмът в човешките и междуличностните отношения може да се формира и разраства и на базата на хипертрофирането на дигиталните зависимости“ – М.М.

„Дигитализацията е неизбежна и основополагаща предпоставка за развитието на обществото на знанието, защото тя разширява възможностите на знанието, т.е. възможностите за предаването му, за усвояването му и за намирането му. На практика не е възможно постигане на общество на знанието без дигитализация на дейностите, без дигитални компетентности на субектите и без свързаността на субектите и институциите, които дигиталната среда позволява чрез социалните мрежи.“ – А.Н.

Респондентите са единодушни, че дигиталните умения представляват умения за използване на дигитални средства и технологии.

„Свързани са с бързината, компетентността и качествено използване на дигитални устройства и дигитално-базирана информация. Такива са:

- *умението за използване на социални медии и платформи*
- *умение за списване на блог или управление на влог (видео-блог) – “content marketing”*
- *умение за използване на търсачки (Google, Bing, Yahoo, etc.)*
- *Умение за управление на уеб страници и онлайн съдържание*
- *и-мейли, чатове (Месинджър, Вайбър, Уотсър, Снапчат и др.)*
- *използване на мобилен телефон*
- *умение за social selling*
- *умение за pay-per-click marketing*
- *Умението да продадеш дигиталните си умения на най-подходящ работодател срещу конкурентно заплащане*
- *Умението да можеш да използваш технологията по начин, който стимулира в позитивна насока, както личното ти развитие, така и развитието на обществото като цяло.“- С..Х*

„Дигиталните или още онлайн умения, са в своята същност способността на човек ефикасно и ефективно да търси информация в уеб-мрежата и да използва ресурсите, които са налични там. Най-общо могат да бъдат дефинирани като способността да се използва интернет ефикасно и ефективно“ – М.Х.

„Дигиталните умения са комплекс от умения, които се формират на основата на базовата, фундаментална грамотност. Грамотността е основният етап от придобиването на дигитални умения, а наборът от дигитални умения е променлива величина, пряко обвързана с развитието на технологиите. Дигиталните умения са в широк диапазон- от уменията да търсиш информация в цифрова среда, до уменията да пазаруваш и банкираш онлайн, до уменията да създаваш съдържание и да обработваш голямо количество цифрови данни“ – В.Н.

„умения за създаване, обработка, съхранение и разпространение на дигитално съдържание, за анализ и оценка на това съдържание; разгледано в по-голяма дълбочина – за намиране и верификация на информацията, за комуникация, за успешна себеизява на личностно и професионално ниво, за безопасно използване на дигиталната среда и за разрешаване на проблеми.“ – Д.Д.

Дигиталната грамотност е в пряка връзка с дигиталните умения, като е базирана на наличието на цялостна обща образование. Дигиталната грамотност се надгражда непрекъснато, защото е функция на развитието на дигиталните средства, които непрекъснато навлизат в ежедневието и професионалните структури.

„Цифровата (дигитална) грамотност:

- *се отнася до способността на човек да намира, оценява и съставя ясна информация чрез различни цифрови платформи.*
- *изисква когнитивни умения (да анализираш, обобщаваш, да правиш рисърч и др.) и технически умения, напр.умение да използваш компютър, интернет и мобилни устройства.*
- *оценява се чрез качеството и бързината за създаване на текстове, изображения, аудио и дизайн на базата на технологии.*
- *не замества традиционните форми на грамотност, а вместо това се основава на традиционните форми на грамотност.*

- покрива се с компютърната грамотност, тъй като повечето цифрови медийни технологии изискват определено ниво на компютърна компетентност.“ – С.Х.

„Дигиталната грамотност отново е свързана с необходимите способности и умения за битуване и работа в новата доминирана от ИКТ дигитална среда. Тя включва няколко групи умения, които са насочени към: 1) информацията – способности за ориентиране, овладяване и управление на информационните потоци; 2) информационните и комуникационни технологии – технически умения за работа с тях, и способност за осмисляне и адаптиране към средата; 3) дигиталната комуникационна среда – необходими са социални умения като предпоставка за изграждане на социално приемлив стил на поведение в тази среда.“ – М.Х.

„Дигиталната грамотност е съвкупност от умения, които ни позволяват да работим ефективно с компютър в дигитално свързана работна среда. Затова и дигиталната грамотност се променя с развитието на технологиите. В днешно време се очаква дигитално грамотният човек да познава добре устройствата, да взаимодейства с онлайн общности, да намира и оценява автентичността на информация и да мисли критично за етичните проблеми в сферата, като достъпа до лични данни или нездравословната интернет зависимост“ – А.С.

Като цяло може да се каже, че съвременното образование стимулира изграждането на дигитална грамотност. Има поредица от примери в тази посока, които са индикатор за това, че дигиталните технологии навлизат и променят съществуващите методи на обучение и преподаване в образователните институции. Но образованието е една консервативна среда, която засяга не само материалните условия, но също и самите учители и техните методи на работа; което означава, че понякога може да се наблюдава изоставане в нагласите на учителите по отношение включването на иновативни подходи и възприемане на дигитално съдържание, формиране на дигитални умения и грамотност у учениците.

„Смятам, че да. Пример за това са класовете по Комп.грамотност, дигиталните „черни“ дъски и др.

Но – използвайки Гугъл все по-малко хора ползват библиотеки и по-малко се четат книги като цяло, което откровено води до затъпяване и непознаване на важни автори. Друг пример за недобра импликация на дигитализацията в образованието- въпросите за изпитите в училище са вече затворени (структурирани), а не отворени и изискващи високо ниво на мислене, креативност в писането и анализ. Това произтича от прекомерното използване на компютри.“ – С.Х.

„има страни като Финландия, Естония, Холандия, Канада и т.н. където образованието стои близо до реалните нужди на живота; насочено е основно към успешната практическа реализация на обучаемите; основава се на развиване на

критично мислене и няма как да не стимулира развитието на дигиталните умения.“ – Д.Д.

„Проблемът на остарелите преподавателски методи е, че израсналите в дигитален свят деца имат съвсем различни навици на възприемане на информация. Често учителите сравняват собствената си учебна култура от ученическите им години с тази на сегашните ученици и заключават, че на новите поколения им липсват внимание, интерес, амбиция, постоянство и т.н. Истината е, че промяната в средата прави безсмислен всеки опит за нагаждане на вчерашните методи.

Хората са различни, информацията е различна, навиците също – трябва образователната система да стане по-гъвкава. Практики като заучаване, писане на план и мирно слушане в час не се подобряват с технологии – нито резултатите от изпити, които разчитат на подобни практики. Затова използването на дигитални технологии идва обикновено с педагогическите методи на т.н. конструктивистска теория. Според нея ученикът не просто възприема познанието, а сам го създава и го свързва с личния си опит, за да го научи.“ – А.С.

Респондентите споделят, че българското образование се дигитализира, но не винаги дигиталните средства, които са закупени се използват активно и стават реална основа за иновиране на образователния процес. Необходима е повече последователност, приемственост и активност за реалното дигитализиране на образованието и базирането му на успешни практики и методи. Ето и няколко мнения в тази посока:

„В отчитане на резултати, в опит да се покаже, че страната се придържа към изискванията на Европейския съюз, свързани с развитието на (дигитално) медийна грамотност. На практика се работи на парче, без наличие на цялостна стратегия: напр. купува се техника, която не се използва (най-малкото не и за развитие на критично мислене), обикновено технологичните средства в училищата са остарели, учениците използват свършено други средства, на които учителите не им позволяват да работят в клас; самите учители - в най-добрия случай - слагат знак за равенство между „правене на презентация, тип пауър-поинт и дигитална грамотност“; липсват методики; липсват достатъчно подготвени учители; курсовете за квалификация и преквалификация целят „получаване на кредити“, а не реално разбиране на концепцията и още по-малко – нейното практическо приложение. Продължава да е валидна логиката “час по информационни технологии“, веднъж в седмицата, вместо на базата на междупредметни връзки и развитие на критично, не на ФАКТОЛОГИЧНО мислене, дигиталните технологии и платформи да се използват за решаване на проблеми, да се индивидуализира обучението според интересите и нуждите на обучаемите. Добри са примерите на „Коалицията за медийна грамотност“ на фондация „Безопасен интерес“. Но не мисля, че инициативи като „10 минути за дигитална грамотност“, „Ден на безопасен интернет“ и т.н. са правилния подход. Нужни са не отделни и спорадични кампании, а ОБЩА СТРАТЕГИЯ, наличие на СТАНДАРТИ и всекидневна работа по темата, във всички предмети и часове.“ – Д.Д.

„Според мен, дигитализацията на съвременното българско образование, към момента е насочена предимно към физическото придобиване на нови технологии и в много малка степен във функционалното им използване за придобиване на нови дигитални компетенции, а не за научаване и затвърждаване на фундаментално знание.“ – В.Н.

Помолихме респондентите да посочат различни примери и практики, които са насочени към формирането на дигитални умения. Привеждаме няколко мнения.

„Ромският образователен фонд (РОФ) е разработил модел, наречен Ромаверситас. Това са организации-клубове в 10 държави, в които се събират ромски младежи, студенти в университети или завършили висше образование. Там те получават безплатни курсове по дигитални умения, наред с курсове по комуникационни умения, английски език, ромска история и език, също безплатни. Финансират се Ромаверситас от Ромски обр. фонд (РОФ).

Друга дейност на РОФ е програмата за развитие на ромски ученици в средното образование, съфинансирана от Фондация ВЕЛУКС за страните Словакия, Чехия, Унгария и Румъния. В програмата ученици от професионални гимназии получават курсове по развитие на меките умения и дигитална грамотност, както и допълнително менторство, напълно безплатно.

Трета дейност на РОФ е свързана с програма за роми в професионалното образование в Сърбия, финансирана от Германската банка за развитие. Там ромски ученици получават безплатно комп. курсове, менторство и стажове при работодатели.

На ниво ранно детско развитие и образование и начално образование, РОФ не набляга на дигиталните умения, тъй като в тази възраст трябва да се развиват най-вече моторните и социални умения при децата“ – С.Х.

„Да. Опитваме се: да развиваме дисциплината медийна педагогика (изучавана в редица БА, МА и докторантски програми; да обучаваме студентите на критично мислене; да ги насърчаваме да използват дигиталните средства за решаване на проблеми и за анализ на информационно съдържание; да формираме (дигитално)медийна грамотност. В момента апробираме модел за развитие на (дигитално)медийна грамотност чрез прилагане на учебна програма за бъдещи учители и т.н.“ – Д.Д.

„Да, много често работодателят ни организира курсове за обучение, свързани с конкретни електронни регистри, които са с постоянно натрупване на информация в масивите на съответните регистри и са необходими дигитални умения за извършване на качествено и професионално обслужване на гражданите, съобразени с Европейските изисквания“ – А.С.

В мнозинството си респондентите споделиха, че неправителственият сектор има отношение към дигитализацията, но неговото участие относно формирането на дигитални умения не е достатъчно.

В допълнение всички интервюирани посочиха, че дигитализацията крие заплахи, свързани със социалните разделения, намаляването на общуването между хората, засилване на интровертивността и затваряне на индивидите, кибер заплахите и др.

- „споменатата дигитална „бездна“ - разделението между ползващите технологични устройства и неползващите такива (за това свидетелства и КЗД² изследването от 2017 г., част използване на ИКТ)
- липса на достъп до устройства
- устройствата изискват електричество, което не е достъпно 24 часа на някои места
- води до загуба на навика за четене на литература, вестници
- Относно опазването на околната среда – мобилните устройства и десктоп компютрите изискват метали, пластмаса, литиево-йонни батерии (които са вредни за природата)
- Производството на технол. устройства е довело до конфликти в слабо развити райони, тъй като производителите не следят (или си затварят очите за) експлоатацията на детски труд при произвеждането на устройствата (напр. в Африка, Китай)“ – С.Х.

„Едно от основните предизвикателства пред дигитализацията, което представлява потенциална заплаха за обществото като цяло и за всички сфери на обществения и политически живот са „кибер атаките“. Не случайно европейската комисия отделя годишно над 2 млрд. евро за киберсигурност, а в рамките на националното ни законодателство е приет Закон за киберсигурността.“ – В.Н.

„Продължава разслоение на „можещи“ и „неможещи“, изоставане на обучението от реалната практика, развитие на дигитални умения без способности за анализ, оценка, критично мислене и т.н., което със сигурност би било благодатна почва за още „таблоидизация“ и „профанизация“.“ – Д.Д.

„По отношение на човека заплахата е в това, че ставаме все по-зависими от технологиите. Зависимостта е както физическа, така и психическа. Обикновени действия, които преди години извършвахме нормално без да използваме интернет и смартфон, сега можем да правим, само ако имаме интернет и смартфон и съответното приложение. Оттук смартфонът става естествено продължение на телата ни. И разбира се чрез него постоянно и непрекъснато се „грижим“ да изграждаме дигиталния си образ.

По отношение на начина на мислене, запаметяване, боравене с информация, заплахата е, че се оттучваме да учим, отучваме се да помним, в някаква степен променяме и начина си на мислене – от дълбок и критичен, става плосък и плъзгащ се.

Заплахата към държавата и политиката на държавата се изразява в това, че вече не се водят конвенционални войни, а кибернападения. Говорим и за киберсигурност.“ – М.Х.

Респондентите освен това бяха помолени да посочат политики, които познават, насочени към формиране на дигитална грамотност и умения; както и изследователски проекти, фокусирани върху проучване на дигиталната грамотност.

В заключение може да се каже, че дигитализацията се оценява като един важен процес, който вече активно е навлязъл в обществото, като е променил всички области

² Комисия за Защита от Дискриминация

на политическия, професионалния, социалния живот и личностните отношения и дейности на хората. Дигитализацията е навлязла и в образованието, но са необходими повече систематични действия, по-дългосрочна визия, по-концентрирано ориентирани стратегии към това как да се развият дигиталните умения и грамотност на индивидите, така че те да служат на обществото и на личностното развитие.

Тук е необходимо специално да се акцентира на дигиталната ангажираност на учителите в периода на извънредно положение, свързано с КОВИД-19. В създадените условия на дистанционно обучение всички училища и университети в страната преминаха в нов режим на преподаване, изпитване и работа. Образователните институции използваха различни платформи за контакти с младите хора и така се доказа на практика голямото значение на дигитализацията и активното въвличане и участие на всички преподаватели от училищното и университетското образование в този процес. Именно проведеното дистанционно обучение през тези три месеца – от 13 март до края на май 2020, са доказателство за ролята на дигитализацията в нашия живот, както и за значението на дигиталните умения в съвременното общество.

Проведените интервюта показаха, че дигиталните умения и грамотност са важни и че те действително са реалност. Последните месеци показаха, че политиките и стратегиите на национално ниво са се превърнали в реални действия, които са навлезли в практиката и са ефективни и продуктивни.

5. Пробно количествено изследване

Измерването на цифровите умения показва връзката между уменията на хората и участието им в различни онлайн услуги и дейности (Measuring Digital Skills, 2014). По данни на НСИ за 2018 г. 72,1 % от домакинствата в България имат достъп до Интернет. По данни на KANTAR TNS през 2017 г. най-активните потребители на Интернет в България са във възрастовите интервали 25-34 и 35-44 години. Изследването е по поръчка на GOOGLE.

Измерването на дигиталните умения включва както базисни умения, необходими за използване на интернет, така и уменията, които са необходими за разбиране и използване на онлайн съдържание (Measuring Digital Skills, 2014).

През първия етап на проекта бе проведено пробно количествено непредставително изследване с цел да се апробира инструментариума, като подготовка за количественото изследване през втория етап на проекта.

Параметри на проучването:

- Период на провеждане: март-май 2019 г.;
- Целевата група включваше лица във възрастовата категория 18 до 40 години, за да се проследи хипотезата за т.нар. “Digital Natives” – това са млади хора, родени след 1980 и социализирани в дигиталните технологии; бяха изследвани лица от различни региони на страната.
- Обем на извадката: $N= 232$.
- Метод за регистрация на информацията: пряка индивидуална анкета.

Целта на реализираното проучване бе да се изследва дигиталната грамотност на населението - какви са специфичните предизвикателства, с които хората се сблъскват, когато работят с дигитални устройства, каква е степента на реалното им използване на работа, университета и свободно време.

Задачите на реализираното проучване са:

- Да установи степента на дигитални умения на хората във възрастовия интервал от 18 до 40 години;
- Да се покажат дименсиите на дигиталната грамотност и дигиталните умения;
- Да се разкрият основни дигитално потребителски нагласи;
- Да се идентифицират нива на достъп до интернет.

За събиране на данни за цифрови умения се използва въпросник, който включва въпроси за честотата на използване на Интернет и социалните медии, както и въпроси за самооценяване на знанията и уменията за работа в цифрова среда.

Въпросникът съдържа различни въпроси, свързани с дигиталната грамотност и умения. Методът за самооценка се използва за прилагане на подход за измерване на уменията; как младите хора участват в различни видове онлайн и офлайн дейности и как тези умения могат впоследствие да повлияят на конкретни професионални или друг тип активности. Най-често използваните показатели за измерване на дигитални умения и

грамотност включват умения за „намиране на информация“, „комуникация“, „създаване на съдържание“ и „осигуряване на безопасност“.

Това са променливите, които имат следното съдържание:

Променливата „*Информация*“ включва индикатори, свързани със сърфиране, търсене и филтриране на информация, съхраняване и извличане на информация. Променливата се отнася до дела на лицата, които използват Интернет, за да намерят информация по различни теми; четене или изтегляне на онлайн новини, получаване на информация от интернет страниците на публични и частни организации.

Променливата „*Комуникация*“ включва индикатори, отнасящи се до различни степени на компетентност, споделяне на информация и съдържание. Регистрира се дела на хората, които използват Интернет за получаване и изпращане на имейл съобщения; провеждане на разговори през Интернет; участие в социалните мрежи; качване на съдържание, което след това се споделя.

Променливата „*Създаване на съдържание*“ включва индикатори, отнасящи се до дейности като: създаване на уебсайтове или блогове; подготвяне на презентации, включващи изображения, звук, видео, графики; копиране и поставяне на информация от един документ в друг.

Променливата „*Сигурност*“ включва индикатори, свързани със запознаването и прилагането на програми за сигурност и защита на личните данни, както и личната сигурност. В тази връзка формулираните индикатори се отнасят до компетенциите за решаване на технически проблеми и идентифициране на нуждите и технологичните решения за инсталиране на ново програми, операционна система или подмяна на стара; Интернет банкиране и др.

5.1. Резултати от проведеното проучване

Изследваните лица имат следния профил:

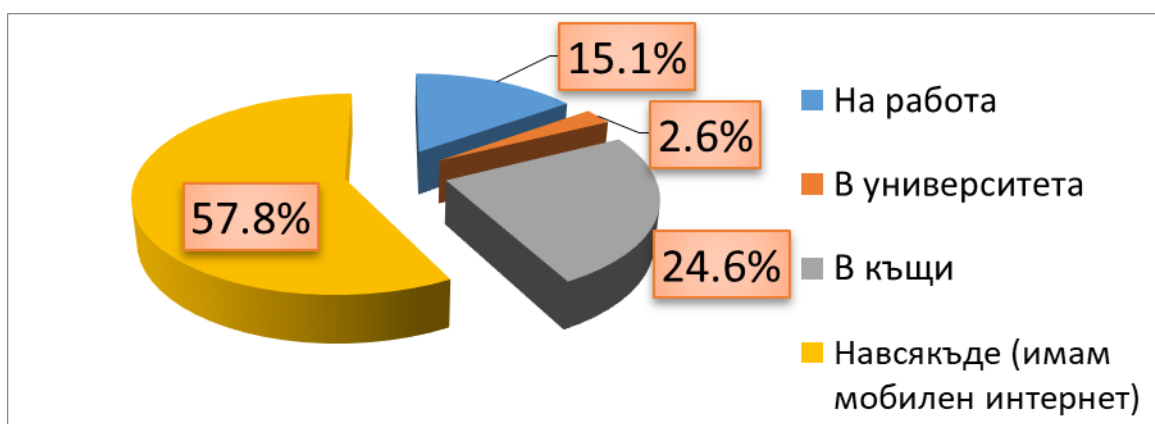
- По пол: 40.1% са мъже и 59.9 са жени
- По възраст:
 - 59.9% са във възрастовата група 18-26 г.;
 - 22.4% са във възрастовата група 27-34 г.
 - 17.7% са във възрастовата група 35+.
- По населено място:
 - 27.6% живеят в столицата;
 - 51.3% са от областен град;

- 19% живеят в град;
- 0.9% живеят на село;
- 1.3% са извън страната.

Самооценка на дигиталната грамотност и умения

Изследваните млади хора във възрастовата група 18-40 години (в рамките на проведеното количествено изследване), споделиха, че използват интернет навсякъде: у дома, на работа, в университета, в свободното си време (Графика 1).

Графика 1 Къде използвате на Интернет

Всички респонденти са регистрирани в поне една социална мрежа, като Facebook, Instagram, Snapchat или Twitter.

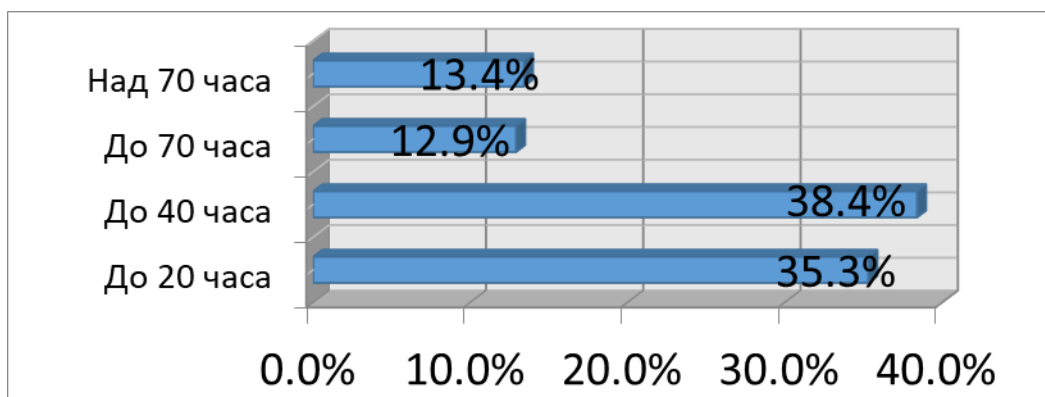
Изследваните лица притежават следните дигитални устройства:

- 38.4% имат настолен компютър
- 72.4% имат лап топ
- 30.9% имат таблет
- 97% имат смартфон.

По данни на НСИ за 2018 г. 55,9 % от населението на възраст между 16-74 г. използва за достъп до Интернет извън дома именно мобилен телефон или смартфон.

Респондентите споделят, че почти непрекъснато са онлайн в Интернет, мнозинството от тях са повече от 30 часа на седмица (Графика 2).

Графика 2 Колко часа седмично използвате Интернет

73,7 % от респондентите оценяват своите умения за сърфиране в Интернет като много добри. Тези умения включват: лесно използване на интернет, свързване към Wi-Fi мрежа; изтегляне на приложения за мобилно устройство; следене и актуализиране на мобилни приложения; сърфиране в интернет, сваляне и качване на файлове; регулиране на настройките за поверителност за работа с компютърни вируси и проблеми в интернет; работа с търсачки.

Анкетиранияте посочват, че притежават систематични интернет умения за бърза ориентация в даден уебсайт, преминаване от една уеб страница на друга или лесно намиране на уебсайт, който са посещавали преди.

По отношение на умениято „сздаване на съдържание“, младите хора споделят, че могат да създават и качват онлайн съдържание, могат да правят промени във вече създаденото съдържание.

73,7 % от респондентите оценяват своите умения за сърфиране в Интернет като много добри

Категория	В много висока степен в %	В много ниска степен в %
Да използвам Интернет	73,7 %	0,4 %
Да се свържа с WiFi мрежа	88,8 %	0,9 %
Да отворя нов раздел в браузъра	83,6 %	2,2 %

Да изтегля приложения за мобилното си устройство	86,2 %	1,3 %
Да инсталирам приложения за мобилното си устройство	86,2 %	2,6 %
Лесно се ориентирам в даден уебсайт	57,3 %	1,3 %
Лесно намирам уебсайт, който съм посещавал	72,8 %	3,0 %
Лесно намирам информацията, която ми трябва	69,4 %	1,7 %

Категория	Да	В известна степен	Не
Мога да свалям файлове	91,8 %	5,6 %	2,6 %
Мога да качвам файлове	84,9 %	10,8 %	4,3 %
Мога да регулирам настройките за поверителност	76,3 %	16,8 %	6,9 %
Мога да попълвам онлайн формуляри	85,3 %	11,2 %	3,4 %
Мога да създавам страници във Фейсбук	85,3 %	7,8 %	6,9 %
Мога да работя с Интернет търсачки	95,7 %	2,2 %	2,1 %

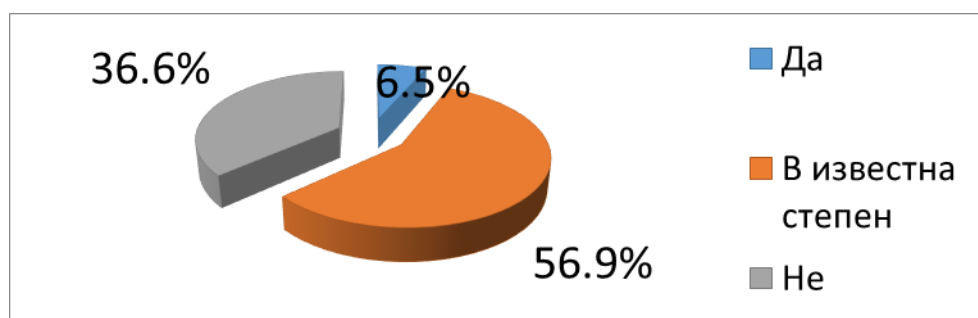
Дигиталните умения се проявяват в различни аспекти:

Категория	Да	Не
Контролирате кой да вижда съобщенията Ви	73,3 %	26,7 %
Споделите онлайн видео, което сте създали	78,9 %	21,1 %

Да направите промени в онлайн съдържание на други	35,3 %	64,6 %
Да направите уеб сайт	38,8 %	61,2 %
Да създадете блог	48,3 %	51,7 %
Да пишете коментари в YouTube	88,8%	11,2 %

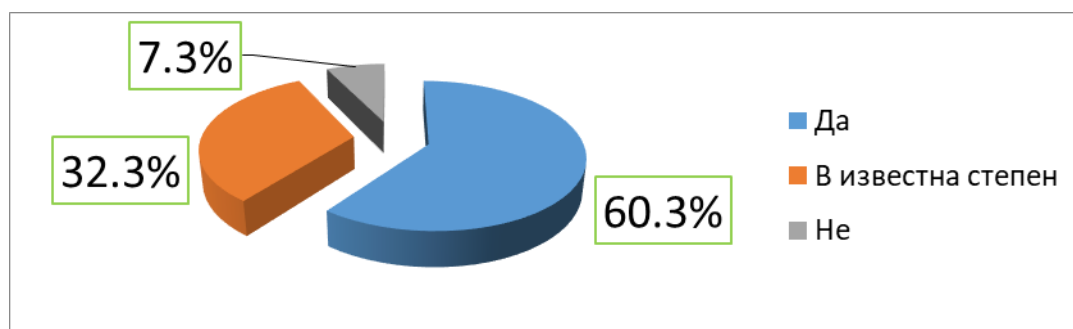
По отношение на истинността на информацията в Интернет мнозинството от респондентите декларират, че не се доверят изцяло на информацията от интернет (Графика 3).

Графика 3 Напълно се доверявам на Интернет

и сравняват информацията с от различни сайтове (Графика 4).

Графика 4 Сравняване на информацията от различни сайтове

Изводи от проведеното проучване

- Дигиталната грамотност и компетенции са основни конституенти на дигиталната модерна личност в един свят на дигитална презентация. Проблемът за урбанизацията в контекста на дигитализацията е свързан с проявяването на множество предизвикателства и формиране на потребност от различни мерки за тяхното преодоляване, каквито са иновативни практики и инициативи, устойчиво развитие, екология и др.
- Измерването на младежките дигитални умения показва въвличането и ангажирането им с онлайн ресурси и услуги;
- Дигиталните умения в по-голяма степен се използват за социални контакти, отколкото за учебна или професионална дейност, което изисква по-критично преосмисляне на този факт и активизирането на дигиталните умения във всички области на живота.

Като цяло може да се каже, че за развитието на дигиталната медийна грамотност днес най-голяма е ролята на интернет. Масовото разпространение на скоростен и широкоформатен интернет открива допълнителни възможности, които интегрират съвременната масова комуникация с междуличностната и ги позиционират в онези комуникационни плоскости, разгръщайки различни процеси на свързаност, действия и активности.

Дигитализацията се оценява като един важен процес, който вече активно е навлязъл в обществото, като е променил всички области на политическия, професионалния, социалния живот и личностните отношения и дейности на хората. Дигитализацията е навлязла в образованието и придобива все по-голямо приложение.

Младите хора в български условия дават висока оценка на дигиталните си умения. Чувстват се уверени, че могат да създават различни видове съдържание и онлайн продукти, което показва тяхното добро познаване на дигиталната среда. Трябва да се има предвид, че придобиването на дигитални умения за работа в интерактивна среда подобрява ефективността и по отношение на образователната дейност, свързана с анализиране и комбиниране на информацията от интернет, обсъждане на различни идеи и гледни точки, които могат да се открият в мрежата.

6. Онлайн изследване за дигиталната медийна грамотност във връзка с Ковид 19.

ЕКСПРЕСНО СОЦИОЛОГИЧЕСКО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ТЕМА: „МЕДИИТЕ И КОВИД 19: ИНФОРМАЦИОННИ, ОБРАЗОВАТЕЛНИ, СОЦИАЛНО ИКОНОМИЧЕСКИ И ПОЛИТИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА“³

Цел на изследването

Разкриване ролята на медиите и на дигиталната медийна грамотност в специфичните пандемични условия на здравната криза Covid 19.

Задачи

1. Проучване на специфичните информационни затруднения и на ролята на дигиталната медийна грамотност в справянето с кризата Ковид 19.
2. Открояване на ролята на медиите в подпомагане на родителите за справяне с неизвестностите пред възпитаване на нов вид здравно поведение у децата
3. Проучване на социално-психологическите, социално-икономически и политически последици и възможности за справянето на хората и здравната система в условия на пандемична криза и извънредно положение

Метод

Осъществено по метода **индивидуална пряка онлайн анкета** на принципа на отзовалите се

Брой отзовали се респонденти: 609 души,

Възрастов обхват:- население над 18 годишна възраст,

Териториален обхват - цялата страна

Създадено специално софтуерното приложение, за онлайн поемане и администриране на голяма по обем, автоматизирана база данни, както и за съсредоточване обработване и трансфериране на регистрирани данни от теренното проучване на 609 анкетиране лица. Програмното приложение дава възможност да бъде използвано едновременно, от основните членове на научния колектив- offline..

Програмата осигурява експортиране на данни във формат excel., както и да се използва за визуализация и/или последваща обработка със софтуер за изваждане на статистика от SPSS

Обработка на резултатите SPSS

Период на изследването: април - май

Анкетирането се проведе на терен от 29.04-03.05.2020 г

³ Графиките с получените резултати са представени в Приложение 10.2

Изследователски екип: Проф. Валентина Миленкова, проф. Добринка Пейчева, доц. Марио Маринов, гл.ас.д-р Диляна Керанова, д-р Виолета Николова (Подготвен теоретичен модел, съставен въпросник, създаден и съхранен масив от данни, създадени таблици и графики. Свалени и обработени отворени въпроси)

6.1. Резултати от изследването

Относно информирането . Възможности за справяне с достоверността на информацията и критичното и осмисляне

През последното десетилетие сме свидетели на задълбочаващо се усещане, че отсейването на недостоверна от достоверна информация затруднява справянето на хората. Отговорите, които получаваме на този въпрос на анкетата, са едни от най-категорично открояващи се негативни последици от злоупотребите с креативния ресурс на новите комуникационни технологии. Отговорите са въвн от конструираната възможно най-силно звучаща камбана, която, да не се чуе е невъзможно и от най-отдалечените кътчета на страната ни.

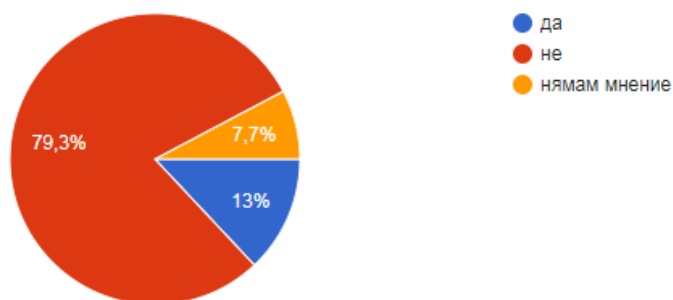
Всъщност питане за неблагоприятия, отнесено към „трети хора“ или към „другите“, поначало получава високи проценти, но за стойности от почти 80 на сто, каквато получаваме, е повече от симптоматично.

Според Phillips Davison (1983) авторът на теорията за ефекта на третия човек (Third-person effects) “хората са склонни да надценяват влиянието, което имат масмедията върху нагласите и поведението на другите“. Те обикновено смятат, че ефектите на медиите не се отнасят толкова за тях, колкото до останалите индивиди. Отговорите на запитвани зрители и слушатели в множество изследвания за тяхното повлияване от медиите почти винаги сочат, че не те самите, а другите хора се повлияват от медиите. Твърди се, че медиите влияят главно на хората отвъд най-близкото обкръжение, на третите хора в масовокомуникационния процес, но не и на собственото мислене и поведение на конкретните индивиди. Влиянието не е и върху близките им хора, а върху другите. Не случайно има и поговорка в това отношение – „присъстващите правят изключение“. Отговорите на така поставения въпрос са красноречиви.

Само 13 на сто се оказват убедените, че хората могат да отсейват лъжата от истината.

5. Считате ли, че хората могат успешно да отсяват неистинската от истинската информация, предоставяна от медиите, включително от социалните мрежи?

609 отговора

Всъщност съществуването на специализирани по дадени теми „професионали“, чиято основна дейност се състои в креативно конструиране на недостоверни или фалшиви текстове, картини, събития, слухове и пр. не е съвсем ново явление. Злоупотреби със създаване и разпространяване на текстове и картини е имало винаги в историята на културата и цивилизацията. Но в последните години, увеличаването на броя на недостоверни съдържания, полуистини и дори откровени лъжи чрез различни изкусно смесвани форми, е едва ли не експоненциално. Уродливият вид на пропагандата от първата половина на миналия век, като че ли се завръща. Макар и с други понятия от рода на хибридни продукти, хибридни действия, хибридни атаки, хибридни войни и пр., с които се етикетират тези манипулативни миксови форми, се възраждат съотносими пропагандни продукти за „печалби“ от различно естество. 80 на сто изразена категоричност за невъзможност за справяне с недостоверни източници, респективно с дезинформации, насочва анализа към описание на две противоположни възможни развития: 1. заплаха от евентуално засилено разпространение на недобронамерени сами по себе си, манипулации; 2. успокоение на определени кръгове за бъдещи успехи при стартирате на манипулативни практики.

В специализираната литература са описани потенциалните причини за предприемане и самите манипулационни практики в съвремието ни. Известни са и използваните в миналото класически пропагандни техники на Американския институт за анализ на пропагандата (1947), получили световна екстраполация.

Но дори и тяхното много добро познаване и прилагане, не гарантира еднозначно успеха им при разпознаването. Специалистите също понякога се затрудняват в разграничаването на истината от лъжата. Теорията за повлияването на хората, за която стана дума по-горе, не се потвърждава вече в същите големи стойности в личен план,

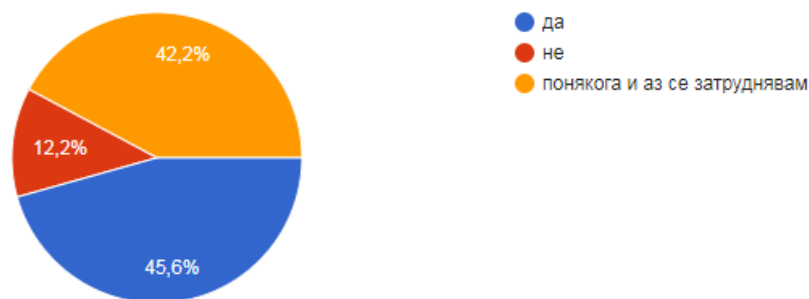
които са ни познати от други изследвания. Нейните ефекти вече не се оказват толкова красноречиви в личностен план. Доказателство за това са отговорите за личната самопреценка в изследването. На въпроса за притежаването на лични умения, който при други изследвания почти винаги разкрива високи положителни стойности, днес се демонстрира съществено редуциране.

Днес вече по-малко от половината посочват категорично, че притежават умения за отсейване на недостоверната от достоверна информация (45,6 на сто). Нещо повече 42,2 на сто дори споделят, че и при тях се случват затруднения при преценяване на вероятността дадена информация да не е достоверна.

Всъщност само 12 на сто от респондентите са категорични, че не могат успешно да отсейват неистинска информация, но и този дял е относително голям при положение че близо половината от респондентите понякога изпитват затруднения. Появата на специализирани дигитални чек инструменти и видеоматериали са особено показателни за остротата на този проблем.

6. Считате ли, че лично Вие можете успешно да отсявате неистинска от истинска информация от медиите, включително от социалните мрежи?

609 отговора

Извод: Сблъскването на обществото като цяло с този проблем и на медиите с участието им в неговото създаване и отразяване, е показател за степента на екологичност на социалната ни система, респективно на морала на хората и на институциите в частност, разколебаващи допълнително тяхната устойчивост. Нуждата от ново дигитално ограмотяване с всичките му критични измерения е повече от необходима.

Мястото на телевизията в информирането за Ковид19. Доверие към източниците на информация и институциите.

Разколебаване на доверието към източниците на информация и институциите е факт, който се наблюдава от десетки години. Спрямо първите години от прехода на страната ни към пазарна икономика и демокрация, разколебаването на доверието се е превърнало в постоянна тенденция и се позиционира все повече и повече в константна деконструктивна величина.

Разколебаването на доверието е още повече деконструктивно, когато става въпрос за ново значимо явление. Особено деструктивно е, когато касае ново явление със сериозни здравни последици, за което няма натрупани наблюдения и еднозначни научно-обосновани анализи, включително и в световните реномирани специализирани издания. Става дума за появата и изключително силното разпространение на непознатия до сега вариант на пандемичен корона вирус, наименован Ковид 19, който поражда безпардонно и лекари, и поставя здравните системи на страните по света на изключително сериозни изпитания. Националните оперативни щабове, които се създадоха към правителствата в отделните страни с гарантирано медийно време за информиране на гражданите, се създадоха като отклик на потребността на хората и институциите от своевременно информиране за конкретното състояние и за развитие на пандемичните процеси във времето. Целта им бе в най-общ план да бъдат фокус на събирането, обработката и оповестяване на официална информация за Ковид 19 у нас и по света, да бъдат регулатор на процесите в здравната система като цяло, да дават релевантни съвети на управляващите, съответстващи на всяко едно отговорно управление, основано на информационна прозрачност.

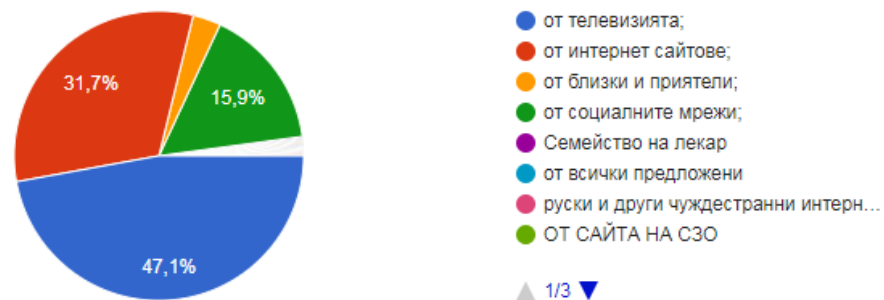
Резонно на мисията на медиите в медийното пространство се появиха изключително много акценти по темата - от чисто информационни до публицистични и политически. Традиционните медии - радиа и телевизии и някои от онлайн медиите станаха проводник на създаването на нови медийни герои, конкуриращи дори политици. Популярни станаха сайтове както на международни здравни организации и на световно значими информационни агенции, така и на националните им аналози, включително и блогове на сайтове на много публични институции и лица, включително и блогъри. Изобилието от материали - от по-малко до много сензационни, от по-специализирани до широко популярни, от авторски до псевдоавторски и дори анонимни, от напълно подкрепящи действията на щаба и правителството до отричащи ги, не престават да съпътстват пандемичното ежедневие. Щабът зае ролята на защитен механизъм пред всяко разпространение на невярна, частично вярна или непроверена информация е и както се констатира от поредица изследвания (Галъп; Алфа рисърч Тренд и др през

месеците март, април, май) включително и настоящото изследване, получава положителни оценки.

Телевизията в традиционния ѝ вид се оказва преобладаващото основно средство за информиране на хората и екранното средство за пресъздаване на образи и картини за съществуващите реалии.

1. От къде основно се информирате за Covid -19?

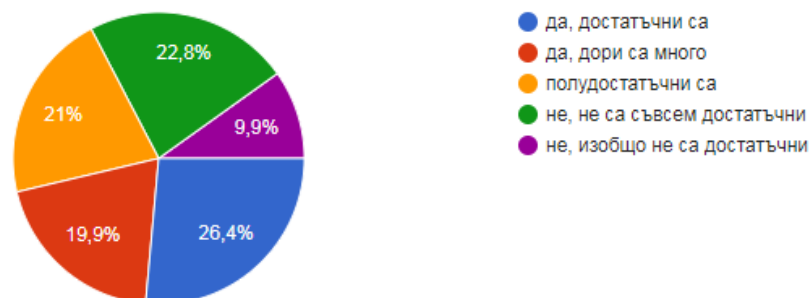
609 отговора

Специалните акценти, които бяха поставяни, създадените нови рубрики, широкото коментирание на темата в много национални телевизии, а и не само национални, разнообразието от гледни точки и присъствието на анализатори с противоположни, макар и като рядкост, гледни точки, се оказаха относително достатъчни дори за нови явления, за които „грамотността“ на хората не бе налична. Оказаха се достатъчни и конкретно за Ковид 19.

7. Обективна неизвестност около спецификата на Covid -19 затруднява критичното мислене, като едно от уменията, свързани с медийната грамотност? Считате ли, че специалните предавания или статии в медиите са достатъчни за "ограмотяването" Ви по тази особено важна за здравето тема?

609 отговора

46, 3 на сто, или близо половината, от анкетираните отговарят че предаванията по телевизията, от която основно се информират, са достатъчни и предостатъчни за получаване на представа за явлението.

За близо една трета от хората, обаче информираността от телевизията не е съвсем достатъчна.

Те търсят допълнителни източници, включително и специализирани. На въпроса „Търсите ли допълнителна информация за Ковид 19“, въпреки използването на телевизията като основно средство за информиране, 62, 6 на сто потвърждават че четат и допълнителна информация.

Ролята на традиционните медии в подпомагане на родителите за справяне с неизвестностите пред възпитаване на нов вид здравно поведение у децата

Извънредното положение, предизвикано от пандемията и последвалото затваряне на множество производствени дейности и услуги, включително на културни институции - театри, кина, университети, училища, детски градини, някои здравни услуги, спортни прояви и пр. освободи много време за определени категории от населението. Но от друга страна, доведе до множество образователни затруднения и натоварвания, които трябваше да бъдат поети от родителите, особено на децата от детските градини и началната училищна степен. Резонният въпрос, който бе зададен в настоящото изследване следваше питане за евентуална необходимост на родителите от допълнително търсене на информация за успешно справяне в ролята им на възпитатели на непознато досега и за тях здравно поведение.

На конкретния въпрос: 40 на сто отговарят че е достатъчна общата информация, която се дава на населението по телевизията като цяло, **но близо 37 на сто смятат, че е задължително да има специални предавания за родители, които да улесняват специфичното поведенческо възпитание.**

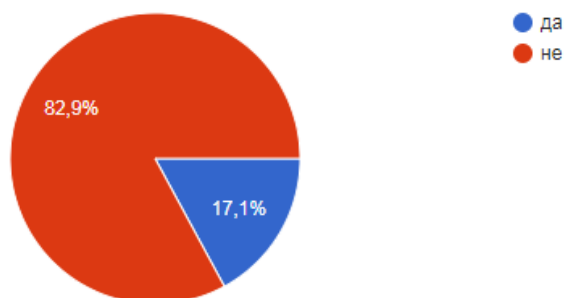
Всъщност, както за тези, които считат че информираността от телевизията е недостатъчна, така и за други, които считат, че е достатъчна, е характерно ползване на допълващи източници.

Дори в социалните мрежи се разпространяваха множество информационни материали касаещи състоянието на пандемията в различните страни, включително и инструкции за справянето на хората в различните страни.

А самата тема се оказа обект на специални коментари и разисквания в близо 20 на сто от респондентите в социалните мрежи.

4. Участвате ли в групи в социалните мрежи, в които се разисква темата за Covid -19?

609 отговора

Ролята на новите медии като отдушник на физическата изолация

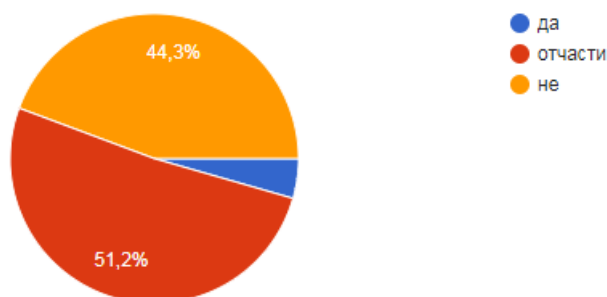
В условията на физическа изолация, в която бяха принудени да бъдат поставени хората, освен традиционните медии (радиа, телевизии, вестници и пр.) информационните потребности удовлетворяват и социалните мрежи (Facebook, Instagram, Twitter, TikTok, Snapchat и др.). Изследването разкрива, че самите социални мрежи в *най-голяма степен* удовлетворяват потребност от информиране. Заедно със *средната степен*, получените сборни стойности стават недостижими за останалите удовлетворявани потребности – 74,4%. След тях се нарежда необходимостта от поддържане на социални контакти и приятелства, от преодоляване на скуката, от това човек да е в крак с времето и пр.

При това, както се и предполагаше, социалните мрежи не се приемат за компенсатори на физическите контакти. Малко над 50 на сто са анкетираните, които твърдят, че социалните мрежи *отчасти* компенсират потребността си от живи контакти при наложената физическа изолация. По същия начин е мисленето им за ролята им на социален отдушник, на удовлетворителна среда за онлайн социални контакти и пр.

Но при един много висок дял от 44 на сто от респондентите, социалните мрежи категорично не могат да компенсират физическата изолация.

15. Могат ли социалните мрежи да компенсират физическата изолация, според Вас?

609 отговора

В този план резонират и усещанията на хората .

На въпроса как ви влияе неизвестността от евентуалното продължаване на кризата с Covid-19?, в голям брой свободни отговори фигурираха притеснителни усещания от рода на: зле, изнервящо, потискащо, тревожно, стресиращо объркващо, депресивно, напрегнато, безперспективно, гневно, катастрофално, дезорганизиращо, разколебавашо.

Не отсъстваха и позитивни – амбициращо, мобилизиращо, обнадеждащо, компенсаторно, креативно, стимулиращо, успокоително, преосмислящо, иновативно, успокоително и пр.

Опитите за отричане . Политически и икономически измерения на справянето

Протичането на пандемичната криза и нейното отражение в медиите се съпътства с определени опити за надмощие и противопоставяне – професионално (от конкретни лекари); информационно (на фактологични данни); политическо (на подходи към пандемията) и пр.

Противопоставянето и стремежът към надмощие се очерта особено ярко като съществен резултат от изследването, който може да се изведе като специфична черта на кризата Ковид 19 . Противопоставянето и отричането на здравни намерения, разпоредби и пр. – също, независимо от привидно създаваното впечатление за съгласие при постигането на здравна цел.

Варирането на отношенията и оценките за справяне с пандемията всъщност има своите социологически и ценностно-системни пластове измерения - потребности, интереси, нагласи, принадлежност, както и конкретни културни ценности, вери, идеологии, светоусещания, морал и пр.

Едни и същи факти се интерпретират по различен начин, а не рядко и противоположно. Едни и същи процеси се описват различно, едни и същи ефекти се приписват на различни, а защо не и на противостоящи причини.

Но съчетаването на базисни социологически и ценностно-системни индикатори неминуемо предизвикват сходни или поне силно преобладаващи последици, знакът на които зависи от успешното съвпадане на потребности и дейности за тяхното удовлетворяване. Такъв именно е случаят с преобладаващата положителна обща оценка на справянето със здравната криза.

Няколко са ценностно детерминирани социологически аргументи и обяснения за относително масовото приемане на мерките, свързани с разпространението на Ковид 19 у нас, както и на оценката на носещите управленска отговорност :

- ярко изразени екзистенциални потребности (пряка отнесеност към запазването на здравето и живота на хората);
- наличие на силни интереси за съхраняване на здравето и живота (изпълняване на мерките според обстоятелствата, силите и възможностите);
- предварителни нагласи към действията на най-високите политически и управленски лица, респективно към техните ефекти (към президента и гравитиращите около него, към премиера и гравитиращите около него);
- мотивационни аргументи – относителна гаранция, че спазването на мерките е предпоставка за съхраняване на живота и здравето.

Всъщност именно ярко изразените екзистенциални потребности и интереси от запазването на здравето и живота на хората и политическите дейности за тяхното удовлетворяване, са фундаментите, през призмата на които се филтрират всички оценки, преценки, удовлетворености и пр. върху които се надграждат новите по-високи духовни потребности.

Извънредното положение, предизвикано от Ковид 19 е съпроводено с дейности, удовлетворяващи потребности преди всичко от екзистенциално естество с реална опасност за здравето и живота на хората.

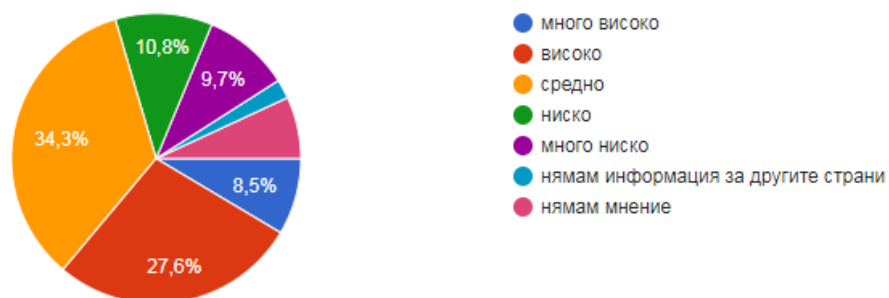
. И без човек да е специалист разбира, че вирусът е с неизяснен произход, с недостатъчно изяснени методи и лекарства за лечение, с неизяснен потенциал за пространствено и времево разпространение, с въпросителни около излекуването и рецидивите и с други специфични медицински измерения. В този смисъл бе логично да се пита в анкетата: доколко удовлетворени са хората от справянето на

правителството с тази опасна за здравето криза, изпълнена с много неизвестности. Резонни са в този смисъл са позитивните оценки за правителството и за специално създадената НОЩ.

Една пета са респондентите, които всъщност са фактическите отрицатели, регистрирали общо ниско и много ниско мнение за справянето на правителството.

11. Какво е мнението Ви за справянето на правителството с Covid -19, спрямо информацията Ви за справянето на другите страни?

609 отговора

27,6 на сто от респондентите са дали *висока* оценка, 8,5 на сто - *много високата оценка* а средна оценка са дали 34,3%.

61.9% е общата положителна оценка за справянето на правителството срещу 20, 5 на сто ниска и много ниска.

Преобладаващата положителна оценка, трудно би могла да бъде постигната, без усилията на специално създадения за целта национален оперативен щаб, без професионализма на неговия състав, както и без харизматичността на неговия началник. А харизматичният лидер е по принцип е успешният лидер (М.Вебер).

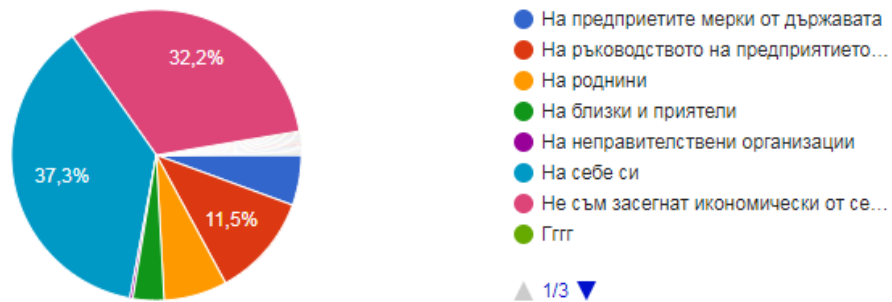
Друга особеност на изследването е, че високото одобрение за справянето на правителството се съпровожда с явни икономически затруднения на същите тези хора, които го одобряват. 45 на сто от респондентите посочват че, поради извънредното положение и прекратяването на много дейности и услуги са в затруднено положение: 31 на сто сочат, че са с намалени наполовина финанси; 10,7 на сто посочват, че разполагат с много малки доходи, а 3,1 на сто са почти без доходи в момента.

Показателен факт в този план е и ентузиазизираната нагласа на голяма част от хората за справяне с икономическите затруднения: 37,3 на сто от засегнатите от икономическата криза, твърдят че разчитат на себе си – на инициативността си, на предприемчивостта,

на способностите си и т.н. характеристики, типични за хора, които не се осланят главно на другите и държавата; 11 5% разчитат на бъдеща си включеност в предприятието, в което са работили. Следват 7,1%, които ще разчитат на свои роднини; 3,4 на близки и приятели, както и на лични спестявания, банкови кредити, на намиране на нова работа на буркани, на Бог и т.н.

18. Ако сте засегнати икономически от кризата с Covid-19, основно на какво разчитате?

609 отговора

Изводи:

- Всяко едно отричане и противопоставяне на широко приемани практики става контра продуктивно и неговото отстояване може да се обяснява с други, задкулисни намерения.
- Ролята на традиционните медии и в периоди на криза не намалява, а напротив.
- Независимо от силното им разпространение, социалните мрежи изпълняват същата основна роля, както традиционните медии в периоди на криза.
- Дигиталната медийна грамотност и в устойчиви периоди и в периоди на големи социални кризи е константна величина.
- Проблемите с уменията за преценяване на достоверността на информацията се задълбочават.

IV. Популяризиране на резултатите.

1. Международни постижения на членове от колектива.

1.1. Участие в конференции

Колективът подготви и реализира представяне на научни доклади както и статии за публикации по темата на проекта:

Предвиденото написване и представяне на научни доклади и на статии, бе успешно реализирано.

Представители на екипа участваха с 12 доклада, показващи резултати от проекта в 9 престижни конференции: 8 международни и 1 национална (Приложение 11). Направен е панел с 4 представени доклада в международна конференция, проведена от 29 май – 1 юни 2019 в ЮЗУ Благоевград.

1.2. Публикации по проекта

Написани, подадени и публикувани са 8 статии по темата на проекта (Приложение 12). **Планирани са 2. Написани са 6 статии повече от планираното.**

Написаните 8 статии се разпределят така: 1 на български ез. и 7 статии са на английски език, от тях:

- 3 статии са в сборници и списания, индексирани по Скопус
- 2 статии са в списания индексирани по Ерих и др.бази данни
- 1 статия е в Open Access
- 2 статии на английски ез. в сборник от конференция.

1.3. Семинар на тема „Дигитална грамотност“

Проведен е семинар на тема „Дигитална грамотност“ с Лабораторията по социология, катедра Социология, ЮЗУ „Н.Рилски“ на 6.12.2019 г., на който бяха представени основни резултати от проекта.

1.4. **Лекция на тема „Дигитализация в съвременни условия“**, 24.02. 2020, ЮЗУ „Н.Рилски“, представена от проф.дсн Валентина Миленкова.

1.5. Участие в Уебинар " Youth, Information and COVID-19" и се осъществи на страницата на Facebook @MILCLICKS . (Media and Information Literacy: Critical-thinking, Creativity, Literacy, Intercultural, Citizenship, Knowledge and Sustainability (MIL CLICKS), <https://en.unesco.org/MILCLICKS>). Сесията, проведена на живо от Париж в 16 ч. **на 23 април 2020**, България бе представена от професорите - Д.Пейчева и В.Миленкова.

Конференции, на които са представени резултати от проекта с участие на членове от екипа

12 участия в научни конференции: 12 доклада с резултати от проекта, представени на 9 конференции: 8 международни и 1 национална.

Проведен е панел с 4 представени доклада в международна конференция, проведена от 29 май – 1 юни 2019 в ЮЗУ Благоевград.

Участие в уебинар на 23.4.2020

1. V.Milenkova and B.Manov “Mobile Learning and the formation of digital Literacy in a Knowledge society” participation in International Conference Mobile Learning 2019, Utrecht, Netherlands, 11-13 April 2019, <https://www.mlearning-conf.org/>

2. Международна конференция “Културата, наследството и туризмът като фактори за устойчиво развитие на малките и средни градове (МСГ): Европейската перспектива”, 29-31 май 2019, Благоевград, <http://culture4cities.swu.bg/index.php/bg/infobg/programbg>

Панел с 4 доклада

Процесите на дигитализаци в градовете на знание:

2.1. Проф. д.с.н.Валентина Миленкова, Катедра „Социология“ на ЮЗУ „Неофит Рилски“: Дигитална грамотност и неравенства в общество на знанието

2.2. Проф. д.с.н. Добринка Пейчева, Катедра „Социология“ на ЮЗУ „Неофит Рилски“: Дигитализация и медийна екология

2.3. Владислава Ленджова, докторант на ЮЗУ „Неофит Рилски“: Дигиталните умения в основата на социалната устойчивост

2.4. Асист. Д-р. Диляна Керанова и докт. Ива Димитрова, Катедра „Социология“ на ЮЗУ „Неофит Рилски“: Самооценка на дигиталната грамотност и умения

3. V.Milenkova, D.Keranova, D.Peicheva “Digital Skills, New Media and Information Literacy as a Conditions of Digitization” participation in International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics (AHFEE 2019), Washington, 24-28 July 2019,

Online Version: <http://www.ahfe2019.org/program.html>

PDF Download: http://ahfe2019.org/files/AHFEE2019_FinalProgram.pdf

4. V.Milenkova, B.Manov “Digital Competences and Skills in the Frame of Education and Training” participation in 2nd International Conference on Contemporary Education and Economic Development [CEED 2019], Beijing China, 26-27 October, www.ceed2019.org online conference

5. V.Milenkova, B.Manov "Challenges to the family and upbringing of children in the conditions of digitization" participation in 3d International Conference Individual, Family, Society, Bucharest, 9-10 October 2019
6. Valentina Milenkova and Boris Manov „The digitization of society and its challenges to child development“, participation in International Conference, “The Challenged Child” 2-4 December 2019, Jerusalem, <https://www.jerusalemchild.com/>
7. В.Миленкова „Дигитална грамотност и дигитални умения в съвременна перспектива“, Национална конференция „Етика и технологичен риск“ 11-13 ноември 2019, СУ „Св.Кл.Охридски“
8. Valentina Milenkova, Boris Manov, Dobrinka Peicheva "Shaping Digital Literacy in knowledge society" 2nd International Conference on Human Interaction and Emerging Technologies: Future Applications (ИИЕТ-AI 2020), Lausanne, Switzerland April 23-25, 2020. <http://www.ihiet-ai.org>.
9. V.Milenkova, D.Keranova, D.Peicheva '*Digital Literacy as a Factor for Sustainable Society*', The Asian Conference on Arts & Humanities (АСАН2020). 25-27 May 2020, Tokyo, online conference
10. D.Peicheva , V.Milenkova Уебинар " *Youth, Information and COVID-19*" Media and Information Literacy: Critical-thinking, Creativity, Literacy, Intercultural, Citizenship, Knowledge and Sustainability (MIL CLICKS), <https://en.unesco.org/MILCLICKS>. Сесията, проведена на живо от Париж на 23-ти април 2020.

Публикации, реализирани от членовете на екипа, в които са представени резултати от проекта:

8 статии: 1 на български език и 7 на английски език;

От тях:

- 3 статии са индексирани по **Scopus**
- 2 статии индексирани по **Erih+ и др.бази**
- 1 статия с **Open Access**
- 2 статии на английски в сборник от конференция

1. V.Milenkova and B.Manov “Mobile Learning and the formation of digital Literacy in a Knowledge society”. *Proceedings of the 15th International Conference Mobile Learning 2019*, ML 2019, pp.96-102, **Indexed in SCOPUS**

2. V.Milenkova, D.Keranova, D.Peicheva “Digital Skills, New Media and Information Literacy as a Conditions of Digitization” *Advances in Intelligent Systems and Computing*, 2020, pp.65-72. Elsevier, **Indexed in SCOPUS**

3. V.Milenkova, B.Manov “Challenges to the family and upbringing of children in the conditions of digitization” *Anthropological Research and Studies*, 2020. **Indexed in Erih+, CEEOL**

4. Сборник *Културата, наследството и туризмът като фактори за устойчиво развитие на малките и средни градове (МСТ): Европейската перспектива*, София: Изток-Запад, 2020

4.1. Валентина Миленкова, „Дигитална грамотност и неравенства в общество на знанието“, В: *Културата, наследството и туризмът като фактори за устойчиво развитие на малките и средни градове (МСТ): Европейската перспектива*, София: Изток-Запад, 2020, с.

4.2. Владислава Ленджова, „Дигиталните умения в основата на социалната устойчивост“, *Културата, наследството и туризмът като фактори за устойчиво развитие на малките и средни градове (МСТ): Европейската перспектива*, София: Изток-Запад, 2020, с.

6. В.Миленкова „Дигитална грамотност и дигитални умения в съвременна перспектива“, сп. "Етически изследвания", 2019, бр.4, кн.2, с.290-300, <https://jesbg.files.wordpress.com/2019/12/ethicheski-izsledvania-br4-kn2-12-2019.pdf> .
Indexed in DOAJ, ROAD

7. Valentina Milenkova, Boris Manov, Dobrinka Peicheva „Shaping Digital Literacy in Knowledge Society” Human Interaction and Emerging Technologies: Future Applications (IHET-AI 2020). Springer-Verlag, Computer Science Editorial, Tiergartenstr. 17, 69121 Heidelberg, Germany. 2020. **Indexed in SCOPUS**

8. Valentina Milenkova, Boris Manov „The Digitization of Society and its Challenges to Child Development“ International Journal of Child Health Human Development 2020;113(2) Special Issue published by Nova Science Publishers in New York. **Open Access**

НАУЧЕН КОЛЕКТИВ

Списък на научния колектив

проект по ФНИ № Н 25_4

на тема:

**„Дигиталната медийна грамотност в контекста на „общество на знанието“:
състояние и предизвикателства“**

**проф. дсн Валентина Миленкова, ЮЗУ „Неофит Рилски“- ръководител на
проекта**

Членове на научния колектив:

проф. дсн Добринка Пейчева- ЮЗУ „Н.Рилски“

проф.-д-р Борис Манов- ЮЗУ „Н.Рилски“

доц.д-р Тодор Тодоров – СУ „Св.Кл.Охридски“

ас.д-р Диляна Керанова - ЮЗУ „Н.Рилски

докторант Владислава Ленджова – ЮЗУ „Н.Рилски“

докторант Ива Димитрова – ЮЗУ „Н.Рилски“